

**La Mancomunitat de Catalunya i la
Restauració Meiji.**

**Una comparació entre dos models de
modernització i de construcció nacional**

Autor: Joan Vilches Pérez

Màster d'Història Contemporània UB – UOC

Treball de Final de Màster

Professors: Anna Busquets Alemany i Victor Gavín Munté

Director del Treball: Lluç López i Vidal

Curs Acadèmic: 2015 – 2016

Barcelona, 12 de setembre de 2016

Índex general

1.	Introducció	5
1.1	Justificació de l'estudi	5
1.2	Objectiu del treball	7
1.3	Objecte d'estudi	9
2.	Fonamentació teòrica i conceptual.	11
2.1	Nacionalisme i identitat nacional	11
2.2	“Nation-Building” i “State-Building”	12
2.3	Imperialisme	13
3.	Plantejament metodològic.....	15
3.1	El model de comparació	16
3.2	Factors de comparació	18
3.2.1	L'impuls de la transformació.....	18
3.2.2	Els elements i eines que s'utilitzen com a palanca del canvi	19
3.2.3	Les estructures en transformació	19
3.2.4	El context cultural del procés de transformació	20
3.2.5	El context polític del procés de transformació	20
3.2.6	El context econòmic del procés de transformació	20
3.3	Factors descartats com a criteri de comparació	21
3.4	Estructura i desenvolupament del procés de comparació	21
3.5	Fonts d'informació	22
4.	Antecedents	23
4.1	El Japó del <i>bakumatsu</i> (1853-1868)	23
4.1.1	Model polític i social	23
4.1.2	Inestabilitat estructural	24
4.1.3	Iniciatives de canvi	25
4.1.4	Fracàs del canvi promogut pel bakufu.....	26
4.2	L'Espanya de la Restauració (1876 - 1914)	28
4.2.1	Esclerotització de l'estat	29
4.2.2	El canvi des del catalanisme	30
4.2.3	Àrees d'insatisfacció amb l'acció de l'estat	31
4.2.4	Situació d'inestabilitat estructural	32

5.	El Japó Meiji i la Mancomunitat. Comparació:	34
5.1	L'impuls de la transformació.....	34
5.1.1	Líders	34
5.1.2	Ideologies	37
5.2	Els elements i eines que s'utilitzen com a palanca del canvi	39
5.2.1	Símbols	40
5.2.2	Idioma.....	41
5.2.3	Etnicitat.....	46
5.2.4	Relació amb estrangers	47
5.3	La transformació de les estructures	53
5.3.1	Religió	53
5.3.1	Educació i Noves Ciències	56
5.3.1	Administració Pública	60
5.3.1	Exèrcit.....	64
5.4	El context cultural.....	67
5.5	El context polític.....	69
5.5.1	Imperialisme	69
5.5.2	Militarisme	71
5.5.3	Sobirania d'estat	73
5.5.4	Model d'estat i estabilitat política	74
5.6	El context econòmic	79
5.6.1	Capitalisme i inversió estrangera.....	79
5.6.2	Proletariat Industrial	81
6.	Identitat nacional	83
6.1	Estatisme vs. localisme.....	83
6.2	State-building i Nation-building.....	84
6.3	Nacionalisme de masses	85
6.3.1	L'idioma	85
6.3.2	La difusió dels símbols.....	87
7.	Conclusions.....	90
7.1	Altres línies d'anàlisi	93
7.2	Conclusió final.....	93

La Mancomunitat de Catalunya i la Restauració Meiji.
Una comparació entre dos models de modernització i de construcció nacional

---

8.	Referències.....	95
----	------------------	----

1. Introducció

1.1 Justificació de l'estudi

Japó i Catalunya són actualment dues realitats nacionals consolidades amb trets identitaris ben definits, que presenten característiques estructurals molt diferents. Japó és un estat sobirà amb 127 milions d'habitants i una superfície de 390.688 Km² (Font: Statistics Bureau. Ministry of Internal Affairs and Communications of Japan) i és la tercera economia del món segons el seu PIB l'any 2015 (Font: Banc Mundial). Catalunya és una comunitat autònoma del Reino de España, amb una població aproximada de 7,5 milions d'habitants i una superfície de 32.108 Km² (Font: Institut d'Estadística de Catalunya). La seva economia, tot i que potent i desenvolupada, està integrada en el marc més ampli de la Unió Europea.

Geogràficament, Japó és un país de caràcter insular. Ocupa un arxipèlag situat a l'Àsia Oriental en una posició que ha esdevingut crítica en la geopolítica global des del final de la Segona Guerra Mundial, primer durant la Guerra Freda i actualment en relació a la Xina i Corea del Nord. Catalunya és històricament una regió de pas natural entre l'Europa transpirinenca i la Península Ibèrica, i per extensió amb Àfrica a través de la costa peninsular. Aquesta posició és veu reforçada per la seva situació en el Mediterrani Occidental i el seu nivell de desenvolupament, que la converteix també en un punt de connexió per al tràfic marítim.

Al llarg de la seva història, Japó s'havia situat en l'entorn cultural del món sino-cèntric, del qual va incorporar elements del llenguatge com la cal·ligrafia, religions com el budisme o principis ètics i filosòfics basats en el confucianisme. Per la seva posició geogràfica, Catalunya s'emmarca en l'Europa anomenada "l'latina", que determina els seus trets culturals més importants.

La població japonesa presenta un elevat grau d'homogeneïtat ètnica, i l'etnicitat forma part dels trets identitaris japonesos. Catalunya s'ha caracteritzat per ser un país d'immigració i emigració, no només durant el segle XX o XXI sinó al llarg de la seva

---

història. Aquesta immigració havia estat variada en el seu origen geogràfic, tot i que l'homogeneïtat ètnica es mantenia en un alt grau¹.

Malgrat les importants diferències esmentades, aquestes dues realitats nacionals també presenten algunes similituds en el seu origen i en la seva evolució històrica, que fan interessant la comparació entre elles en diversos punts del procés de construcció de la identitat nacional.

En relació a l'evolució, durant el segle XX Japó va sortir totalment derrotat de la Segona Guerra Mundial. Com a conseqüència de la seva derrota, els seus símbols nacionals varen haver de ser redefinits. Entre ells el seu símbol més important, la institució imperial, que va perdre el seu caràcter diví. En el mateix segle, Catalunya va perdre les seves institucions d'autogovern dues vegades, la segona durant 40 anys aproximadament. En aquests períodes els símbols de la identitat nacional catalana varen ser prohibits i també perseguits amb diferent intensitat segons el moment polític.

Pel que fa a l'origen, cal considerar que durant la segona meitat del segle XIX té lloc la consolidació del model d'estat-nació a l'Europa occidental i l'expansió imperial dels països que l'adopten. El resultat d'aquesta expansió proporciona a Europa l'hegemonia a nivell mundial, basada en la seva superioritat industrial i tecnològica. En el temps, aquest procés culmina amb el desmembrament dels imperis perdedors de la Primera Guerra Mundial i la constitució de nous estats sobre les seves restes, basats en els principis i models dels estats-nació occidentals. Aquest document se centra en l'anàlisi comparativa dels processos que condueixen a la creació de les identitats nacionals modernes del Japó i de Catalunya dins d'aquest context històric.

Durant tot aquest període i en aquest context internacional existeix una forta pressió sobre aquelles societats que parteixen d'una situació d'endarreriment. Aquestes societats s'enfronten al repte de desenvolupar-se per tal d'adquirir un estatus d'interlocutor reconegut dins d'aquest nou ordre o quedar sotmeses a ell. Per a assolir aquest desenvolupament, la seva resposta a aquest repte ha d'incloure la capacitat de definir i dur a terme un procés de transformació de gran profunditat i que abasta tota la

---

¹ Durant el segle XXI aquesta homogeneïtat ètnica ha disminuït per la incorporació en nombre significatiu de persones de diverses ètnies i religions, procedents d'altres continents. A hores d'ara no es pot predir si l'etnicitat o la religió seran factors que caldrà considerar en el futur en relació als trets de la identitat nacional catalana.

societat. A causa d'aquesta gran dimensió i complexitat es requereixen grans forces que es puguin utilitzar com a palanques de canvi i facilitin la mobilització i l'alineament de la societat amb el procés de transformació. El fenomen del nacionalisme desenvolupat durant el segle XIX és una d'aquestes grans forces, que és l'aplicada en el cas del Japó Meiji i la Mancomunitat de Catalunya.

Al mateix temps, el Japó Meiji i la Mancomunitat de Catalunya consideren necessari basar el desenvolupament de les seves societats i la millora del seu posicionament en el concert mundial a través de la industrialització. Aquesta industrialització implica l'aplicació de nous principis, idees, mètodes i estructures de forma similar als que han desenvolupat els països europeus i els Estats Units d'Amèrica (EUA), que han esdevingut potències mundials, i que s'associen amb el seu èxit. Entre ells destaca de forma significativa el model d'estat-nació de l'Europa Occidental com a model global per a la transformació de la societat.

El model d'estat-nació implica la definició i l'impuls de la implantació d'un nou model polític i social (amb noves estructures de país) per part d'aquestes elits. La definició i l'aplicació d'aquests nous models de referència no és mimètica, sinó que s'ajusta als objectius, estratègia, condicionants polítics i cultura de cada una de les realitats comparades. Com a exemple d'aquestes diferències, en el cas del Japó, l'objectiu principal d'aquest canvi es situa en el manteniment de la sobirania plena i l'obtenció d'una posició geopolítica hegemònica en la seva regió, mentre que en el cas de Catalunya es situaria en l'obtenció d'un nivell de desenvolupament econòmic i social comparable al dels països del seu entorn geogràfic i la capacitat de gestionar de forma sobirana aquest desenvolupament.

1.2 Objectiu del treball

L'objectiu del treball és categoritzar i identificar la influència dels factors rellevants en el procés de construcció nacional en aquests dos casos i les similituds i diferències entre ells, així com identificar les característiques de les identitats nacionals creades. En l'anàlisi també s'inclou l'estudi de la influència que tenen els factors externs sobre aquests processos. Altres objectius són comprovar si els processos de construcció de la identitat nacional evolucionen fins a transformar-se en un fenomen de masses, i

relacionar aquests processos amb el procés de modernització que es duu a terme en paral·lel.

Les similituds en el seu origen i la seva evolució proporcionen un conjunt d'elements sobre els que basar la comparació entre els dos processos de construcció nacional. Al mateix temps, les importants diferències des del punt de vista cultural, situació política interna, estructures de govern, context geopolític, nivell de sobirania i capacitat d'acció política permeten ressaltar quins són els factors comuns i els que poden tenir més pes i influència en la qüestió analitzada.

Aquesta comparació permet plantejar diverses qüestions relatives als dos processos de construcció nacional:

- Ens permet la comparació entre aquests processos de construcció nacional de Japó i Catalunya identificar unes característiques comunes de caràcter estructural i que serien independents de les cultures i de l'estructura social dels països?
- Són generalitzables aquestes característiques?
- Com es combina la necessitat d'incorporar elements externs procedents d'altres societats i cultures amb la creació d'un sentiment d'identitat nacional propi? Existeixen pautes similars o elements comuns en aquest procés que es puguin extrapolar? Depenen aquestes pautes de les característiques de les elits que dirigeixen el procés o dels seus interessos? Les diferències en les pautes determinen els models nacionals creats?
- També en aquest sentit, en quins aspectes els canvis socials associats a la industrialització influeixen en els models nacionals creats?

En resposta a aquestes qüestions es plantegen diverses hipòtesis:

1. Alguns dels conflictes causats per les transformacions i els canvis del període tenen com a resultat que determinats grups socials en ambdues societats no es sentin representats pels principis, valors i símbols que imposen els grups socials que lideren les estructures de poder. Això potencia una percepció i sentiment de pertinença diferents per part d'aquests grups socials, que intenten identificar-se definint els seus propis principis, valors i símbols.

2. Aquestes percepcions diferencials evolucionen fins a prendre la forma d'identitat nacional en línia amb l'auge del nacionalisme i del model d'estat-nació.
3. Els grups socials disconformes configuren unes elits amb una voluntat clara de direcció pròpia de la societat i del seu procés de transformació alineada amb la idea de la nació.
4. En la mateixa línia, existeix una percepció clara en aquestes elits que cal reaccionar des d'una situació d'inferioritat per a arribar a una nova situació que permeti salvaguardar la llibertat d'acció de la societat "nacional" i garantir la gestió pròpia dels futurs desenvolupaments.
5. S'identifiquen models exteriors que funcionen en diversos àmbits i es duen a terme accions proactives per a incorporar aquells aspectes d'aquests models que es creuen necessaris, a través de la còpia directa o l'adaptació. Això genera una reflexió sobre el que és propi i ha de ser mantingut, i el que pot ser incorporat i com ha de ser-ho.
6. La industrialització i les transformacions socials associades són un element fonamental de la transformació política i social i la condiciona.

1.3 Objecte d'estudi

Per tal d'analitzar aquests objectius i hipòtesis, l'objecte d'estudi se centra, d'una banda, en el programa que la Mancomunitat de Catalunya va plantejar per a dur a terme la modernització general del país. Aquest programa està definit explícitament en diversos documents, tant publicats per la institució com individualment pels seus líders. Aquests documents contempen tant aspectes estratègics des del punt de vista del context polític i els objectius globals, com les àrees a desenvolupar i els objectius i accions específics dins de cada una d'elles. L'activitat parlamentària dels diputats catalans a les Corts Espanyoles és una font d'informació complementària, que està recollida en el Diari de Sessions del Congrés dels Diputats. Finalment, és possible contrastar aquest programa amb l'anàlisi que la pròpia Mancomunitat fa de la seva realització en el document publicat que recull l'obra realitzada fins a l'any 1923. El període específic d'anàlisi inclou el període de vigència de la institució des de 1914 fins a la seva liquidació l'any 1925.

En el cas del Japó, l'objecte d'estudi són les accions dutes a terme per l'administració Meiji per a la constitució de l'estat nacional japonès, que implica una transformació radical en diversos àmbits (educació, llengua, organització política i econòmica, privilegis socials,...). Aquest procés de transformació polític i social presenta diverses etapes, en les que entren en conflicte diversos models d'estructura política i identitat nacional fins a arribar a consolidar-se el model final d'estat-nació amb vocació imperial que assolirà el nivell de potència regional com a fita final del procés. El període considerat va des de la supressió del Shogunat l'any 1868 fins a la victòria de Japó sobre Rússia a Port Arthur l'any 1905.

2. Fonamentació teòrica i conceptual.

Els processos de transformació analitzats s'emmarquen en l'àmbit de la construcció de la identitat nacional de masses. Pel seu context històric, ambdós processos es relacionen amb l'aparició del nacionalisme modern i la consolidació del model d'estat-nació.

2.1 Nacionalisme i identitat nacional

Els conceptes d'identitat nacional, nació, estat-nació i nacionalisme han generat una gran varietat de definicions dels conceptes i aproximacions teòriques per al seu estudi. Dins de la teoria del nacionalisme es consideren diversos paradigmes sobre la gènesi de la nació com són el primordialisme, el perennialisme, l'etno-simbolisme, el modernisme o el post-modernisme (Smith 2000 : 387- 390). Cada un d'aquests paradigmes condueix a ressaltar diferents trets distintius de la identitat nacional. En relació a l'objectiu d'aquest treball, l'anàlisi del procés de la construcció de la identitat nacional i els seus resultats finals, sembla més adient utilitzar l'enfocament de la definició del concepte d'identitat nacional que proposa Renan en el seu famós discurs de l'onze de març de 1882:

“L'homme, Messieurs, ne s'improvise pas. La nation, comme l'individu, est l'aboutissant d'un long passé d'efforts, de sacrifices et de dévouements. Le culte des ancêtres est de tous le plus légitime ; les ancêtres nous ont faits ce que nous sommes. Un passé héroïque, des grands hommes, de la gloire (j'entends de la véritable), voilà le capital social sur lequel on assied une idée nationale. Avoir des gloires communes dans le passé, une volonté commune dans le présent; avoir fait de grandes choses ensemble, vouloir en faire encore, voilà les conditions essentielles pour être un peuple. On aime en proportion des sacrifices qu'on a consentis, des maux qu'on a soufferts. On aime la maison qu'on a bâtie et qu'on transmet. Le chant spartiate : « Nous sommes ce que vous fûtes; nous serons ce que vous êtes » est dans sa simplicité l'hymne abrégé de toute patrie” (Renan 1882 : 50).

Els dos elements bàsics que definirien la idea nacional segons Renan serien: un passat que es percep comú i compartit (probablement definit a través de gestes heroiques i mites), i una voluntat d'avançar en comú cap al futur. Aquesta idea de la identitat nacional relacionada amb la construcció d'un futur comú, aporta un marc conceptual

d'aplicació general, més àmplia i dinàmica que altres visions alternatives com la que planteja Hobsbawm. Aquest autor defineix l'etnicitat i la llengua com els criteris centrals i, segons ell, cada vegada més decisius i fins i tot únics de la condició de nació en potència en el període de 1870 a 1918 (Hobsbawm 1990 : 112). Aquest plantejament de Hobsbawm resultaria insuficient per a l'anàlisi del cas de Catalunya com a nació en potència. En aquest cas l'etnicitat no és un element significatiu diferenciador del nacionalisme català, més enllà de la consideració general sobre el significat del concepte de raça en aquell context temporal.

Per la seva banda, Anthony D. Smith defineix un conjunt de perspectives de la teoria del nacionalisme basades en diverses dimensions institucionals com són l'estat (com a model d'organització política), el territori, l'idioma, la religió, la història i els ritus i les cerimònies (Smith 2000 : 393-395).

Aquest conjunt de perspectives que defineix Smith són integrables en el marc conceptual general proposat per Renan i proporcionen un ampli i detallat conjunt de factors d'anàlisi i de comparació.

2.2 “Nation-Building” i “State-Building”

Els processos de construcció nacional analitzats també s'emmarquen en la comparació entre el processos de “nation-building” i el de “state-building”. Kolstø mostra les diferències entre ells quan defineix “state-building” com l'establiment d'institucions, infraestructures o comunicacions, mentre que estableix el “nation-building” com els esforços dirigits a definir una identitat nacional política i cultural comuna que assegurí la lleialtat de la població (Kolstø 2014 : 760-761).

Els dos casos comparats serien representatius de cada un d'aquests processos. Mentre que en el cas de la Mancomunitat de Catalunya l'esforç està dirigit a la construcció de la identitat nacional, renunciant en la pràctica a aquelles competències relacionades amb la sobirania, en el cas del Japó Meiji la sobirania i la forma d'exercir-la és un dels aspectes clau de la seva línia d'acció i de la identitat nacional construïda.

Aquesta diferenciació correspon també a la referència que fa Casassas (2014 : 75) sobre dues aproximacions historiogràfiques contraposades en l'anàlisi dels processos de nacionalització de masses, i que s'ajusten als dos casos estudiats. En primer lloc l'aproximació de George L. Mosse en el seu llibre “La nacionalització de les masses.

Simbolisme polític i moviment de masses a Alemanya des de les Guerres Napoleòniques fins al Tercer Reich”. Basat en l’experiència de la unificació alemanya presenta la construcció nacional com una combinació entre l’estat i la societat civil per a crear una nova percepció entre gent que tenien orígens territorials i estatus molt variats i a més eren analfabets en gran part. D’altra banda, el plantejament d’Eugen Weber en el seu llibre “From Peasants to Frenchmen” considera que l’estat és l’agent nacionalitzador a partir de l’anàlisi de l’experiència de construcció de l’estat-nació francès.

2.3 Imperialisme

El treball també s’insereix en l’àmbit de l’imperialisme, tant des del punt de vista del context geopolític en el qual es desenvolupen els processos com des dels propis elements que s’observen en cada un d’ells en referència a aquest model.

L’imperialisme aporta diversos conceptes rellevants per a l’anàlisi. L’imperialisme de l’època està liderat de forma hegemònica per les burgesies occidentals i, com ressalta Hobsbawm, sense que aparegués un rival destacable a nivell global: “Sin embargo, la imposibilidad o el rechazo de la mayor parte de los habitantes del planeta para seguir el ejemplo de las burguesías occidentales era mucho más destacable que el éxito de los intentos de imitarlo” (Hobsbawm 2012b : 701).

Un dels aspectes que pren forma com a conseqüència d’aquesta hegemonia és la conclusió de la superioritat biològica “racial” de la raça blanca (Hobsbawm 2012b :701). El racisme forma part del pensament comú del món occidental de l’època i està suportat per diverses disciplines científiques com l’antropologia (Hobsbawm 2012a : 594). Segons Hobsbawm (1990 : 117-118) la diferenciació entre races arriba en aquell moment fins al punt de separar races que tenen un color de la pell similar. Així, es diferencia la raça blanca entre aris i semites i dins dels aris entre nòrdics, alpins i mediterranis i s’utilitza l’evolucionisme darwinià i disciplines com la genètica per a proporcionar al racisme una base científica. Aquesta “jerarquització racial” forma part del context cultural de l’època i cal considerar el seu pes en els processos de construcció de la identitat nacional.

Juntament amb el model d’estat-nació com a model de referència per a l’organització política, el model imperial europeu esdevé la referència per als estats en expansió en el

moment en què el món es fa global per primera vegada. El seu pes es pot comprovar quan aquest model és plantejat fins i tot dins dels EUA, malgrat la seva tradició, quan inicien la seva expansió en el continent americà i especialment per a gestionar el resultat de la guerra amb Espanya (Tuchman 2014 : 161-186). Finalment, els EUA descarten la implantació d'un imperi convencional seguint el model colonial dels països europeus.

El model imperial colonial no és l'única forma de gestionar una relació de domini per part de les potències occidentals. En la regió de l'Àsia Oriental, l'hegemonia occidental s'aplica a través de pràctiques com la signatura dels Tractats Desiguals (el seu nom evidencia les seves característiques). Aquestes pràctiques s'inicien com a resultat de les guerres de l'opi entre la Gran Bretanya i la Xina; i continuen amb l'exigència de l'obertura del mercat japonès al comerç amb els EUA que planteja el comodor Perry l'any 1853. Aquesta subordinació és un dels factors de mobilització d'aquestes societats de l'Àsia Oriental i contribueix a la seva adopció dels models del nacionalisme europeu.

3. Plantejament metodològic.

La base metodològica del treball és l'aplicació del mètode comparatiu per a les ciències socials. Existeixen referències de l'ús del mètode per a l'anàlisi de processos de construcció nacional en contextos molt diversos. És el cas del desenvolupament d'una identitat nacional diferenciada dins d'una entitat política dominant hegemònica, cultural o ètnicament diferent (p.e. a l'Europa Oriental o als països bàltics), o la comparació entre dos casos de creació d'un estat nacional (Japó vs. Itàlia). Per als objectius del treball, l'aplicació d'aquest mètode sobre dues realitats que presenten característiques molt diferenciades permet remarcar les característiques comunes bàsiques del procés de construcció de la identitat nacional.

Un dels elements crítics per a l'aplicació d'aquest mètode és la construcció de l'estructura i contingut del model de comparació que s'aplicarà. Per a la definició d'aquest model s'han utilitzat com a base i model de referència tres casos d'estudi que apliquen el mètode de forma pràctica sobre tres realitats diverses i amb diferents objectius. La varietat d'aquests tres casos permet considerar elements complementaris en la construcció del model.

El primer cas és l'aplicació del mètode per Miroslav Hroch² per a l'estudi dels processos de construcció nacional de les petites nacions europees (Hroch 2000). En el seu llibre "Social Preconditions of National Revival in Europe: A comparative analysis of Patriotic Groups among the Smaller European Nations", Hroch defineix un model per a explicar el procés de creació de la identitat nacional en les petites nacions europees que tenen presència dins d'estats amb cultures hegemòniques. Hroch analitza les fases del procés des de l'inici fins a la seva culminació (amb èxit o fracàs) i compara la composició social de les elits que impulsen els processos a cada país.

---

² Miroslav Hroch és un especialista en l'estudi de les minories nacionals en els països de l'Europa de l'Est i els seus processos de transició nacional, i és un dels autors citats per Eric Hobsbawm en la llista reduïda dels autors importants en relació a "lo que son las naciones y los movimientos nacionales, así como el papel que interpretan en el devenir histórico" (Hobsbawm 1990 : 12).

El segon cas, l'aplicació feta per Richard Samuels³ per a analitzar el paper dels líders en els processos de construcció nacional del Japó Meiji i la Itàlia del Risorgimento (Samuels 2003). En la comparació efectuada en el seu llibre “Machiavelli's children : leaders and their legacies in Italy and Japan” Samuels se centra en l'anàlisi de l'acció dels líders d'aquestes dues potències des de dues perspectives: la construcció de l'estat i la construcció de la riquesa, integrant la seva anàlisi en el context de l'imperialisme global emergent durant la segona meitat del segle XIX.

El tercer, la contextualització que fa Jordi Casassas del procés de construcció nacional de Catalunya en la seva obra “La nació dels catalans. El difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya”. Casassas situa el procés de nacionalització de Catalunya dins del context europeu del moment, i analitza les influències dels fets històrics, moviments, i idees coetànies sobre aquest procés (Casassas 2014).

3.1 El model de comparació

Com a base de partida s'han considerat els criteris i requeriments que Hroch estableix com a fonaments per a la construcció del model de comparació (Hroch 2000 : 18):

- L'objecte de comparació ha de ser definit de la forma més precisa possible.
- L'objectiu de l'aplicació del mètode comparatiu ha de ser establert.
- Els criteris d'anàlisi per als objectes de comparació han de estar ben definits.
- La relació del procediment comparatiu amb l'eix temporal (p.e. amb la cronologia històrica en un sentit absolut) ha de ser clarificada.

L'objectiu i l'objecte de la comparació ja han estat descrits en els punts 1.2 i 1.3 del capítol “1. Introducció” d'aquest treball respectivament, i estan relacionats amb el procés de construcció de la identitat nacional en el Japó Meiji i la Mancomunitat de Catalunya.

Pel que fa als criteris d'anàlisi, Hroch (2000 : 19) defineix quins han de ser els factors de comparació. En el seu estudi apunta com “We understand by the *criterion of comparison* the quality with reference to which we make the comparison”, i estableix

---

³ Richard Samuels és Director del Centre d'Estudis Internacionals del MIT i Professor de Ciència Política en aquest Centre. La seva obra se centra especialment en l'estudi del Japó i l'Àsia Oriental i les seves publicacions han rebut diversos premis a nivell internacional.

que els factors de comparació han d'estar referits a qualitats que siguin aplicables a tots els objectes que s'inclouen en la comparació, han de ser rellevants per al problema plantejat i adients en relació a l'objectiu.

Pel que fa a la cronologia, Hroch planteja que el mètode comparatiu és vàlid per fer comparacions diacròniques, les més habituals, que permeten establir similituds i diferències entre processos que tenen lloc en diferents moments històrics; i sincròniques, que es poden produir entre diverses situacions que passen en el mateix moment històric o entre processos històrics que passen per les mateixes fases de desenvolupament en diferents períodes (Hroch 2000 : 20).

Com a fil conductor de la comparació s'ha utilitzat l'enfocament realitzat per Richard Samuels en la seva obra esmentada anteriorment "Machiavelli's children. Leaders & their legacy in Italy & Japan" (Samuels 2003). En aquesta obra Samuels presenta una comparació sincrònica de l'evolució del Japó i d'Itàlia durant quatre períodes dels segles XIX i XX, a través de l'anàlisi de les eleccions que fan els líders polítics en la presa de les seves decisions estratègiques.

Segons Samuels (2003 : 5- 9), els líders que volen transformar la societat dissenyen les seves estratègies de transformació per a enfrontar-se a les restriccions i resistències al canvi que imposa l'entorn que volen canviar. Aquestes restriccions poden ser de diversos tipus: de tipus cultural, estructures o del poder en si mateix.

Les estratègies que els líders defineixen poden ser de caire evolutiu o promoure canvis radicals (estratègia revolucionària), i per implementar-les amb èxit han de prendre decisions i dur a terme accions que estan basades en la seva creativitat, la flexibilitat i l'oportunitisme.

Aquest enfocament és d'aplicació per a la comparació entre les dues situacions considerades. En ambdós casos es produeix una disrupció en relació a l'status quo previ i existeixen forts lideratges que impulsen processos de transformació. Les decisions i les accions d'aquests líders tenen un pes molt significatiu en el desenvolupament del procés i van més enllà de les ideologies que aquests líders sustenten.

Finalment, s'ha utilitzat el cas d'estudi de Casassas (2014) per a completar i contextualitzar el detall del contingut dels factors de comparació. Aquest detall inclou aspectes de caràcter general com la modernització política, ritmes culturals i situació geopolítica, així com l'anàlisi dels elements que formen part d'una identitat nacional o

s'utilitzen per a crear-la. En aquest darrer àmbit s'han considerat els símbols de la identitat nacional, com festes nacionals o grans commemoracions, accions culturals com la promoció d'una determinada literatura, i també accions de caràcter institucional com programes d'educació pública o servei militar universal i obligatori (Casassas 2014 : 37).

3.2 Factors de comparació

Sobre aquests elements bàsics del model i també a partir de la historiografia, s'han considerat quatre perspectives d'anàlisi per a la definició dels factors de comparació. Dins de cada una d'aquestes perspectives s'ha seleccionat un conjunt de factors de detall sobre els quals es realitza l'anàlisi detallada i s'efectua la comparació per als dos objectes de l'estudi.

Aquestes perspectives són:

- L'impuls de la transformació (centrat en els agents impulsors del canvi)
- Els elements que s'utilitzen com a eina o palanca del canvi
- Els objectes estructurals sobre els quals s'aplica la transformació
- El context polític, cultural i econòmic en què es produeix el procés de transformació.

Les quatre perspectives estan interrelacionades a través de l'acció dels líders del procés de transformació. Aquesta interrelació entre elles possibilita i facilita la realització del posterior exercici de síntesi del resultat de les comparacions en relació a l'objectiu de l'estudi, que és l'anàlisi de la construcció de la identitat nacional.

3.2.1 L'impuls de la transformació

Pel que fa a l'impuls de la transformació, el principal factor de comparació seleccionat és la caracterització de les accions dels líders que la impulsen. Per a fer-ho es consideren aspectes com les característiques i les accions dels principals líders dels processos i les ideologies que representen.

3.2.2 Els elements i eines que s'utilitzen com a palanca del canvi

Dins d'aquesta perspectiva s'han seleccionat com a factors de comparació quatre elements que han estat utilitzats de forma prioritària pels líders dels processos estudiats per dur a terme els seus processos de construcció de la identitat nacional: els símbols de la identitat nacional, l'idioma nacional, l'etnicitat i les relacions amb l'exterior.

Els tres primers són factors que es consideren habitualment en l'anàlisi dels processos de construcció nacional i que també defineixen trets de la identitat nacional construïda. El quart factor és significatiu en els casos de la Restauració Meiji i la Mancomunitat per la seva acció proactiva per a incorporar la innovació dels països més avançats.

Símbols de la identitat nacional. En referència als símbols construïts, rescatats del passat, reacondicionats o desenvolupats i que identifiquen la nació.

Idioma nacional. En referència als processos d'estandardització de l'idioma, d'expansió del seu ús i d'establiment com a idioma propi de la nació.

Etnicitat. Es considera el pes que el factor ètnic té en la construcció i la pròpia definició de la identitat nacional, amb dos enfocaments, el factor racial com a factor intern en la pròpia identitat nacional (cas del Japó), i el racisme com a factor rellevant del període a Europa.

Relació amb estrangers. Es considera l'atenció prestada pels líders dels dos processos de transformació als models d'altres països considerats d'èxit, de forma bi-direccional:

- Els viatges i presència a l'exterior dels impulsors de la transformació per a incorporar aquells coneixements o mètodes que consideren imprescindibles per a assolir l'èxit en el procés.
- La incorporació d'estrangers que transmeten els seus coneixements i els desenvolupen sobre el terreny de forma dirigida pels líders de la transformació.

3.2.3 Les estructures en transformació

En aquesta perspectiva es consideren els canvis produïts en les grans estructures de caràcter públic per a adaptar-se al procés de transformació en el context de la

construcció de la identitat nacional. Les estructures considerades com a factors de comparació són:

Religió. Estructura oficial i relació amb l'estat i influència social.

Educació i Noves Ciències. Objectius per a l'educació, prioritats d'acció i accions desenvolupades.

Administració Pública. Creació d'una estructura burocràtica adient per a la gestió de la nova identitat nacional i canvis en les estructures d'administració prèviament existents.

Exèrcit. Rol de l'exèrcit en relació a la construcció de la identitat nacional i la seva posició i pes en l'estructura de poder de l'estat.

3.2.4 El context cultural del procés de transformació

Dins d'aquesta perspectiva es comparen aquells aspectes de l'àmbit cultural que caracteritzen o influencien el desenvolupament del procés de transformació. Entre altres s'analitza l'efecte de l'alta cultura i les elits cultural al Japó i l'acció de la Mancomunitat per a desenvolupar una cultura nacional integral.

3.2.5 El context polític del procés de transformació

Dins d'aquesta perspectiva es comparen aquells aspectes de l'àmbit polític que caracteritzen o influencien el desenvolupament del procés de transformació. Es consideren factors d'àmbit general com l'imperialisme o el militarisme, i altres relacionats amb l'estructura política com el model d'estat i la constitució o el nivell de sobirania amb la capacitat d'establir lleis o definir la política exterior.

3.2.6 El context econòmic del procés de transformació

Dins d'aquesta perspectiva es comparen aquells aspectes de l'àmbit econòmic que caracteritzen o influencien el desenvolupament del procés de transformació. Es considera l'efecte del capitalisme i la inversió estrangera, el model de desenvolupament econòmic i l'impacte social del desenvolupament industrial sota un epígraf amb el nom de proletariat industrial.

3.3 Factors descartats com a criteri de comparació

Conflicte ideològic

S'ha descartat utilitzar el conflicte ideològic com a fil conductor de l'anàlisi, així com fer una anàlisi detallada de les diferències ideològiques entre els diversos grups que impulsen els processos de construcció nacional. Els trets de les identitats nacionals construïdes són probablement dependents dels models polítics defensats per cada un dels corrents ideològics que participen en els processos. Considerant que l'objectiu del treball és la comparació entre els dos processos de transformació, resulta més rellevant analitzar les estratègies i accions dutes a terme des de les posicions de lideratge i els seus resultats.

Territori i Història

Aquestes dues dimensions institucionals proposades per Anthony D. Smith (2000 : 393-395) també s'han exclòs de la comparació. Pel que fa al territori no hi ha un conflicte territorial intern explícit i l'àmbit geogràfic i la realitat social sobre la que s'apliquen els processos està ben definida. Pel que fa a la Història, queda fora de l'abast d'aquest estudi analitzar la base històrica sobre la qual es pugui basar la identitat nacional, sinó que el seu objectiu és l'anàlisi del procés de construcció de la nova identitat nacional a través de les accions que es duen a terme.

3.4 Estructura i desenvolupament del procés de comparació

El desenvolupament del procés de comparació s'ha estructurat en tres grans blocs. Un primer bloc titulat "Antecedents" en el qual es descriuen les situacions prèvies del Japó Meiji i la Mancomunitat, per tal d'establir el punt de partida dels processos analitzats. En aquest bloc es presenten i analitzen aquells elements i factors que mantenen la seva vigència o tenen influència sobre els períodes analitzats i són rellevants per al seu estudi. Un segon bloc, titulat "El Japó Meiji i la Mancomunitat. Comparació" que des del punt de vista temporal engloba els períodes considerats per a cada una de les realitats comparades:

- Del 1868 al 1905 per al Japó Meiji
- Del 1914 al 1925 per a la Mancomunitat de Catalunya

Aquest bloc està estructurat segons els factors de comparació definits. Per a cada un d'aquests factors es descriu la situació en el Japó Meiji i la Mancomunitat i s'efectua la seva comparació i anàlisi.

Un tercer bloc, titulat "Identitat nacional" en el qual es desenvolupa la síntesi dels resultats obtinguts a través del procés de comparació en relació a l'objectiu del treball, l'estudi de la "identitat nacional" construïda.

3.5 Fonts d'informació

Inicialment s'ha realitzat una recerca de fonts historiogràfiques de caràcter general per tal de posicionar els processos de transformació Meiji i de la Mancomunitat en el seu context històric, així com per a l'anàlisi dels processos de construcció nacional i de l'estat-nació a finals del segle XIX. El resultat d'aquesta recerca s'ha utilitzat per a la definició de l'estructura general del treball i la selecció i definició dels factors de comparació.

A partir d'aquests resultats s'ha efectuat una recerca de fonts d'informació complementària i específica per a cada un dels factors de comparació. On ha estat possible s'han considerat fonts primàries que proporcionessin la perspectiva d'aquesta informació en el seu moment històric. En aquest sentit cal remarcar pel que fa a Catalunya obres publicades pels líders de la Mancomunitat, el Diari de Sessions del Congrés dels Diputats o les pròpies publicacions de la Mancomunitat, així com documents d'àmbit estatal com la Constitució de 1876 o el Concordat de 1851. Per al Japó s'han utilitzat les traduccions a l'anglès de diverses fonts primàries de caràcter rellevant per als períodes del Shogunat i Meiji com són els textos dels Tractats Desiguals, els documents de proclamació de l'estat Meiji, la Constitució Meiji i les Proclames imperials, així com cites directes dels líders Meiji extretes de fonts secundàries.

4. Antecedents

La situació prèvia d'ambdós processos s'emmarca en un context d'una gran crisi política interna agreujada per factors externs als que les estructures polítiques existents no són capaces de donar resposta. El final d'aquest període ve definit en ambdós casos per un fet disruptiu, que és l'assumpció del poder per part dels líders transformadors en noves institucions. Aquesta disrupció és molt evident en el cas del Japó Meiji on es produeix una restitució formal del poder a l'emperador amb l'edicte de 3 de gener de 1868 (Jansen 2002 : 334). Tot i que no es produeix un canvi de règim a Espanya o un esdeveniment de magnitud similar, la creació de la Mancomunitat de Catalunya també representa una disrupció que té efectes significatius sobre l'status quo polític espanyol. Cal considerar que la constitució de la Mancomunitat és un fet singular a l'Espanya de l'època, tot i que la possibilitat de crear mancomunitats estava oberta amb caràcter general, i arriba com a fruit d'un acord per a intentar resoldre (de forma temporal i insuficient) un conflicte de gran profunditat, llarga duració i impacte polític.

4.1 El Japó del *bakumatsu*⁴ (1853-1868)

4.1.1 Model polític i social

Segons Barrington Moore (2002 : 230) una de les característiques que defineixen el règim del Shogunat és l'exercici d'una autoritat burocràtica central dins d'un règim feudal fragmentat. Aquesta fragmentació era consubstancial amb la política d'enfrontar als grans feus entre ells, que la dinastia Tokugawa havia dissenyat per a garantir el seu manteniment en el Shogunat i l'estabilitat general del règim. Durant tot el període del Shogunat, aquesta política va tenir èxit i va garantir l'hegemonia d'aquesta dinastia sobre els altres grans senyors. Era també un règim aristocràtic fortament jerarquitzat, amb els militars (samurai) com a classe dominant.

---

⁴ *Bakumatsu*: Període final del règim del Shogunat o *bakufu*, caracteritzat per diversos conflictes com la imposició dels Tractats Desiguals per part de les potències occidentals, la reacció interna al Japó contra l'obertura del país i el qüestionament de l'autoritat del *bakufu*.

Al Japó de l'època existien aproximadament dos milions de samurais, incloent les seves esposes i fills, que representaven una setzena part d'una població total de trenta-dos milions de persones (Beasley 2007 : 32). La pròpia classe aristocràtica dels samurai estava també molt jerarquitzada, i tot i que la promoció social era possible, a la pràctica la classe i subclasse social de naixement era hereditària i determinava el lloc de cada persona en la societat.

4.1.2 Inestabilitat estructural

Els samurai eren vassalls d'un *daimio*⁵ al qui devien lleialtat i de qui rebien un estipendi anual en arròs. Aquesta dependència directa dels senyors feudals instaurada amb el Shogunat va desconnectar els samurai de les seves bases autònomes de poder en el camp i de la vida agrària, i els va transformar en una classe urbana assalariada.

La situació de pau generalitzada i duradora del període del Shogunat va causar que els seus serveis esdevinguessin més prescindibles i es limitessin les possibilitats de promoció social per accions militars. El model d'economia urbana mercantilista del Shogunat també va provocar la reducció progressiva del valor real dels seus estipendis, que es pagaven en arròs. Aquests factors varen generar l'aparició d'un segment significatiu de samurais empobrits i descontents amb la situació, que arribarien a tenir un paper decisiu en l'enderrocament del règim (Moore 2002 : 230).

El model econòmic que els Tokugawa varen impulsar tenia l'objectiu de mantenir el control polític però també va ser la causa de canvis estructurals en la situació social. Un dels objectius prioritaris del model era el de mantenir el control sobre l'activitat dels *daimio* i els seus vassalls, per a evitar que poguessin assolir una capacitat financera autònoma que fos suficient per a posar en risc l'hegemonia Tokugawa. El model afavoria la implantació d'una economia urbana a través de la concentració dels samurais i les corts feudals a la ciutat-castell i mecanismes com el *sankin-kōtai*⁶. Per exemple, l'aplicació del *sankin-kōtai* feia que els fills dels *daimio* haguessin de residir a Edo fins a l'assoliment de la majoria d'edat (Jansen 2002 : 128). Aquest model centrava

---

⁵ *Daimio*: gran senyor feudal que regia un feu principal (*han*) i rendia comptes directament al Shogun.

⁶ *Sankin-kōtai*: obligació dels *daimio* de residir a Edo durant llargs períodes. Aquesta obligació representava una càrrega elevada per als senyors feudals que limitava la seva disponibilitat financera, atès que havien de mantenir una residència a Edo amb un tren de vida adient per a un gran senyor.

---

l'activitat econòmica a Edo i feia prosperar els comerciants, per sobre dels pagesos i els samurai. Entre els comerciants triomfaven especialment aquells que estaven aliats amb el Shogun i els grans *daimios*, i gestionaven els diversos monopolis i concessions de cada feu. En paral·lel, no deixava d'incrementar-se la pressió sobre els pagesos cultivadors d'arròs com a principal font d'ingressos fiscals, necessaris per al manteniment de les estructures i despeses del feu, entre elles per al pagament dels estipendis dels samurai.

L'evolució d'aquest model va incrementar la desigualtat social, els pagesos de classe mitjana disminuïen en nombre i va aparèixer una nova elit per a governar els pobles i garantir l'estabilitat i el control per part dels *daimio*. La procedència d'aquests nous cacics era diversa, depenent del feu. Els seus interessos tampoc eren homogenis i podien estar associats al món agrícola, al món comercial independent o als monopolis. Habitualment, per la defensa dels seus interessos s'aliaven amb les classes dirigents. La implantació d'aquesta nova estructura social va produir un increment de l'agitació i la violència en les zones rurals, creant les bases d'una situació d'instabilitat social (Beasley 2007 : 56-57).

4.1.3 *Iniciatives de canvi*

Aquesta situació d'instabilitat s'incrementa quan els grups descontents dins del sistema passen a l'acció, i realitzen una oposició activa a la política del *bakufu*. Hi ha dues línies d'oposició principals. Una línia basada en l'acció directa, formada per grups de samurai procedents de diversos feus, autodenominats *shishi*⁷, que en molts casos s'han desnaturalitzat de la seva dependència feudal, transformant-se en *rōnin*⁸, i declarant la seva lleialtat a l'emperador⁹. Les relacions entre aquests samurai s'han desenvolupat a

---

⁷ *Shishi*: homes d'esperit. Grups de samurai de diversos dominis que s'oposaven a l'obertura de relacions amb els occidentals, en molts casos a través d'accions violentes.

⁸ *Rōnin*: samurai que s'ha deslligat de la relació de dependència del seu senyor feudal o *daimio*. Aquesta acció el situava fora de la llei en el seu feu d'origen i teòricament era castigada amb pena de mort, tot i que el nivell de persecució real d'aquestes situacions variava en funció de la conjuntura política.

⁹ Per la seva posició en relació al retorn del poder a l'emperador són coneguts com a legitimistes.

---

través de les escoles d'esgrima¹⁰ i el seu nexa d'unió és una forta oposició a qualsevol obertura del país als estrangers. No tenen la capacitat d'assolir el poder per ells mateixos i la consigna *Sonno-jōi*¹¹ resumeix els seus principals objectius. Les seves accions violentes inclouen assassinats i promoció de revoltes que en molts casos estan desvinculades de les accions polítiques d'oposició que es plantegen per part d'alguns dominis. Tot i que formaran part de les diverses lluites del període i les seves accions tindran conseqüències significatives, la seva limitada estratègia i capacitat d'acció política serà definitiva en el seu fracàs com a moviment en el règim Meiji.

La segona línia és principalment política i està liderada per feus poderosos, especialment Satsuma i Chōshū, que en defensa dels seus interessos i també a causa de l'obertura dels país als occidentals qüestionen l'autoritat del *bakufu* i s'hi enfronten en diversos episodis que inclouen accions militars. Inicialment, la manca d'unitat d'acció política i militar entre els feus opositors fa que la situació derivi cap a un impasse perquè ni el *bakufu*¹² ni els feus descontents tenen força suficient per imposar-se de forma definitiva.

4.1.4 Fracàs del canvi promogut pel *bakufu*

A finals del segle XVIII, Fujita Yukoku¹³, membre d'un grup d'erudits confucianistes del domini de Mito¹⁴, havia fet un diagnòstic de les principals dificultats a les que

---

¹⁰ Molts dels líders dels *shishi* com Sakamoto Ryōma o Takechi Zuiza eren experts practicants de l'esgrima (*kenjutsu*). Per la seva mestria i reputació es desplaçaven entre les escoles d'esgrima dels diversos feus i les d'Edo, creant una xara de relacions interfeudal i captant deixebles amb la consigna del *sonno-jōi* (Jansen 1959 : 204-205).

¹¹ *Sonno-jōi* : reverenciar l'emperador, expulsar els bàrbars com a reacció front a l'obertura del país i sotmetiment a les condicions imposades per les potències occidentals (Beasley 2007 : 79).

¹² *Bakufu* Règim del Shogunat.

¹³ Fujita Yukoku (1773-1826) és el primer dels erudits confucianistes de l'escola de Mito. Les seves idees sobre els problemes defensius del Japó centren els debats polítics del període final del *bakufu* (Beasley 2007 : 78).

¹⁴ Mito és un dels feus / dominis anomenats *shinpan*. A més dels dominis que eren considerats vinculats amb el clan Tokugawa (*fudai*) existien alguns dominis que eren considerats part integrant de la família Tokugawa (dominis *shinpan*) i podien aportar candidats a Shogun en cas necessari. Mito va desenvolupar un important nucli acadèmic confucianista que aportava un bagatge ideològic al *bakufu*.

---

s'enfrontava el Japó del *bakumatsu*. Les sintetitza en l'expressió *naiyu-gaikan*¹⁵ i descriu aquests problemes interns i riscos externs. En l'àmbit intern, cita les dificultats financeres dels dominis i les penalitats que aquests infringien als pagesos. Com a riscos externs considera de forma immediata l'expansió imperial russa, que amenaçava el nord del Japó.

La solució que plantejava estava representada en el lema: *fukoku-kyōhei*, que es traduïa com a país ric-exèrcit fort. Aquest lema es mantindrà més enllà del Shogunat i durant el període Meiji, i el seu significat s'adaptarà a les circumstàncies de cada moment. En la seva formulació inicial, el procés d'enriquiment del país significava tornar als valors i l'economia agraris, restringir el comerç, subordinar als comerciants i obstaculitzar la vida urbana que es consideraven la font dels mals (Beasley 2007 : 78). El *bakufu* va prendre accions en aquest sentit, però aquestes accions no varen tenir èxit. Malgrat aquest diagnòstic i l'alta consideració de l'economia i valors agraris cal considerar que els canvis econòmics i socials del Japó ja eren irreversibles. Segons Moore (2002 : 228), el Japó ja era una potència industrial respectable en la tercera dècada del segle XIX i, com s'ha comentat anteriorment, el seu sistema econòmic havia evolucionat cap al mercantilisme i una economia urbana amb un pes significatiu, associada a la cort d'Edo i al sistema de residència dels samurais a la ciutat-castell del *daimio*.

D'altra banda, la seva inferioritat tecnològica en relació a Occident, especialment en l'àmbit militar, era ja evident per a la classe dirigent de Japó. Aquesta inferioritat havia estat reconeguda amb la signatura de tractats desiguals com els de Kanagawa de 1854 i el de Harris de 1858¹⁶, i va ser confirmada a la pràctica en els enfrontaments directes amb les potències occidentals, com en el cas del conflicte creat pel tancament dels

---

¹⁵ *naiyu-gaikan*: problemes interns, perills externs. Lema utilitzat en el període del bakumatsu per a caracteritzar una situació política en la que es suma una inestabilitat política i social interna a la necessitat de respondre a l'expansió imperial russa cap al Pacífic.

¹⁶ Els tractats desiguals com els de Kanagawa i Harris representen un factor d'equilibri en política exterior, per evitar una intervenció militar occidental similar a la que s'havia produït a la Xina; i un factor d'inestabilitat interna per l'oposició que varen generar en un nombre significatiu de daimios poderosos i de samurai de rang mig i baix (Jansen 2002 : 96-110).

---

estrets de Shimonoseki l'any 1863¹⁷. El bombardeig de vaixells occidentals per part de l'artilleria de Chōshū, va provocar represàlies militars per part de les flotes occidentals i també va obligar al pagament d'indemnitzacions per part del Japó segons recull el pacte conegut com les Indemnitzacions de Shimonoseki (Avalon Project 2008b).

Cal remarcar que el reconeixement de la inferioritat respecte les potències occidentals no significa la seva acceptació. El propi *bakufu* comença a actuar per a revertir la situació i entre altres mesures funda l'any 1856 el *Bansho Shirabesho* (Institut per a la investigació dels llibres bàrbars), que tenia com a objectiu funcionar com a centre per a la instrucció en holandès (i posteriorment en altres estudis), biblioteca de llibres estrangers i centre de traducció (Hackett 1959 : 214). Aquesta i altres iniciatives en la mateixa línia proveiran al règim Meiji d'un grup de funcionaris preparats i amb domini dels coneixements i tècniques occidentals, que seran els gestors del procés de transformació.

4.2 L'Espanya de la Restauració (1876 - 1914)

L'Espanya de la Restauració representa el triomf i la consolidació final del model centralista i uniformista dins de la controvèrsia de models polítics que estaven associats als conflictes civils a Espanya durant tot el segle XIX. El model associat a l'Espanya de la Restauració significa el tancament definitiu de la possibilitat real d'implantació de les propostes alternatives que havien estat en disputa durant el període immediatament anterior: el Sexenni Democràtic que acaba amb l'abdicació d'Amadeu de Saboya l'11 de febrer de 1873, la 1ª República, de caràcter federal, amb el cop d'estat de Pavia del 3 de gener de 1874 i el carlisme amb la derrota definitiva dels carlins l'any 1876 .

S'inicia un model d'estat basat en "l'alternança", sistema que significa el control exclusiu del govern per part d'unes elits que s'alternen en l'exercici del poder. Aquestes elits es posen d'acord en qui ha d'ocupar el poder en cada moment en funció de les circumstàncies i les seves pròpies necessitats, i justifiquen els canvis a través

---

¹⁷ El tancament dels estrets de Shimonoseki és una acció de força contra vaixells occidentals realitzada pel feu de Chōshū, en compliment teòric de l'ordre de "retirada" (*kyozetsu*) dels estrangers que havia promulgat el Shogun amb efecte de 25 de juny de 1863. L'objectiu del Shogun era iniciar negociacions amb les potències occidentals a partir d'aquesta data, i l'acció de Chōshū, aprofitant ambigüitats en la redacció de l'ordre, s'emmarca en els objectius del sonno-jōi, expulsió dels bàrbars (Beasley 2007 : 175).

---

d'eleccions controlades. Aquest sistema va esdevenir estructural per al funcionament del règim de la Restauració, a través del que es coneix com el Pacto de El Pardo o Pacto de la Castellana. L'assumpció del poder per un partit es coneixia com una "situación" i aquest mètode consolida el caciquisme com a forma de fer política (Vicens Vives 2012 : 113).

En la seva estructura i contingut, la Constitució de 1876 recull aquest caràcter centralista i homogeneïtzador. Per a dur-lo a terme els governs i l'administració de la Restauració prenen com a referència el model francès d'estat-nació i són especialment actius en la implantació de mesures que segueixen aquest model, promovent accions com són la unificació del Dret Civil (que té un gran impacte a Catalunya) o la supressió del concert econòmic basc. Aquestes accions reben una forta contestació des dels territoris afectats i han de ser rectificades total o parcialment.

4.2.1 Esclerotització de l'estat

Tanmateix, així com la transformació de l'estat-nació francès és profunda, el seguiment d'aquest model per part dels governs espanyols és purament formal, no promou el desenvolupament social i econòmic i es focalitza en les accions de control i d'ús de l'estat en benefici de les elits dominants. Les prioritats de l'acció pública de l'estat semblen estar ben definides. Segons González-Agàpito (2008 : 200), en els pressupostos de l'estat a finals del segle XIX "la partida de culto y clero era cinco veces mayor que la de instrucción. Las Fuerzas Armadas detentaban más de la mitad del gasto estatal". Els resultats estaven en línia amb aquest plantejament; "en 1900 Francia había alfabetizado casi el 64% de su población, mientras que España sólo el 16,5%" (González-Agàpito 2008 : 200).

L'any 1898 la imatge d'Espanya com a estat i de la seva classe dirigent rep un important sotrac quan es produeix la pèrdua de les colònies, especialment Cuba, Filipines i Puerto Rico. Aquestes colònies, a més de proporcionar uns mercats per als productes espanyols permetien mantenir la il·lusió de continuar sent una potència de rang mundial, en el mateix moment que els estats-nació europeus industrialitzats estaven consolidant el seu domini imperial mundial. Per a algunes elits catalanes l'impacte d'aquesta situació es suma a una percepció general d'endarreriment i mancances de l'espai mediterrani

---

europeu en relació al nivell de desenvolupament dels països del nord d'Europa (Casassas 2014 : 11).

4.2.2 *El canvi des del catalanisme*

En aquest sentit, es pot considerar que una part del moviment catalanista representa una reacció a aquesta situació, amb l'objectiu d'intentar un desenvolupament econòmic i social per arribar al nivell dels països avançats. Tanmateix, existeix una gran diversitat d'interessos i objectius entre els diferents sectors catalanistes. Aquesta diversitat serà una constant al llarg del període que no es resoldrà més que de forma puntual, i com a reacció front a accions per part de l'estat (p.e. en relació al Dret Civil). Des del punt de vista propositiu, una primera formulació d'un programa estratègic del catalanisme la trobem a les Bases de Manresa de 1892 que defineixen clarament els àmbits de sobirania que es reserva Catalunya (la sobirania sobre el propi territori i la societat) i els que assigna al poder central (relacions exteriors i defensa). Aquest objectiu de distribució de competències sembla tenir un cert caràcter estructural atès que és similar al que es planteja en la proposta d'Estatut de 1919, tot i que el plantejament tàctic que en cada moment fa formalment el catalanisme a l'estat (en funció de la composició de la seva representació política en el Congrés dels Diputats) és variat. En un dels moments d'unitat del catalanisme, com va ser la Solidaritat Catalana, coalició vencedora de les eleccions generals del 21 d'abril de 1907 amb 41 diputats sobre 44, diversos diputats expressen a les Corts Espanyoles els seus punts de vista sobre el plantejament que es fa des de Catalunya.

Joan Ventosa i Calvell diputat de Solidaritat Catalana provinent de la Lliga Regionalista explica l'adaptabilitat dels plantejaments del catalanisme a les possibilitats de negociació de cada moment, sense abandonar a llarg termini plantejaments de caire més ambiciosos. Així, per Ventosa:

“[...] las Bases de Manresa, aun cuando admito en espíritu como orientación, representaron la cristalización circunstancial, en un momento determinado, de los sentimientos de autonomía del pueblo catalán, que en otro momento, pueden cristalizar en otro programa diverso [...].

Respecto al programa de Solidaridad es un programa distinto, más limitado que el programa contenido en las Bases de Manresa, porque, como he dicho antes, la Solidaridad, representa una agrupación especial para un fin determinado, pero ese fin determinado lo

---

constituyen las reformas que están contenidas en la enmienda presentada; pero fuera de ese programa determinado y concreto, conservan las distintas agrupaciones, conservan los distintos individuos la plenitud de todas las aspiraciones de ninguna de las cuales han hecho abdicación” (Diario de Sesiones de las Cortes 1907b : 500; des d’ara DSC)

Un altre diputat de Solidaritat d’adscripció republicana, Francesc Pi i Arsuaga, expressa la seva opinió que els objectius i plans de Catalunya són independents de qualsevol pla general espanyol, així com les accions que en cas necessari es duren a terme:

“Cataluña quiere su autonomía y quiere su autonomía con la autonomía, si puede ser de todas las regiones españolas; Cataluña está dispuesta á ayudar á todas las regiones españolas á conquistar su autonomía; pero si las demás regiones españolas la abandonaran, Cataluña no está dispuesta á perderse con el resto de las regiones, sino á salvarse sola, si no puede salvarse acompañada” (DSC 1907b : 505).

Aquestes intervencions són una mostra que el catalanisme no ha construït un model de referència compartit i fix, sinó que ajusta les seves demandes en funció de les circumstàncies i la seva capacitat de negociació de cada moment; però també que la voluntat de disposar d’un poder propi és compartida per tot el catalanisme i és un principi irrenunciable.

4.2.3 Àrees d’insatisfacció amb l’acció de l’estat

Malgrat que no disposen d’aquest model propi, les forces catalanistes fan un diagnòstic d’hostilitat de les accions de l’estat cap a Catalunya. En la sessió de resposta al discurs de la Corona que obre el període de sessions de la legislatura 1907-1908, el que serà president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, també provinent de la Lliga, planteja diverses queixes que ajuden a identificar punts clau de la insatisfacció dels catalanistes amb aquest estat. Puig i Cadafalch qüestiona la capacitat de l’estat de proporcionar una defensa adient del territori català. Posa com a exemple una situació d’amenaça potencial de bombardeig de Barcelona per part de l’armada dels EUA a la que el govern de l’estat va ser incapaç de donar una resposta satisfactòria (DSC 1907a : 477).

Aquesta queixa, que es dirigeix a un dels punts centrals de les competències de l’estat, és especialment dura considerant el poc temps que havia passat des del final de la guerra entre Espanya i els EUA i la imatge intocable de l’Exèrcit dins del règim de la

---

Restauració. Planteja també la impossibilitat de l'ús del català en l'àmbit oficial i públic com una restricció per part de l'estat a la llibertat individual i als drets bàsics de les persones (DSC 1907a : 477).

Tot i que l'ús del català en l'àmbit oficial i públic avançarà per l'acció de difusió i promoció que realitza la Mancomunitat, aquest continuarà sent un tema sense solució i inacceptable per a l'estat, com mostren les accions dutes a terme per Primo de Rivera després del seu cop d'estat. Finalment, Puig i Cadafalch qüestiona el propi règim de la Restauració. Estableix que el model polític i social de l'estat és insostenible per ell mateix i que requereix el "caciquisme" per tal de garantir l'estabilitat. Afegeix que quan el caciquisme no és capaç de garantir-la l'estat utilitza agitadors socials i fins i tot pistolers que provoquin situacions de desordre social que permetin una actuació repressiva (DSC 1907a : 478).

Puig i Cadafalch va més enllà, acusant l'estat de terrorisme. Denuncia que l'estat està al darrere de la col·locació de bombes que coincideixen amb esdeveniments polítics, que la policia no en troba els autors i que els jutges tampoc actuen per perseguir els fets (DSC 1907a : 479). Aquestes queixes de Puig i Cadafalch permeten una doble lectura. D'una banda mostren que el règim de la Restauració no dona satisfacció al model polític que el catalanisme es planteja en aquells moments, i que és insatisfactori en temes molt crítics, però d'altra banda mostren que el catalanisme no té per ell mateix la capacitat ni la força suficient per a canviar aquesta situació.

4.2.4 Situació d'inestabilitat estructural

Cal també considerar que el període de la Restauració és un període de gran inestabilitat social i política a Catalunya causat per la ràpida industrialització i el creixement de la població urbana, ja des dels anys 1890s. L'anarquisme es consolidarà en els àmbits obrers. L'estat lluitarà contra l'anarquisme amb lleis específiques, que s'aplicaran de forma rigorosa i intensa a Barcelona a diferència de la resta de l'estat, i seran combinades amb accions policials de tots tipus, lícites i il·lícites (González Calleja 2008 : 104). Aquestes accions no produiran el final de la violència ni del terrorisme i com s'ha comentat anteriorment es produirà una percepció per part del catalanisme de que l'estat està interessat en que la violència no desaparegui completament.

Les institucions catalanes, públiques i privades, intentaran aplicar solucions pròpies de caràcter privat per combatre el terrorisme. L'any 1907, l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona creen una Oficina d'Investigació Criminal dirigida per un inspector de Scotland Yard que no tindrà èxit per la rivalitat amb altres serveis policials, el reforçament dels recursos de les forces de seguretat de l'estat, els desacords interns i l'oposició de republicans i anarquistes.

Aquesta Oficina serà desmantellada l'any 1909 després de la Setmana Tràgica (González Calleja 2008 :109). L'any 1912, els empresaris, considerant que l'acció de l'estat era ineficaç varen crear un grup policial privat que la CNT anomenava "cuadrilla de asesinos", que va continuar sent part activa en la violència política del període de la Gran Guerra i posterior (González Calleja 2008 : 112).

Durant aquest període previ a la Mancomunitat també es produeixen episodis de caràcter revolucionari, com és la violència anticlerical de la Setmana Tràgica que segueix a la vaga general que s'organitza contra la mobilització decretada pel govern en resposta a la insurrecció rifenya del juliol de l'any 1909 (Termes 2004b : 216 - 217). Els esdeveniments de la guerra colonial al Rif continuaran tenint una influència significativa sobre la política interna espanyola durant el període de la Mancomunitat i seran un dels factors determinants en el cop d'estat que durà a la seva liquidació.

5. El Japó Meiji i la Mancomunitat. Comparació:

5.1 L'impuls de la transformació

5.1.1 Líders

La Restauració Meiji és el resultat de la victòria militar d'una coalició de diversos feus poderosos, principalment Satsuma, Chōshū, Tosa i Hizen, sobre el *bakufu*. Aquests feus proporcionaran la primera generació de líders Meiji, que correspon a les figures principals de la lluita contra el *bakufu* com Saigō Takamori i Ōkubo Toshimichi de Satsuma i Kido Takayoshi de Chōshū. (Jansen 2002 : 308). Aquests líders desapareixeran per diverses causes en el període inicial, durant els anys 1877 i 1878. Saigō se suïcida en ser derrotada la Rebel·lió de Satsuma¹⁸, Ōkubo és assassinat¹⁹ i Kido morirà de tuberculosi²⁰ (Jansen 2002 : 370).

La seva desaparició dóna pas a nous lideratges que prescindeixen completament de les antigues lleialtats feudals per a construir un nou sistema basat en el model d'estat-nació occidental. Per als nous líders, que no formaven part de les elits aristocràtiques, aquest nou sistema els permet sobrepassar les limitacions de classe i arribar a les més altes posicions de poder. Com a conseqüència, poden desenvolupar les seves pròpies estratègies polítiques, i d'altra banda garantir-se una participació substancial en els beneficis econòmics del procés de desenvolupament econòmic del Japó, formant part de la nova oligarquia que dirigirà el país. Aquesta nova possibilitat apareix com un efecte de la pressió occidental, que va actuar com un revulsiu perquè aquests grups impulsessin reformes estructurals de caràcter profund (Cohen 2014 : 144-145).

---

¹⁸ La Rebel·lió de Satsuma de l'any 1877 és la darrera guerra civil del Japó modern i la més important d'una sèrie de revoltes que es produeixen entre els anys 1873 i 1877 i que tenen l'objectiu de mantenir els privilegis dels samurai en el nou règim Meiji. La victòria governamental sobre la Rebel·lió de Satsuma consolida definitivament la posició del règim. Saigō es suïcida el 24 de setembre de 1877 durant la batalla final d'aquesta rebel·lió (Jansen 2002 : 370).

¹⁹ Ōkubo és assassinat el 14 de maig de 1878 a Tokio per un grup de samurais que es queixaven de la seva forma d'exercir l'autoritat que qualificaven de monopoli (Jansen 2002 : 370).

²⁰ Kido mor el 26 de maig de 1877 (Jansen 2002 : 370).

Els dos màxims representants d'aquest nou lideratge són Itō Hirobumi i Yamagata Aritomo, originaris de Chōshū, que són considerats els artífexs de la Restauració Meiji; el primer pilota la reforma de l'estat i de l'administració i és el màxim responsable de l'elaboració de la constitució; el segon és el responsable de la modernització i completa reorganització de l'exèrcit, però també d'obtenir el seu posicionament polític com un organisme amb plena independència de l'autoritat civil i del govern i amb dependència i relació directa amb l'emperador.

Itō i Yamagata són només els representants més destacats d'un conjunt de líders de similar origen i trajectòries, que varen gestionar la transformació en les diverses àrees de canvi. Cal mencionar també a Inoue Kaoru que va treballar amb Itō en el desenvolupament del model de l'estat, a Matsukata Masayoshi provinent de Satsuma, que va liderar el desenvolupament de l'economia Meiji, i Ōkuma Shigenobu de Hizen, que va liderar la línia política d'oposició a Itō dins de l'oligarquia fins a la seva derrota definitiva.

Aquests personatges són producte del model polític i econòmic implantat pel *bakufu*. Aquest havia tingut com a resultat la desvinculació de la classe samurai de la possessió de la terra. En el segle XIX els samurai ja s'havien transformat en empleats que rebien el seu estipendi dels ingressos fiscals, mentre que la seva promoció social estava limitada per unes regles aristocràtiques molt estrictes. Durant el període del *bakumatsu* es comença a produir la promoció d'alguns samurais per la seva capacitat i no pel seu naixement, ja que s'havia acceptat que era legítim (i imprescindible) incorporar persones de talent en càrrecs de responsabilitat com una via de solució per a gestionar els temps difícils als que s'enfrontava la nació (Beasley 2007 : 60-62).

Els líders esmentats formen part d'aquest grup d'homes de talent que, al servei dels feus que impulsen la Restauració Meiji o del *bakufu*, han tingut experiència de govern i a més, en la seva majoria, han realitzat viatges d'estudi als països occidentals. Dins del grup s'incorporen funcionaris del *bakufu*, que varen mantenir o millorar les seves posicions i també varen esdevenir líders en l'administració Meiji com Nishi Amane, Katsu Awa, Enomoto Takeaki, Shibuzawa Eiichi o Katō Hiroyuki (Hackett 1959 : 216). En la seva acció podem observar el canvi de lleialtat cap a l'estat nacional, que es produeix d'una forma molt ràpida, al mateix ritme que la substitució de l'organització feudal per prefectures gestionades per un governador, que queda completada l'any

---

1873. Des del punt de vista dels interessos personals d'aquest grup, el nou estat proporciona una via institucional per a esquivar la subjecció als seus superiors feudals (Cohen 2014 : 158), però també aporta avantatges en relació a l'execució de les seves polítiques. El nou sistema d'estat-nació permet superar les dificultats de les resistències feudals dels primers anys i defineix un sentiment de pertinença que pot ser compartit per persones que havien lluitat en camps oposats pocs anys abans.

En el període de la Mancomunitat podem trobar també líders del catalanisme amb una capacitat d'acció i transformació similar. Entre ells cal distingir dues línies de lideratge. D'una banda, els líders que tenen capacitat d'acció transformadora des de la Mancomunitat, principalment Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch, però també August Pi i Sunyer, que dóna impuls al desenvolupament de la Sanitat o Esteve Terrades que implanta la xarxa telefònica de la Mancomunitat, així com Pompeu Fabra en l'àmbit lingüístic o Alexandre Galí en l'àmbit pedagògic. D'altra banda els que tenen un pes específic per la seva interlocució amb el govern central com a diputats en les Corts Espanyoles. Entre ells, cal remarcar a Francesc Cambó o Joan Ventosa que varen ser ministres del govern espanyol.

La major part d'aquests líders provenen de la burgesia industrial catalana. Són persones il·lustrades que coneixen amb profunditat els darrers avenços internacionals en el camp tecnològic i científic, així com els moviments i tendències culturals europeus i intenten transportar-los a la societat catalana.

L'acció política prèvia d'aquests líders del catalanisme és de llarg recorregut; per exemple, podem observar la signatura de Prat de la Riba ja com a secretari en el text de les Bases de Manresa (IES Montilivi n.d.), però és durant el període de la Mancomunitat quan la seva acció de lideratge polític arriba al punt culminant, tot i que la carrera d'alguns d'aquests líders es perllonga més enllà d'aquest període.

És l'acció i la determinació d'aquests líders la que transforma un organisme administratiu amb recursos molt limitats en un vehicle d'acció política. El resultat d'aquesta acció política també és limitat en quant als seus resultats tangibles, però tanmateix defineix i fa explícits una direcció i objectius polítics de més abast, com explicita Prat de la Riba en el seu discurs de presa de possessió per segona vegada com a President de la Mancomunitat:

“Som a l’hora de resoldre el problema del seu contingut, de les seves atribucions. No hem fet la Mancomunitat per a tenir una Diputació més gran, ni per a donar a l’ànima catalana un petit cos d’administració subordinada, una província” (Prat de la Riba 1917 : 6).

I també

“tots sentim que la dignitat de la voluntat popular catalana exigeix imperiosament, més o menys accentuades o atenuades, formes d’estat” (Prat de la Riba 1917 :7).

Així com

“... aspirem a que les funcions... traspassades a la Mancomunitat, siguin funcions totalment i plenament entregades, que el límit de l’autonomia es posi a l’extensió, al nombre de funcions, però no a la intensitat, no a la plenitud de cada una de les funcions atorgades” (Prat de la Riba 1917: 7).

Les paraules de Prat de la Riba mostren que el seu objectiu està centrat en governar amb plena sobirania àrees que corresponen al poder polític d’un estat, tot i que aquestes àrees poden ser objecte de negociació. Aquest plantejament porta intrínsecament associada la idea d’una identitat nacional diferenciada com a base de la sobirania que es reclama.

La Lliga ja havia començat a prendre experiència d’administració pública amb la gestió de la Diputació de Barcelona prèvia a la constitució de la Mancomunitat (Casassas 2014: 110). Aquesta experiència s’havia desenvolupat amb èxit i era utilitzada com a referència de la capacitat del catalanisme per a governar. Vicens Vives (2012 : 150) considera que Prat de la Riba és un gran organitzador, que s’envolta d’un grup d’excel·lents col·laboradors i que demostra una gran eficiència en la gestió de la Diputació de Barcelona, modernitzant l’economia, la cultura i els serveis públics.

5.1.2 Ideologies

El principal objectiu dels líders Meiji en el període inicial de la Restauració, i fins a la conclusió dels conflictes i la guerra civil dels anys 1874 a 1877 amb els samurai descontents, era la unificació i consolidació del nou règim. Els líders Meiji configuraven una oligarquia que estava unida en aquest objectiu principal, però que tenia importants diferències ideològiques. Aquestes diferències ideològiques podien

---

incidir en la forma d'organització de l'estat japonès en funció de la preeminència d'uns o altres.

Els principals líders com Itō i Yamagata consideraven la ideologia liberal com una ideologia dissident que era sediciosa i debilitava l'estat (Samuels 2003 : 50-51). Els representants d'aquesta ideologia dins de l'oligarquia eren figures com Itagaki Taisuke i Gotō Shōjirō, que varen fundar el Partit Liberal i Ōkuma Shigenobu que va fundar el Partit Progressista. Els liberals demanaven més participació democràtica i una constitució de tipus occidental. Itō va dur a terme diverses accions per a contrarestar les accions dels líders liberals. Va endurir el control sobre la premsa, va promulgar rigoroses lleis ant-libel i va posar l'acció dels partits polítics sota control policial (Samuels 2003 : 52). El propi Itagaki va ser ferit greument per un policia durant un míting polític²¹. Aquestes accions repressives no varen aturar la petició popular d'un govern representatiu²².

La resposta d'Itō va ser mantenir la seva línia política, intensificar les seves accions contra l'oposició i acceptar el compromís de la promulgació d'una constitució "atorgada per l'emperador" abans del final de la dècada, que incloïa un parlament nacional. Les accions contra l'oposició es varen centrar en l'expulsió d'Ōkuma de l'oligarquia l'any 1881²³ i una acció policial massiva contra el Partit Liberal al seu feu de la prefectura de Fukushima, empresonant 3.000 persones i acusant formalment 50 d'ells de planejar una rebel·lió. L'any 1883 va fer arrestar altres 20 membres del Partit Liberal a la regió nord-est amb falses acusacions.

---

²¹ Itagaki va estar a punt de morir en aquest incident i se li atribueix que va pronunciar la frase "Incluso si Itagaki muriera, la libertad nunca morirá" en la versió en castellà que recull Buruma (2003 : 49).

Posteriorment va desenvolupar una carrera política en el règim Meiji ocupant diverses posicions en el govern després de la guerra sino-japonesa quan els oligarques varen considerar necessari incorporar altres líders polítics al govern per evitar una utilització excessiva de la figura de l'emperador per resoldre conflictes polítics (Jansen 2002 :497).

²² A finals de 1880 s'havien signat seixanta peticions amb més d'un quart de milió de signatures demanant un govern representatiu (Samuels 2003 : 53).

²³ Ōkuma arribaria a ocupar el càrrec de Primer Ministre l'any 1898 però només durant quatre mesos i rebria el títol nobiliari de marquès (*shishaku*). No va ser anomenat *genrō* fins l'any 1922, any de la seva mort (Jansen 2002 : 419).

La promesa d'una constitució i la pèrdua de força del Partit Liberal va provocar un canvi de posició política general en els terratinents i homes de negocis que donaven suport a aquesta ideologia. Aquests varen considerar que el liberalisme ja no defensava prou bé els seus interessos i es varen decantar definitivament pel realisme conservador que defensava Itō i que definirà les característiques de l'estat Meiji: una política burocràtica, autoritària, meritocràtica i moderna (Samuels 2003 : 52-53).

Des del punt de vista ideològic, el Govern de la Mancomunitat va ser un govern de caràcter transversal que integrava diverses ideologies en la seva acció. La pròpia estructura de govern de la Mancomunitat sembla dissenyada amb aquest objectiu. Es prioritza l'Assemblea i en el Consell Permanent s'intenta integrar persones de diverses adscripcions polítiques (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 299-300) tot i que el predomini de la Lliga és evident. La Solidaritat Catalana ja havia estat representativa d'aquest caràcter transversal, atès que estava formada per membres de la Lliga Regionalista, republicans d'obediència catalana i el grup de republicans de Nicolás Salmerón, així com carlins. Fora de l'espai catalanista també hi ha diversitat ideològica: els monàrquics espanyolistes que crearan grups d'acció com la Liga Patriòtica, els republicans lerrouxistes, i els sindicalistes de la CNT per la seva ideologia anarquista.

La interacció i els conflictes entre tots aquests grups es produeix en les dues dinàmiques: la nacional catalano-espanyola i la social burgesia-proletariat. L'èxit de la Revolució Soviètica a partir de l'any 1917 incrementa la percepció de la possibilitat d'una revolució social que, en funció de la ideologia, es veu com una amenaça per al sistema o com una oportunitat de canvi per part dels diversos grups polítics. Com en altres regions d'Europa, aquest esdeveniment potencia l'ús del factor nacional per a contraposar-lo amb la revolució. Puig i Cadafalch planteja el patriotisme nacional com a antídote contra el bolxevisme en el seu discurs de presa de possessió com a President de la Mancomunitat per segona vegada (Puig i Cadafalch 1919 : 16-17).

5.2 Els elements i eines que s'utilitzen com a palanca del canvi

Per a assolir l'èxit en el procés de construcció d'una identitat nacional de masses els líders disposen de diversos elements com a palanca de canvi de la societat. Els símbols nacionals, un idioma nacional o l'etnicitat són factors que són habitualment rellevants en els processos de construcció nacional. En la comparació sobre la Mancomunitat i el

---

Japó Meiji s'ha considerat també el factor de les relacions amb l'exterior, tenint en compte el pes que els models de referència dels estats-nació occidentals tenen en aquests processos.

5.2.1 Símbols

Una de les primeres accions que emprèn el Japó Meiji és la de construir, i fer assimilar per la població, uns símbols que representin la nova identitat nacional. Aquests símbols estan orientats a satisfer la característica de garantir la lleialtat al poder esmentada prèviament en la definició de Kolstø. En aquest sentit, Samuels (2003 : 34-35) destaca el concepte de *kokusui*²⁴ (essència nacional). Aquest concepte es construeix com un sincretisme entre diversos elements reconeguts de la història japonesa com són: la sensibilitat de la cort Heian, el caràcter espartà dels samurai, les arts bullicioses dels ciutadans d'Edo i el puritanisme del confucianisme Tokugawa. El *kokusui* és una creació obtinguda com a resultat de la integració d'un conjunt d'idees i valors contraposats, valors agraris i valors guerrers, ideals xintoistes amb ètica confuciana, aprenentatge xinès amb pragmatisme alemany.

Entre els símbols potencials, els líders Meiji varen identificar correctament la institució imperial com el símbol nacional més representatiu i fàcilment acceptable per la població, i l'estat Meiji va dedicar tots els seus esforços a establir aquesta identificació i a promoure el seu coneixement generalitzat i la seva acceptació popular. Un dels principals vehicles per a la difusió d'aquest símbol va ser la construcció d'una religió d'estat a partir del xintoisme, que era la religió autòctona del Japó. Es va situar l'emperador al centre d'aquesta religió, assignant-li un caràcter diví, i es va crear una estructura per a la seva difusió, utilitzant figures especialitzades amb aquest objectiu, com missioners d'estat (*senkyōshi*) i sacerdots nacionals (*kyōdōshoku*) (Samuels 2003 : 35).

En el període de la Mancomunitat el catalanisme ja ha arribat a un nivell de maduresa que fa que els símbols de la identitat nacional estiguin definits en termes homologables

---

²⁴ *Kokusui* : Samuels (2003 : 34) defineix aquest concepte d'essència nacional com l'ordre simbòlic que uniria l'arxipèlag i facilitaria al Japó arribar a la paritat amb l'Oest. No s'ha de confondre amb *kokutai* (política nacional) que inicialment definia el sistema de govern japonès per contraposició a l'occidental i durant la Restauració Meiji es va anar associant a la sobirania de l'emperador (Beasley 2007 : 374).

amb els dels països europeus de referència. Entre ells, especialment la bandera i l'himne són dos símbols que estan consolidats i són utilitzats de forma reivindicativa. Aquests símbols són reconeguts tant pels partidaris com pels contraris a la identitat nacional catalana.

Així per exemple durant el període de suspensió de les garanties constitucionals de 1919 el diputat Rahola protesta per l'acció policial contra les persones que duen cintes i llaços amb la bandera catalana (DSC 1919 : 3951). Aquests símbols també es reconeixen com a identificadors de les reclamacions catalanes des de les posicions contràries. El diputat Rodríguez de Viguri es queixa a les Corts per la utilització de la bandera i el cant dels Segadors per part de persones, que qualifica de “salta-taulells”, que interrompen una actuació al Palau de la música com a element de reivindicació i protesta catalanista (DSC 1919 : 3955).

Prat de la Riba afegeix com a símbols nacionals el dret, l'art o la llengua (Prat de la Riba 2013 : 65). Seguint aquest plantejament, la Mancomunitat desenvoluparà una acció especialment activa tant en l'àmbit cultural com en l'àmbit jurídic, creant organismes especialitzats que, a més de cobrir àrees de servei inexistents per part de l'estat o necessàries per l'acció política es desenvoluparan com a part d'una estructura cultural nacional.

L'impuls de la proposta de nous símbols nacionals a Catalunya no és exclusiu de la Mancomunitat. Des de finals del segle XIX es produeix la commemoració de l'11 de setembre i els homenatges a figures representatives de la Guerra de Successió i de l'11 de setembre de 1714, amb la publicació d'esqueles, la celebració de misses i posteriorment la cerimònia de dipositar flors davant el monument de Rafael de Casanova a Barcelona (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona n.d.).

Tots aquests símbols es consolidaran com a símbols d'identitat nacional i mantindran el seu reconeixement com a tals i la seva vigència i capacitat de senyalar accions reivindicatives molt més enllà del període de la Mancomunitat.

5.2.2 Idioma

Conjuntament amb la creació de símbols nacionals, la construcció d'un idioma de caràcter “nacional” esdevé un dels objectius estratègics del Japó Meiji. Aquest és un procés de llarga duració i complexitat. Tot i que es podria parlar prèviament de

l'existència formal d'un idioma japonès, les seves variacions locals podien ser completament intel·ligibles entre elles. L'any 1985 el dramaturg Inoue Hisashi va utilitzar aquesta diversitat en l'argument de l'obra *Kokugo gannen* (Any U del nostre idioma nacional), situant-la en el període previ a la Restauració Meiji, per a desenvolupar un joc d'equívocs basat en la incomprensió mútua entre persones que parlen les varietats locals de l'idioma i amb els seus accents (Shimoda 2010 : 714).

L'estratègia del règim Meiji per a la implantació d'aquest idioma nacional és similar a la de França. Durant aquest procés s'efectua de forma sistemàtica una acció de desprestigi social de les variacions locals de la llengua, que són titllats de "dialectes i parla errònia" per contraposició a la "parla correcta" del japonès normatiu (Shimoda 2010 : 715). La indiferència prèvia en relació a la inconsistència lingüística és substituïda durant els anys 1880s per l'opinió de que la creació d'un idioma nacional unificat és un element bàsic per a assolir la unitat nacional.

Es varen crear diverses institucions com l'Institut Pedagògic del Llenguatge Nacional (*Kokugo Denshūjo*) l'any 1888 que tenia com a lema "The national language solidifies the national polity. The national language lives and dies with our native land, prospers and fades with our native land" o l'Institut de Recerca Lingüística (*Gengo Torishirabejo*), fundat el mateix any. Apareixen neologismes com *kokugo* (idioma nacional i *hyōjungo* (parla estàndard) i s'insisteix en què la unitat ètnica i de parla formen part del "principi de nacionalitat" en el mateix nivell (Shimoda 2010 : 721).

Shimoda resumeix de forma clara la gènesi i la funció que la estandardització de l'idioma té en el procés de construcció de la identitat nacional japonesa:

"That is also to say that Japanese language played a role in nation-state formation more as an ex post facto result of nationality than as its source. Language, whose inadequacies seemed glaring, provided little proof of Japan's unity. Instead, it was something that nervous ideologues had to scramble to fix and retrofit to a still-unproven polity. We have here a case of a nation engendering nationalism, not the other way around as Ernest Gellner offered" (Shimoda 2010 : 729).

De forma similar al model francès, l'idioma nacional estandarditzat és promogut i imposat des de l'estat i assumeix un rol principal en l'estratègia de construcció de la identitat nacional.

La Mancomunitat dóna una importància similar a l'idioma com a símbol i la seva acció ho mostra. Com s'ha esmentat abans, Prat de la Riba considerava la llengua un símbol nacional. Seguint aquest criteri la llengua pròpia de la Mancomunitat va ser el català, es va promoure el seu ús i es va assolir que aquest ús fos de caràcter general en l'àmbit de la institució:

“La Mancomunitat, en efecte, ho va fer tot o gairebé tot en català. Seguint la consigna de Prat de la Riba, qui en el seu discurs inaugural com a president havia declarat: “Volem donar a la nostra llengua la plenitud d'imperi sobre tota la vida nostra”, a la Mancomunitat s'hi va establir des del primer moment l'ús universal i pràcticament exclusiu de la llengua catalana” (Grau 2015 : 88).

Aquest caràcter d'esdevenir un idioma de l'administració pública, de tenir caràcter oficial, és un dels aspectes que habitualment es considera com a pas necessari per arribar a consolidar una identitat nacional diferenciada i reconeguda. Aquesta visió és compartida des del punt de vista del catalanisme:

“Cal destacar, pel seu valor simbòlic, l'ús del català a l'emprèstit que va emetre la Mancomunitat el 1915. Tota la documentació de l'emprèstit (títols de deute, formularis, circulars, anuncis i fullets explicatius) es va redactar en català. Nicolau d'Olwer va veure en l'emprèstit una fita en la transformació del català en llengua de l'oficialitat” (Grau 2015 : 88).

L'acceptació del català en l'àmbit de les transaccions financeres de caràcter públic representa una fita significativa pel que respecta a la seva consolidació com a llengua d'ús oficial i de prestigi, però la seva expansió requeria haver superat prèviament la fragmentació gramatical i lèxica de l'idioma.

La creació d'un estàndard acceptat i compartit pels seus parlants és el pas definitiu que possibilita aquesta expansió. En un moment en què la Mancomunitat té l'objectiu de modernitzar el país, l'idioma es transforma en el vehicle que permet la comunicació de nous conceptes i idees, i també s'enriqueix amb neologismes. La disponibilitat d'un idioma normalitzat, estructurat i avalat per institucions acadèmiques facilita l'ús general del català en els àmbits cultural, científic i tècnic i és una prioritat estratègica del procés de construcció nacional.

El procés d'estandardització, que podríem assimilar al de la definició d'un idioma nacional presenta una complexitat menor que en el cas japonès, atès que no hi ha un problema de comprensió oral entre les varietats de l'idioma, i la difusió i acceptació d'aquest estàndard es produeix en un entorn geogràfic i cultural més reduït. Les Normes Ortogràfiques de Fabra varen ser l'element acadèmic sobre el qual es va construir aquesta estandardització, però cal esmentar la importància de l'existència de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) en l'èxit d'aquesta iniciativa. Tot i que la seva creació és anterior a la Mancomunitat, el president de la Diputació de Barcelona que el va crear l'any 1907 és Prat de la Riba, els seus objectius corresponen als que després tindrà la Mancomunitat i continuarà sent una eina estratègica per al desenvolupament de les seves polítiques:

“El febrer de 1913 l'Institut d'Estudis Catalans, que havia estat creat per la Diputació el 1907, aprovava la nova ortografia del català, obra de Pompeu Fabra. El mateix dia que es feien públiques les Normes Ortogràfiques de Fabra se'n van repartir exemplars a la Diputació. Uns dies més tard Fabra començava a la Diputació una tanda de lliçons sobre les Normes, a les quals van assistir la majoria dels empleats de la corporació i diversos diputats provincials. Disposar d'una única normativa ortogràfica va ajudar sens dubte a estendre el català a l'administració provincial.” (Grau 2015 : 93).

L'acció de la Mancomunitat per a la implantació del català en l'àmbit administratiu serà intensa i aconseguirà que el català esdevingui la llengua de treball i d'ús habitual en la institució. Tanmateix, en l'àmbit oficial o acadèmic de la seva competència, l'impuls de l'ús del català no sembla haver estat una de les seves prioritats:

“Si bé la utilització del català era general, s'acusa a la Mancomunitat de negligir l'ensenyament del català en les seves escoles i universitats. Com explica Galí, sembla que la Mancomunitat va desatendre l'ensenyament del català a les escoles que va crear. Aquestes escoles van ser l'Escola de Bibliotecàries, l'Escola d'Infermeres, l'Escola d'Alts Estudis Comercials, els Estudis Normals, l'Extensió d'Ensenyament Tècnic i l'Escola d'Indústries de Teixits de Punt de Canet de Mar” (Grau 2015 : 90).

La impossibilitat legal de la catalanització de l'ensenyament públic és un factor limitador clau per a aquesta expansió, tot i que una entitat privada com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana va prendre iniciatives en aquest sentit, empenyent la Mancomunitat i subvencionant càtedres de català a les Escoles Normals i diverses

---

escoles que considerava completament catalanitzades (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 459).

L'idioma català és percebut com un símbol nacional molt important tant per la Mancomunitat com per l'estat. Aquesta valoració del català es posa de manifest de forma molt clara amb el cop d'estat del 13 de setembre de 1923 de Primo de Rivera. Després del cop d'estat els dirigents de la Lliga plantejaven inicialment una actitud que, com a mínim, és pot qualificar de no bel·ligerància amb el nou règim. Aquesta actitud està expressada en un escrit de Puig i Cadafalch al dictador el mateix dia del cop i en l'aprovació d'aquest document per part del Consell de la Mancomunitat el dia 17 de setembre, amb l'adhesió de tots els seus membres (Grau 2015 : 97). S'assumia que, segons les seves afirmacions prèvies, Primo de Rivera no actuaria en contra de la Mancomunitat i el que aquesta representava.

Tanmateix, cinc dies després del cop d'estat Primo publica un decret de mesures i sancions contra el separatisme:

“El decret prohibia l'ús de la bandera catalana en edificis públics i, pel que fa a llengua, establia que “en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano, que es el oficial del Estado español, sin que esta prohibición alcance a la vida interna de las corporaciones de carácter local o regional, obligadas, no obstante, a llevar en castellano los libros oficiales de Registros”.” (Grau 2015 : 97).

Davant la queixa que Puig i Cadafalch presenta a Primo de Rivera per aquestes decisions, segons cita Grau aquest li contesta que “l'ús oficial del català havia estat prohibit perquè anava en detriment de la presència del castellà, que segons ell era el símbol de la unitat política d'Espanya.” (Grau 2015 : 97).

Tant el decret com la resposta de Primo de Rivera mostren explícitament que el català era considerat un element disgregador i es pot deduir que es considerava que representava una identitat nacional diferent de l'espanyola.

Les accions de reversió de la implantació del català es varen dur a terme fins i tot des de la pròpia estructura de la Mancomunitat durant el període en què es va mantenir fins a la seva dissolució, a través de nous diputats designats per Primo de Rivera i un president escollit entre ells. L'acció de castellanització es va aplicar a l'ensenyament escolar, a l'administració, on el català va deixar de ser un requeriment, i fins i tot als llibres que

---

s'enviaven als centres catalans d'Amèrica que havien d'estar escrits en castellà (Grau 2015 : 99).

5.2.3 Etnicitat

L'etnicitat forma part substancial de la definició de la identitat nacional japonesa durant el període Meiji. Dins del propi Japó s'estableix una discriminació racial amb els naturals d'Hokkaidō i Okinawa que no tenen el mateix origen racial i que pren el caràcter de colonialisme intern (Samuels 2003 : 38). L'etnicitat canvia políticament els paràmetres de discriminació social al Japó Meiji. Les subcastes del període del *bakufu*, com la dels *eta*²⁵ o la dels *hinin*²⁶ són legalment eliminades perquè no existeix diferència ètnica entre els seus membres i la resta dels japonesos. Els seus membres esdevenen ciutadans “comuns” (*heimin*) que han de pagar impostos com la resta i que teòricament tenen els mateixos drets. Aquest canvi legal de status social no es fa sense protestes dels anteriors ciutadans “comuns” que veuen amenaçat el seu propi status (Jansen 2002 : 459).

La discriminació racial és un concepte acceptat en general durant el període com a criteri d'identitat nacional. Als països occidentals es justifica el domini sobre altres grups racials d'origen no europeu pel propòsit d'ajudar al seu desenvolupament i civilització. Així, la política colonial del Japó a la Xina i Corea incloïa que s'utilitzessin noms japonesos i es parlés japonès, però no s'intentava cap integració dels pobles conquerits ni es promovia una visió positiva dels japonesos (Samuels 2003 : 38).

L'etnicitat no forma una part destacada dels elements que els líders del procés de transformació de la Mancomunitat utilitzen per a construir la identitat nacional. El propi Prat de la Riba defineix que “la raça no és la nacionalitat, per més que sia un factor importantíssim” i posa exemples de diferències racials ja en els pobles antics grecs i egipcis (Prat de la Riba 2013 : 94). Aquesta acceptació de la diferència ètnica en la

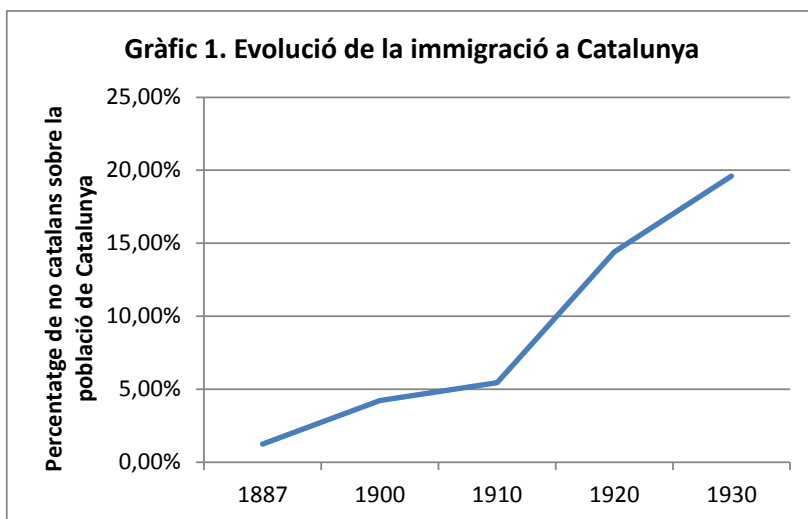
---

²⁵ *Eta* era una subcasta de caràcter hereditari que es dedicava als oficis que eren contraris a la sensibilitat budista: escorxa d'animals, tractament del cuir i la pell, execucions de persones. A més la seva dieta incloïa la carn. Els padrons de la població *eta* eren mantinguts separats dels de la resta (Jansen 2002 : 122) .

²⁶ *Hinin* significa “no humà”. Era una subcasta no hereditària formada pels activitats considerades no respectables com mendicitat, prostitució o activitats d'entreteniment de carrer (Jansen 2002 : 122).

formació de la nació facilita conceptualment el desenvolupament d'una identitat nacional integradora. Aquest aspecte és especialment crític en un període en el qual la immigració cap a Catalunya creix de forma molt significativa, per la combinació d'una emigració de catalans cap a l'exterior, especialment a causa de la Gran Guerra i el desenvolupament industrial de Catalunya que exigeix l'increment de la mà d'obra (Termes 2004b : 282-285). Inicialment, aquesta immigració és majoritàriament de parla catalana (valencians i balears), però durant els anys 1920s el volum d'immigrants de la resta de l'estat, principalment aragonesos, andalusos i castellans assolirà un volum significatiu. L'any 1920 els immigrants castellano-parlants representaven un 11,82% de la població total de la província de Barcelona, i els catalano-parlants el 17,71%. L'any 1930 aquesta proporció havia canviat al 17,49% i el 18,31% respectivament.

El quadre següent resumeix aquest procés de creixement migratori, que s'havia produït de forma constant des de finals del segle XIX.

Font : Elaboració pròpia a partir de Termes (2004b :283)

Com es pot observar el creixement de la població no catalana resident a Catalunya s'accelera a partir de 1910, i té una gran influència en la composició de la societat catalana i els trets de la seva identitat nacional.

5.2.4 Relació amb estrangers

Viatges i presència a l'exterior

Un tret comú entre el Japó Meiji i la Mancomunitat és que consideren imprescindible viatjar a l'estranger per a conèixer directament aquells aspectes que semblaven

---

diferencials de les societats que es consideraven avançades. Aquest tipus de viatge es va fer no només per adquirir nous coneixements en àrees industrials, científiques o avenços tecnològics, sinó per estudiar els nous models polítics i el canvi social²⁷. L'any 1871, quan l'abolició dels dominis proporciona un respir en la política interna, el règim Meiji organitza una missió d'estat coneguda com la missió Iwakura²⁸.

L'objectiu de la missió era doble: sondejar l'opinió dels estats signataris dels Tractats Desiguals en relació a les seves revisions futures i facilitar les reformes que els països occidentals consideressin necessàries per a convertir Japó en una nació acceptable segons aquests paràmetres.

Els participants estaven organitzats en tres grups especialitzats: el primer per a l'estudi de les constitucions, lleis i regulacions del països occidentals; el segon per a l'anàlisi de la informació econòmica, sistemes bancaris, fiscals, monetaris, comerç, indústria i ferrocarrils i el tercer centrat en l'educació, els programes d'estudis i l'administració de les escoles per a oficials i població en general, i les acadèmies comercials i tècniques. Tots els grups havien de recollir també informació sobre l'organització, equipament i armament de forces militars i navals, administració de bases, arsenals i drassanes militars (Beasley 2007 : 323).

La importància de la missió fa que s'enviïn persones que es consideren clau per al règim, malgrat la situació d'instabilitat interna. Entre ells, el propi Iwakura, Ōkubo, Itō Hirobumi o Kido Kōin. La seva participació potencia l'efecte que la informació recollida durant el viatge té en el plantejament de les accions posteriors del règim Meiji. Així per exemple Kido Kōin, que posteriorment tindrà un paper rellevant en la formació de l'exèrcit imperial, al seu retorn l'any 1873 proclama la necessitat d'establir una

---

²⁷ Malgrat el tancament del Japó, durant el període del *bakumatsu* ja s'havien realitzat viatges d'estudis a l'estranger patrocinats pel *bakufu* o pels feus més poderosos com Satsuma o Chōshū (Jansen 2002 : 317-322).

²⁸ Iwakura Tomomi era un dels nobles de la Cort Imperial (*kuge*). Va participar activament i de forma significativa en les lluites polítiques del *bakumatsu* i l'establiment del règim Meiji, sempre defensant la posició de l'emperador. És conegut especialment per haver dirigit com a ambaixador plenipotenciari la missió que porta el seu nom, que va dur un grup de 107 persones al voltant del món en un viatge polític i d'estudi de més d'un any de duració (Beasley 2007 : 271; 325).

constitució que donés fonament legal als poders i estructura del govern, apuntant els avantatges d'un govern basat en la voluntat del poble (Beckmann 1954 : 260).

La missió Iwakura va proporcionar resultats concrets d'importància per al règim Meiji. D'una banda, varen prendre consciència que l'avantatge dels països occidentals sobre el Japó era recent, i que no hi havia una amenaça militar immediata sobre la sobirania del Japó (Jansen 2002 : 358-359). D'altra banda, varen comprovar que era necessari per al seu desenvolupament evolucionar cap a un model polític com el dels països occidentals, però que podien escollir entre diversos models de democràcia. Varen compondre una síntesi incorporant l'educació americana, la industrialització britànica, la jurisprudència francesa i les institucions representatives alemanyes (Jansen 2002 : 359-360).

Aquesta síntesi s'ajustava als interessos de l'oligarquia Meiji i facilitava assolir l'objectiu de posicionar Japó com a potència regional en règim d'igualtat amb les potències occidentals. Cal mencionar també el viatge d'un any de duració que havia realitzat Yamagata Aritomo a Europa per estudiar específicament els seus sistemes militars. Yamagata va retornar al Japó l'any 1871 preparat per a aplicar els coneixements adquirits en la reforma de l'exèrcit Meiji (Keene 2002 : 199).

En el cas de Catalunya, les societats de referència pertanyien a un entorn geogràfic i cultural pròxim. Casassas planteja que mentre el model polític i social teòric de referència per a totes les societats mediterrànies era el model liberal anglès des de la segona meitat del segle XIX, en la pràctica "tothom mirava d'adaptar el seu cas al model estatal prussià/alemany de desenvolupament i combinar-lo amb la cautelosa solució constitucional que representà la Tercera República francesa a partir de 1875". (Casassas 2014 : 31).

La Mancomunitat no disposa dels recursos ni de la sobirania per a organitzar viatges d'estat com el Japó Meiji però, com Puig i Cadafalch diagnosticava, és conscient de la importància d'incrementar les relacions internacionals pròpies. Puig i Cadafalch es queixa que l'estat no representa adequadament els interessos dels catalans i presenta un programa d'acció exterior en àmbits no diplomàtics: contrarestar les informacions contràries a la premsa estrangera, promoure la traducció de les obres literàries, i les obres científiques amb l'objectiu de ser coneguts al món i potenciar el comerç tant des del punt de vista material com espiritual (Puig i Cadafalch 1919 : 10).

Aquest programa mostra d'una banda la confiança en la capacitat de presentar una imatge atractiva al món i d'altra banda reconeix la incapacitat de transmetre-la, tant des del punt de vista dels conductes oficials com dels mediàtics. Aquesta incapacitat correspon a la situació de manca de sobirania o competència en l'àmbit exterior, que no havia estat percebuda inicialment com a necessària en les Bases de Manresa, que no s'havia reclamat posteriorment i que tampoc es planteja en la proposta d'Estatut de 1919.

Dins de la seva limitada capacitat d'actuació, la Mancomunitat establirà programes de beques per a estudis i de subvencions per a assistència a congressos a l'estranger per a incorporar coneixements en diverses àrees. El quadre següent conté un resum dels imports en pessetes dedicats a aquestes activitats per àrea i país durant el període de 1919 a 1923:

Taula 1. Pensions per a estudis i subvencions per assistència a Congressos a l'estranger

País	Àrea								Total
	Agricultura	Cultura	Geografia	Educació	Sanitat	Zoologia	Beneficènci	Altres	
Alemanya		9.500							9.500
Bèlgica			3.500						3.500
Canada	3.667								3.667
EEUU	2.333								2.333
França	2.633	500	4.000	1.000	1.500		250		9.883
França i Algèria	1.000								1.000
Itàlia	1.667					1.000	250		2.917
Suïssa				3.750					3.750
Regne Unit					1.500				1.500
Altres		1.213						2.500	3.713
Total	11.300	11.213	7.500	4.750	3.000	1.000	500	2.500	41.763

Imports en pessetes

Font: Elaboració pròpia sobre dades de la Mancomunitat de Catalunya (1923 : 223-226).

Es pot observar que la despesa més important correspon a agricultura i cultura, i que mentre en l'àmbit de l'agricultura la despesa està distribuïda per països, en l'àmbit de la cultura està focalitzada a Alemanya, tot i que distribuïda en diverses ciutats i institucions. Destaca la importància relativa que una disciplina com la Geografia té en aquest quadre, i que està relacionada amb la necessitat de la Mancomunitat de crear una bona informació territorial de base (inexistent prèviament) per a poder desenvolupar les seves polítiques.

Incorporació d'estrangers per al desenvolupament intern

El procés de construcció nacional que es produeix al Japó està plenament associat a la construcció de les institucions bàsiques de l'estat. En aquest àmbit el Japó Meiji incorpora els models de referència exteriors que ha analitzat a través dels varis viatges d'estudis a l'exterior, amb els ajustos necessaris als objectius dels governants. Segons Siemes (1964 : 38) els eixos principals d'actuació són:

- Un exèrcit de lleua general obligatòria, implantada des de 1872, basat en la devoció a l'emperador segons l'esperit que especifica el codi militar de 1882.
- El desenvolupament d'una economia capitalista mitjançant la reforma del sistema monetari i la promoció i una ordenació legal d'agrupacions de companyies per accions i empreses bancàries.
- Un sistema educatiu adaptat a les necessitat d'una societat moderna i amb l'objectiu d'igualar-se tecnològicament amb les potències occidentals, però basat en els principis de moral tradicional que inclou la Proclama Imperial sobre Educació de l'any 1890.
- La transformació de l'estat en un estat de dret, gestionat per una administració pública professional.

Alguns occidentals varen establir-se al Japó per a treballar per a l'administració Meiji en el desenvolupament d'alguns d'aquests programes.

En relació al desenvolupament de la Constitució Meiji, habitualment es fa referència a la influència que Rudolph Gneis i Lorenz von Stein varen tenir sobre Itō Hirobumi en el seu viatge a Europa de 1882-83. Però cal mencionar la influència d'un alemany, Hermann Roesler, que va treballar amb Inoue Kowashi durant els anys 1884-1888 (Siemes 1964 : 42). "His influence on the State organization is first discernible in the fateful 1881 when the conservative line for the solution of the constitutional question was fixed" (Siemes 1964 : 39).

La figura de Roesler juga un paper fonamental en la creació de l'entramat legislatiu Meiji. Segons Siemes, va participar en la creació i la definició del marc legal regulador del Banc del Japó; va elaborar la base de l'Antic Codi Comercial que va esdevenir llei l'any 1890. També va elaborar les bases de la Llei del Mercat de Valors de 1897 i la Llei Bancària de 1890 (Siemes 1964 : 39).

L'altre àmbit en el qual va haver un impuls important per part d'estrangers és el de l'educació. Un nord-americà, David Murray, que havia establert contacte amb la missió d'Iwakura durant el seu viatge, va participar molt activament en el desenvolupament del programa educatiu de l'administració Meiji (Jansen 2002 : 357). L'any 1872 es va obrir l'Escola Normal (Magisteri) de Tokio (*shihan gakko*) amb l'impuls de David Murray i es varen incorporar experts com McCarrell Scott que ensenyava pedagogia per a escoles elementals. Aquesta Escola ja va publicar l'any 1873 quatre volums de llibres de text de l'assignatura de matemàtiques per a escoles elementals (*Shogaku Sanjutusho*) amb un enfocament modern. Durant els següents anys les Escoles Normals d'àmbit nacional es varen expandir a Osaka, Sendai, Nagoya, Hiroshima, Nagasaki i Niigata i l'any 1874 es va crear una Escola Normal Femenina (Ueno 2012 : 477-478).

La incorporació més significativa d'estrangers a l'acció de la Mancomunitat la representa Maria Montessori, una figura que seria comparable a la de David Murray en el sentit de la transformació que representa per al sistema educatiu, tot i que la seva residència a Catalunya es redueix a la direcció del III Curs Internacional Montessori a Barcelona l'any 1916. Una de les seves deixebles, Anna Macheroni va dirigir l'Escola Montessori com a centre experimental de l'Escola de la Casa de la Maternitat a partir de 1915 (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 461).

La Mancomunitat podia compensar la seva manca de recursos amb la proximitat geogràfica als centres de la innovació europea. En el context de la Instrucció Pública va desenvolupar un programa de cursos monogràfics de gran nivell agrupats per disciplines: Filosofia, Psicologia i Pedagogia; Filologia; Història; Ciències Físic-matemàtiques, Ciències Biològiques o Literatura i Art. Els continguts d'aquests cursos representaven els aspectes més avançats del coneixement de l'època i els professors eren figures representatives de la seva disciplina²⁹ o treballaven per institucions punteres en el seu camp.

L'estructura d'aquests cursos estava formada pel que es denominava "estacions" que corresponien a cada període acadèmic (p.e. la tercera estació correspon a la primavera de 1917) i dins de l'estació existien les sèries, que corresponien als àmbits temàtics (p.e.

---

²⁹ Entre les figures internacionals que varen participar estava Lucien Poincaré que va pronunciar la "Conferència sobre la Ciència francesa" dins de la segona estació de 1916

la primera sèrie de la tercera estació correspon a Filosofia, Psicologia, Pedagogia). Es varen impartir onze estacions fins a 1923. En les estacions que es varen impartir entre la primavera de 1920 (sisena estació) i la primavera de 1922 (desena estació) el professorat provinent d'institucions estrangeres era àmpliament majoritari (17 sobre un total de 23), el que dóna idea del nivell d'internacionalització assolit (Mancomunitat de Catalunya 1923 : 216-222).

5.3 La transformació de les estructures

El procés de construcció d'una nova identitat nacional impacta de forma directa sobre les estructures socials bàsiques existents en la situació prèvia, que requereixen una transformació en profunditat per adaptar-se a la nova situació. La comparació s'ha centrat en quatre institucions de caràcter públic que formen part de les estructures fonamentals de les dues societats i tenen una gran incidència en els seus processos de construcció de la identitat nacional.

5.3.1 Religió

En general, al llarg de la seva història, els líders japonesos no havien hagut de competir amb la religió per la lleialtat dels ciutadans. Segons Samuels (2003 : 39), en tres ocasions, quan va ser necessari per als interessos del poder polític l'estat va legitimar la religió i la va utilitzar en el seu profit. El budisme va ser impulsat en el segle VII pel príncep regent Shōtoku Taishi per millorar la seva posició política. A l'inici del seu règim el Shogunat Tokugawa va utilitzar el confucianisme per consolidar el seu poder, aprofitant els seus valors de respecte a la jerarquia i de lleialtat, que també li varen ser útils per a consolidar una potent estructura burocràtica. Durant el període final Tokugawa i l'inici del període Meiji els buròcrates que lideraven el procés de canvi varen trobar en el xintoisme el vehicle per a enfrontar-se a la possible dominació estrangera.

Com a religió pròpia i autòctona del Japó, el xintoisme va ser usat per a desenvolupar un nacionalisme xenòfob que es va transmetre a través dels llocs de treball i les escoles. Va assolir el lloc predominant en la religió, substituint el budisme i integrant el neoconfucianisme. La supremacia i oficialitat del xintoisme encaixa amb la visió

---

nacional que preconitza l'escola d'estudis nacionals *kokugaku*³⁰ que defensa la recuperació de la cultura i creences natives del Japó per contraposició a les incorporades de la Xina com el budisme o el confucianisme. Com a conseqüència el xintoisme es transforma en una base de la identitat nacional japonesa. L'any 1868 es crea el Departament del Culte Xintoista i es declara el xintoisme com a religió oficial de l'estat. Hi ha un procés de substitució del budisme pel xintoisme en què es produeixen accions violentes contra els temples budistes (Jansen 2002 : 351-352). Com a part d'aquest procés de substitució es canvia l'obligació d'empadronament familiar des dels temples budistes als santuaris xintoistes de les seves residències (*ujiko*).

Aquest procés es completa amb dues accions que consoliden el xintoisme com a símbol de la identitat nacional. S'estableixen uns principis religiosos ajustats a la funció de símbol de la identitat nacional que s'assigna al xintoisme, i es separa i diferencia la funció i la litúrgia del xintoisme entre l'àmbit oficial públic i l'individual o familiar privat.

L'any 1870 es revisen els resultats obtinguts amb la política anterior. S'unifiquen els criteris de la religió nacional, sobre la base del xintoisme amb alguns components del budisme, i es proclama la Gran Doctrina com a principi directiu de la nació. Es posa en marxa un programa de formació nacional que promou: veneració als *kami*³¹ i amor al país, la importància de la Llei del Cel i del Camí de la Humanitat, i la veneració a l'emperador i el respecte a la Cort (Jansen 2002 : 354). Al mateix temps se separa el xintoisme d'estat i el xintoisme de religió, i el culte a l'emperador passa a ser una pràctica patriòtica desvinculada de l'àmbit religiós.

La religió catòlica és també un element de referència fonamental per a la societat catalana. En el seu article 11 la Constitució espanyola de 1876 defineix la religió catòlica com la religió de l'estat:

“La religión católica, apostólica, romana, es la del Estado. La Nación se obliga a mantener el culto y sus ministros. Nadie será molestado en el territorio español por sus

---

³⁰ *Kokugaku*: (aprenentatge nacional); conjunt de coneixements que exalten les tradicions nacionals japoneses. Es contraposa a *kangaku* (aprenentatge xinès) i *rangaku* (aprenentatge occidental) (Jansen 2002 : 204-215).

³¹ *Kami* :déus propis de la religió xintoista. Entre ells Amaterasu Ōmikami, la deessa mítica de la qual prové la dinastia imperial en una línia ininterrompuda.

opiniones religiosas ni por el ejercicio de su respectivo culto, salvo el respeto debido a la moral cristiana. No se permitirán, sin embargo, otras ceremonias ni manifestaciones públicas que las de la religión del Estado” (Senado de España n.d.).

El contingut d'aquest article estableix de forma clara la posició preeminent de l'Església Catòlica dins de l'estat, quedant la llibertat de culte individual com un dret tolerat. L'estat també s'obliga a mantenir l'estructura de l'Església Catòlica a Espanya. A diferència del Japó, l'Església Catòlica disposava d'un lideratge no subjecte a la sobirania de l'estat, que intervenia en la política interna del país competint per la lleialtat de poble, i que també tenia interessos propis en la situació internacional.

En aquest sentit, el Concordat de 1851 definia i regulava l'estructura del finançament de l'Església Catòlica per part de l'estat espanyol i establia els mecanismes que es reservava l'estat per a garantir un cert nivell de control sobre una estructura de gran pes i implantació. Un dels mecanismes més importants era el nomenament de molts dels càrrecs eclesiàstics que tenien una remuneració assignada.

Aquesta interdependència intensa entre l'estat i l'alta jerarquia de l'Església, i la coincidència d'interessos en el manteniment de l'status quo, causarà que a nivell polític, la posició general de l'Església serà negativa en relació al catalanisme, especialment per la capacitat d'influència de l'estat en el nomenament dels bisbes.

Aquest posicionament queda parcialment contrarestat pel propi caràcter universal i la implantació territorial de l'Església. Catalunya produïa un nombre significatiu de clergues que desenvolupen la seva funció a nivell local i defensen punts de vista catalanistes. Alguns d'ells havien arribat a disposar de tribunes que els hi havien permès difondre el seu missatge, com és el cas dels bisbes Torres i Bages o Morgades, i Jacint Verdaguer, que havien estat ideòlegs de referència del catalanisme conservador.

La profunda integració històrica de la religió i l'Església Catòlica amb la societat catalana estén l'impacte de la religió sobre la identitat nacional a altres àrees.

A causa de la publicació d'una nova constitució nomenada “Providentissima Mater” pel Papa Benet XV que promulga una nova compilació canònica que derogava totes les anteriors, la Mancomunitat ha d'analitzar l'impacte que aquest canvi podria generar en relació al règim jurídic de Catalunya.

Històricament, des de l'any 1599, el Dret Canònic s'havia declarat com a primer Dret Supletori del Dret Civil Català (Mancomunitat de Catalunya 1918 : 22) i la pròpia Mancomunitat reconeixia aquest fet. La qüestió plantejada era si els canvis introduïts pel Papa Benet XV, que podien divergir de la tradició jurídica catalana, eren d'aplicació. L'anàlisi realitzada per l'Assemblea de la Mancomunitat, així com l'opinió dels experts consultats descarta l'aplicabilitat d'aquests canvis.

Les opinions vénen a coincidir que les modificacions efectuades amb posterioritat a la incorporació realitzada l'any 1599 no poden tenir impacte. Els arguments expressats estan basats en la sobirania del poble català en cada moment. La raó de la utilització del Dret Canònic correspon a la voluntat dels catalans en el seu moment, els canvis han estat efectuats per altres sobiranes i aquests canvis no han estat proposats al poble de Catalunya ni acceptats per aquest (Mancomunitat de Catalunya 1918).

L'altre aspecte a considerar és l'elevat grau d'anticlericalisme existent a Catalunya a nivell popular, malgrat ser la religió oficial de l'estat. Aquest anticlericalisme ja s'havia manifestat en diverses ocasions durant el segle XIX amb crema de convents i esglésies i va tenir un episodi molt notable tot just cinc anys abans de l'establiment de la Mancomunitat, l'any 1909 amb la Setmana Tràgica. Aquesta percepció negativa de l'Església en amplis sectors de la població, especialment en la població industrial obrera privarà al catalanisme d'un mitjà de difusió del seu missatge d'identitat nacional, que en el cas japonès s'havia mostrat molt útil.

5.3.1 Educació i Noves Ciències

L'educació és en general un dels factors que els impulsors d'un procés de creació d'una identitat nacional consideren més crítics i sobre el que volen tenir més control. Aquest objectiu és planteja de forma especialment intensa tant en el cas del Japó com en el de la Mancomunitat de Catalunya.

Al Japó el conflicte entre l'ensenyament tradicional i l'occidental ja s'havia presentat des d'abans de l'era Meiji. Durant el període del Shogunat existia el que s'anomenava *Ranguku*³² primer centrat en medicina, idioma i astronomia però posteriorment orientat a l'aplicació de la ciència i la tecnologia a la guerra o a la naturalesa de la societat

---

³² *Ranguku*: inicialment significava estudis holandesos. Nom aplicat a l'estudi de la ciència occidental durant el període previ a Meiji.

(Beasley 2007 : 75). Aquests estudis eren acceptats i mantinguts perquè calia absorbir uns coneixements tècnics que eren útils per la seva aplicació pràctica, però la situació personal dels estudiosos d'aquestes disciplines no estava exempta de riscos, ja que en general estaven sota sospita de contaminació de les idees occidentals.

Aquesta posició reticent en relació a la cultura i la ciència occidentals canvia quan el Japó Meiji aposta decididament per l'educació a tots els nivells com la via per a utilitzar el talent humà disponible, que considera que ha de mobilitzar per a donar resposta als temps difícils.

L'acció educativa del règim Meiji tenia l'objectiu de consolidar l'estat modern centralitzat. Amb aquest objectiu es produeix una veritable revolució en l'àmbit educatiu. L'any 1871 es crea el Ministeri d'Educació. L'any següent es promulga l'Ordre d'Educació (*Gakusei*) que estableix el marc d'un sistema modern d'educació pública. En la vessant administrativa seguia el model francès amb un control central fort per part del Ministeri d'Educació, mentre que el sistema educatiu seguia el model americà amb escola primària (8 anys), secundària (6 anys) i universitat (Ueno 2012 : 477).

El sistema es va nodrir de les escoles existents. Les *terakoya*³³ varen passar a ser escoles públiques elementals, l'escola d'elit del Shogunat "*Kaiseijo*" es va transformar en una universitat nacional l'any 1870 i posteriorment l'any 1886 en la Universitat Imperial. Les *hanko*³⁴ varen passar a ser escoles secundàries. Malgrat estar basat en les escoles prèviament existents el mètode educatiu diferia enormement del tradicional de la *terakoya*. En el nou sistema tots els estudiants havien d'aprendre el mateix tema, mentre que en l'anterior els mestres tenien més llibertat per a l'ensenyament individualitzat (Ueno 2012 : 477-478).

L'acció del govern Meiji en relació a l'ensenyament és extensiva i és contemporània amb les accions dels estat-nació europeus occidentals. Segons Mosse (1997 : 80) Anglaterra aprova l'educació obligatòria l'any 1870, mentre que França ho fa l'any

---

³³ *Terakoya*: escoles primàries de ciutats o pobles dirigides a nois i noies (en àrees separades) on s'ensenyava tant a fills de samurai com del poble comú. Les matèries eren principalment lectura i escriptura (cal·ligrafia) i en alguns casos el càlcul amb l'àbac (Ueno 2012 : 475).

³⁴ *Hanko* : escoles per a nois organitzades pels dominis (han) que ensenyaven els clàssics xinesos als fills dels samurai (Ueno 2012 : 474).

1882. La utilització de la base prèvia de les escoles dels temples budistes i privades permet arribar a disposar d'unes 20.000 escoles primàries l'any 1875 (Jansen 2002 : 403). Aquesta xifra mostra la importància de l'educació primària per al Japó i l'esforç realitzat. Jansen ho expressa de forma explícita: "One of the impressive things about Japan is the deep commitment to education" (Jansen 1965 : 33) i detalla que a l'inici del període Meiji ja s'arribava a una taxa d'alfabetització del 35% comparable a la dels països més desenvolupats de l'època.

Aquest nivell d'alfabetització facilita la uniformització de l'administració, la difusió d'informació i la possibilitat de dirigir la voluntat de la nació (Jansen 1965 : 33). També és imprescindible per a satisfer la demanda de tècnics, enginyers i directius que genera la nova societat industrial i per a gestionar l'efecte que aquesta demanda té sobre l'accés a l'ensenyament superior de classes socials excloses fins a aquell moment (Mosse 1997 : 80).

De la mateixa manera que per al Japó, per a la Mancomunitat l'educació pren un caràcter estratègic. Segons González-Agàpito (2008 : 204) l'estratègia educativa de la Mancomunitat neix del plantejament regeneracionista i de reconstrucció nacional de Catalunya que representa el Noucentisme. Aquest plantejament és liderat principalment per la Lliga, però també influeix en republicans i socialistes. La renovació més important es realitza en la definició d'un ensenyament primari que sigui el vehicle de transmissió de les virtuts morals i cíviques que han de caracteritzar la nova Catalunya. El nou model d'ensenyament primari se centra en formar ciutadans actius i impulsa la participació social i fins i tot models d'autogovern ja a les escoles como a la Escola del Mar de Barcelona (1921) o a la República d'Infants de Vilamar (1922).

A diferència del règim Meiji, les línies en què es desenvolupa aquest esforç educatiu estan condicionades per dos elements restrictius. D'una banda l'educació, especialment la superior estava fortament centralitzada i controlada per l'estat³⁵ i d'altra banda, el marc general de l'educació a Espanya estava condicionat per l'Església Catòlica segons definia el Concordat de 1851 en el seu article segon.

---

³⁵ L'estat tenia la competència sobre la validesa legal dels títols universitaris (imprescindibles per a exercir professions com enginyer, advocat, arquitecte o metge) i els títols de doctor només es podien obtenir a Madrid.

”En su consecuencia, la instrucción en las universidades, colegios, seminarios y escuelas públicas o privadas de cualquiera clase será en todo conforme a la doctrina de la misma religión católica, y a este fin no se pondrá impedimento alguno a los obispos y demás prelados diocesanos, encargados por su ministerio de velar sobre la pureza de la doctrina, de la fe, de las costumbres, y sobre la educación religiosa de la juventud en el ejercicio de este cargo, aun en las escuelas públicas.” (Correa n.d.).

La Mancomunitat va impulsar un programa educatiu transformador que va superar les restriccions que li imposava aquest marc general. La seva acció va ser àmplia en els seus àmbits de competència, efectiva en quant els resultats i de prestigi per a la institució. En l'àmbit de l'ensenyament primari l'acció de la Mancomunitat incorpora els mètodes més avançats del moment com el de Maria Montessori, però el seu efecte era limitat pel reduït nombre d'escoles que estaven sota la seva competència. Tot i això, l'any 1915 hi havia 15 escoles que aplicaven aquest mètode a Barcelona (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 461).

En l'àmbit tècnic i de l'educació superior la Mancomunitat va crear diverses escoles com la Universitat industrial, Escola del treball, Escola de funcionaris i l'Escola mercantil amb l'objectiu de crear una classe dirigent professional i els tècnics que la nova societat industrial requeria, així com estudis artístics o de magisteri, i es va produir una descentralització de la gestió de l'educació, obrint delegacions a diverses poblacions.

Aquest enfocament es va mostrar efectiu en els seus resultats, gestionant un volum d'alumnes molt significatiu en relació al que es gestionava directament per l'estat. El nombre d'alumnes dels centres de la Mancomunitat a la ciutat de Barcelona l'any 1923 en era de 2.077 dels quals 883 a l'Escola del treball, mentre el nombre total d'alumnes de la Universitat de Barcelona era de 1.800 i hi havia un total de 1.157 estudiants de batxillerat amb matrícula oficial (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 459).

Amb l'objectiu de millorar la formació dels treballadors s'introdueix també l'educació a distància amb matèries com electricitat, agricultura o ensenyament per a la dona. Aquest programa va tenir un nombre reduït de participants però amb un nivell de participació i seguiment que es va considerar satisfactori. En la mateixa línia es va desenvolupar un programa de formació per a les dones en les àrees relacionades amb la gestió de la llar,

que havia tingut un canvi radical en el món urbà en relació al món rural del que provenia la immigració generada per la industrialització.

En aquest sentit les col·leccions de la revista *Minerva*: Col·lecció popular de literatures modernes i *Minerva*: Col·lecció popular dels coneixements indispensables (Arxiu General Diputació de Barcelona n.d.), inicialment editades pel Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona i, posteriorment, pel de la Mancomunitat de Catalunya, tenen l'objectiu de la divulgació a nivell popular de temes moderns en una gran diversitat d'àmbits temàtics (oceanografia, història, litúrgia, botànica, indumentària,...) generant i difonent un lèxic que pot ser emprat amb caràcter general.

És important remarcar que en ambdós casos s'observa que l'educació manté una prioritat molt elevada, i que no només s'actua en l'àmbit de l'ensenyament tècnic de grau superior o mig, que és un requeriment per a la modernització industrial, sinó que el focus principal de transformació se centra en el desenvolupament del programa d'ensenyament primari, com a entorn on és més efectiu el missatge nacionalitzador.

5.3.1 *Administració Pública*

La burocràcia havia tingut un important desenvolupament al Japó al llarg de la història. La proximitat geogràfica i cultural amb la Xina i el coneixement del seu model d'administració imperial havien proporcionat al Japó durant segles models de referència culturalment propers i de funcionament provat. En el moment d'implantar el nou règim, el govern Meiji tenia a la seva disposició personal amb experiència en l'administració pública, provinent dels diversos feus de la coalició vencedora o del *bakufu* que a més, a causa dels contactes amb l'exterior i els viatges que ja s'havien dut a terme durant el període del *bakumatsu*, tenien coneixements d'idiomes estrangers i dels sistemes polítics i l'administració dels països occidentals, així com també havien realitzat estades per a estudis especialitzats en aquests països.

Sobre la base d'aquesta tradició burocràtica d'arrel xinesa els líders Meiji dissenyen i completen l'any 1873 el canvi d'un model d'administració pública basat en feus aristocràtics (*han*) a un model de prefectures (*ken*). Aquest canvi, que és substancial en el procés de transició des del model feudal del règim del *bakufu* al model d'estat-nació del règim Meiji no representa per als seus líders un trencament radical amb la seva tradició cultural i política, sinó que és considerat com una qüestió d'oportunitat del

moment, que permet assolir l'objectiu de consolidar el nou poder central (que ells havien passat a servir) i eliminar potencials amenaces per part dels antics senyors feudals (Jansen 2002: 346-349).

Així, el model d'administració pública implantat, estaria formalment en línia amb el dels estats-nació europeus, però s'arrelaria sobre la tradició japonesa de cultura sino-cèntrica, incorporant un sistema de meritocràcia per a l'accés a l'administració pública com a gran diferència amb el període del *bakufu*. Aquest element de meritocràcia no era desconegut per als japonesos, ja que estava formalment incorporat en el sistema dels mandarins a la Xina amb els exàmens d'admissió.

Resulta important remarcar que en el moment en què es consolida el model definitiu del règim Meiji s'estableix una relació de caràcter estructural entre els alts càrrecs del govern i l'administració i les empreses de manera que, malgrat que es deixa un elevat marge a la iniciativa empresarial i al benefici privat, aquests sempre estan relacionats amb la orientació de les polítiques i els interessos d'un grup d'oligarques que també mantenen el control polític del govern.

En aquest àmbit la situació de la Mancomunitat és l'oposada. El catalanisme no disposa d'una experiència d'administració pública autònoma des del segle XVIII. Prat de la Riba en el seu discurs de possessió per segona vegada a la Presidència a la Mancomunitat fa referència a aquest punt de partida: "Aspre i dura era la tasca que vareu encomanar-nos fa tres anys : constituir un organisme oficial nou, sense medis, sense el concurs simpàtic del poder públic, sense hàbits de govern, sense la base d'estabilitat que dóna a les institucions de govern la independència de les assemblees o l'existència d'un poder moderador" (Prat de la Riba 1917 : 6).

Prat de la Riba és conscient de la manca d'un funcionariat preparat en tots els àmbits de l'Administració Pública i de la necessitat de crear una administració pública moderna alineada amb el projecte nacional català. Per abordar aquest problema, ja durant la seva presidència de la Diputació de Barcelona crea l'Escola de Funcionaris d'Administració Local l'any 1912. Aquesta escola es crea a imatge de l'escola de Düsseldorf i és la segona en antiguitat a nivell europeu (Escola d'Administració Pública de Catalunya n.d.).

En les seves paraules Prat de la Riba també fa referència a la manca de suport per al desenvolupament de l'administració de la Mancomunitat per part de l'estat. Aquesta

---

manca de suport es pot observar en què l'àmbit de competències no es modificarà durant tot el període d'existència de la Mancomunitat, tot i que es fan gestions de forma regular per part de la institució per tal d'ampliar el nombre de competències d'acord amb les previsions definides en la seva constitució.

Existeix també una divergència d'objectius entre l'administració de la Mancomunitat i els que té assignats l'administració pública del règim de la Restauració. Aquesta no va ser dissenyada ni va evolucionar per a facilitar el desenvolupament del país en la línia de les burocràcies dels estats liberals burgesos, sinó per al control de la població, seguint el model tradicional de l'administració pública espanyola del segle XIX. Durant aquest segle, el model de promoció o desenvolupament d'infraestructures d'impacte públic a Catalunya corresponen en general a la iniciativa privada o local, com per exemple els projectes impulsats per la Junta de Carreteres de Catalunya³⁶.

En el període de la Mancomunitat l'acció d'iniciativa pública de l'estat o amb el seu suport oficial se centra en els àmbits urbans o definits com estratègics, que poden donar un rendiment econòmic immediat, i en el qual participen les elits polítiques governants. La Mancomunitat veurà limitat el seu àmbit de competències a entorns rurals o que no es consideren d'interès prioritari per a l'estat, però aquesta limitació afavorirà que la seva acció sigui molt visible per al conjunt de la societat, per la comparació amb les condicions prèvies a la seva actuació.

5.3.1.1 *Finançament*

La situació fiscal inicial del règim Meiji era precària. Només disposava dels ingressos dels feus del *bakufu* i la despesa militar era molt elevada. Va necessitar endeutar-se amb Mitsui³⁷ i bancs d'Osaka i Edo, així com devaluar la moneda. Malgrat que la situació va

---

³⁶ La Junta de Carreteres de Catalunya és un projecte de la Diputació de Barcelona de l'any 1848 que va promoure una "federació" amb les altres tres províncies per a desenvolupar un Pla de Carreteres complementari al de l'estat que articulés el mercat interior català, davant la ineficàcia de la iniciativa de l'estat per fer-ho (Termes 2004a : 402-403).

³⁷ Mitsui és un exemple dels grups d'empreses que es defineixen com *zaibatsu*, característiques del model econòmic Meiji que integra el món empresarial i polític en una estratègia nacional. Es va fundar a Kyoto i Edo l'any 1673. Va esdevenir una important empresa comercial tèxtil a Edo i va incorporar un negoci de canvi de moneda, necessari per la interrelació entre l'economia d'Osaka basada en la plata i la d'Edo basada en l'or. Es va expandir a Osaka l'any 1691. Aquell any va rebre l'autorització del Shogun per a

---

millorar amb la transformació dels feus en prefectures³⁸, l'elevat deute i el pagament dels estipendis als samurai representava una càrrega molt elevada sobre el pressupost públic. El règim Meiji va assolir un finançament sostenible mitjançant dues accions. D'una banda va cancel·lar sense compensació els deutes interns previs al 1844³⁹, el que va representar una reducció molt significativa del seu import total⁴⁰. D'altra banda va reduir els estipendis que es pagaven als samurai per raó de ser-ho i va incrementar el pagament d'aquelles funcions públiques (també realitzades per samurai) que requerien més competència. Aquesta política responia al criteri de promoure els homes de talent en temps difícils i al mateix temps incrementava la lleialtat d'aquests homes promocionats envers l'estat-nació (Beasley 2007 : 333-338). Aquests canvis combinats amb una reforma fiscal l'any 1873 que es basava en gran mesura en un nou impost sobre la terra, garantien una font d'ingressos regular, en metàl·lic i amb un rendiment conegut. El nou impost afavoria la venda de les collites en metàl·lic i va causar la pèrdua de terres de pagesos que no estaven habituats a les transaccions financeres. També va afavorir els terratinents en relació als cultivadors (Beasley 2007 : 350).

La situació fiscal de la Mancomunitat és molt precària durant tota la seva existència. Inicialment, la Mancomunitat només té part del pressupost de les Diputacions com a font de finançament. Posteriorment afegeix un impost reduït sobre utilitats que evoluciona per a convertir-se en una Hisenda incipient, segons indica Puig i Cadafalch (1919 : 15). Les quantitats que la Mancomunitat ingressa per diverses vies,

---

actuar com a agent fiscal del *bakufu*. Aquesta posició li va facilitar un important creixement i consolidació com un dels grans del sector financer japonès (Jansen 2002 : 170-172).

³⁸ La rendibilitat de l'impost sobre de la terra va passar de 11,3 milions de ien l'any 1871 a 60,6 milions l'any 1873, un cop completada la transformació en prefectures, suficient per a cobrir la despesa de l'administració que era de 20 milions de ien, i els estipendis dels samurai que eren 19 milions. (Beasley 2007 : 335).

³⁹ El règim Meiji assumeix inicialment els deutes del *bakufu* i els dominis. Aquests havien acumulat deutes amb comerciants i grans cases financeres per a sufragar els seus dèficits fiscals, utilitzant mètodes com el *goyōkin* (préstecs forçosos). El volum dels deutes s'incrementa a partir del segle XIX, quan es produeix un gran creixement comercial, que genera importants dèficits a causa de que el model de recaptació fiscal no està ajustat a les noves formes de l'economia (Beasley 2007 :53-54).

⁴⁰ El deute es va reduir de 34 milions de en a 23 milions, principalment per la reducció dels tipus d'interès (Beasley 2007 : 336).

---

principalment del pressupost de les Diputacions, són insuficients per a l'obra de reconstrucció del país que Puig i Cadafalch diagnostica que es requereix.

En contraposició a aquesta limitació de recursos es confirma el caràcter polític i la voluntat transformadora que els líders de la Mancomunitat plantejaven en el seu programa estratègic. Puig i Cadafalch no limita els objectius a assolir en la reconstrucció del país al finançament disponible sinó que es planteja incrementar el finançament de la Mancomunitat de forma molt significativa per tal de poder desenvolupar el seu programa de transformació.

Intenta trobar finançament a través de tres vies: l'emissió de deute públic (emprèstit), que requerirà la consolidació dels pressuposts de totes les Diputacions, l'establiment d'una càrrega directa sobre els pobles beneficiats per l'acció de la Mancomunitat i l'exigència d'una major contribució per part de l'estat (Puig i Cadafalch 1919 : 15-16). D'aquestes tres vies, les dues primeres poden ser gestionades autònomament per la Mancomunitat però porten associat un increment de la càrrega fiscal sobre la població de Catalunya, mentre que la tercera depèn de la negociació amb l'estat, que no fructificarà.

Malgrat aquesta visió ambiciosa de reconstrucció del país, a la pràctica l'objectiu de finançament previst continua ajustat a un programa que es limita a desenvolupar les competències de la Mancomunitat i no permet una acció d'intensitat i profunditat comparables a les que pot finançar el Japó Meiji, que pot transformar el seu règim fiscal amb plena sobirania i aplicar els recursos segons les seves prioritats sense limitacions. D'altra banda, en relació a l'emprèstit de 60 milions de pessetes projectat l'any 1920, només se n'aconseguien 35,6 milions, insuficients per a abordar tota l'obra plantejada (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 332).

5.3.1 Exèrcit

Una altra de les estructures fonamentals sobre el que es construeix l'estat-nació japonès és la del poder militar, amb plena correspondència amb el lema *fukoku-kyōhei* (país ric exèrcit fort), que era acceptat de forma general al Japó com l'estratègia que garantia l'objectiu de transformar Japó en una potència en el concert internacional.

L'expressió exèrcit fort implica una transformació radical en relació al model de l'exèrcit, que té varis eixos i transcendència social. La transformació més important és

---

el canvi des dels exèrcits aristocràtics i feudals, restringits a la classe samurai, a un exèrcit nacional de lleva de caràcter general. Des d'un punt de vista social, aquest canvi significa el final definitiu del model social aristocràtic del Shogunat, que ja havia començat a canviar amb mesures igualitàries com l'eliminació de les castes, l'autorització de matrimonis entre samurai i no samurai o l'extensió de l'ús de cognom als pagesos com a caps de família, que abans estaven identificats pel nom de la seva comunitat (Jansen 2002 : 365-366).

Aquest canvi és producte de l'adopció dels models i les tàctiques militars pròpies dels països occidentals, que s'han demostrat molt més eficaços i esdevé possible gràcies a un nou armament de molta més potència i senzill de manejar. Un exèrcit de reclutes afavoreix el control del poder sobre les tropes, que ja no requereixen tenir cap estatus especial, però al mateix temps és font d'una gran inestabilitat social, atès l'impacte general sobre la vida de les famílies i dels joves, que es veuen obligats a dedicar tres anys a l'exèrcit i estar disponibles a la reserva quatre anys més.

Per superar l'oposició popular inicial i fer efectiva la implantació d'un exèrcit de caràcter "nacional" basat en el reclutament obligatori, es requeria que es reforçés el concepte de lleialtat a la nació i la disciplina militar. Amb aquest objectiu es va publicar el *Gunjin kunkai* – Proclama als Soldats de l'any 1878⁴¹ que exigia als militars lleialtat a l'emperador i prohibia qualsevol tipus de discrepància o dissidència sobre les polítiques o decisions del govern (Hackett 1959 : 221). Aquesta Proclama aprofundeix en la utilització de l'emperador com a símbol de la identitat i la unitat nacional i en el model autoritari i centralitzador del règim.

El segon aspecte és la pròpia posició de l'exèrcit dins del règim Meiji. Juntament amb el reclutament obligatori, la reforma de l'ensenyament militar és l'altre element que permet crear una oficialitat preparada per a un exèrcit modern i eficient. En aquest sentit, es crea una nova elit militar, que ja no és aristocràtica sinó meritocràtica. Com a exemple dels nous coneixements que es demanen als militars professionals es pot

---

⁴¹ Nishi Amane va escriure aquesta Proclama a petició de Yamagata Aritomo. El seu contingut està en línia amb les idees que Nishi ja havia desenvolupat per al llibre de normes dels soldats de la casa imperial (*Doppō*) abans de la lleva obligatòria (Hackett 1959 : 221).

---

considerar el canvi en el currículum militar que introdueix Nishi Amane⁴², en la implantació d'una acadèmia militar per a la família Tokugawa a Numazu en el període del *bakumatsu*, amb la inclusió de matèries no especialitzades com anglès, francès, biologia, astronomia, geografia, economia i història, que serà model per a la creació de noves acadèmies (Hackett 1959 : 215).

Aquesta elit militar intenta i aconsegueix establir una relació d'independència de l'exèrcit en relació a l'acció del govern. L'exèrcit es transforma en un interlocutor directe de l'emperador i l'home que ocupa aquesta posició d'interlocució és el que a la pràctica té la capacitat de dirigir-lo i donar-li les ordres. Yamagata és el líder Meiji que dirigeix aquest procés amb èxit i es reserva aquesta posició d'interlocució (Jansen 2002 : 395-400). Des d'aquesta plataforma privilegiada i aprofitant la seva capacitat d'influència, els militars seran determinants en la política exterior japonesa i promouran l'expansió imperial i el militarisme intrínsec del règim.

Finalment, cal remarcar que la utilització d'armament modern potencia el desenvolupament d'una indústria pesant pròpia per a la seva fabricació, especialment en el sector naval, ja que és un objectiu prioritari del Japó no dependre de les potències occidentals per al seu subministrament, sinó garantir la seva capacitat d'acció independent en qualsevol conflicte bèl·lic.

La Mancomunitat no disposa de competències en l'àmbit de la política militar o de gestió de l'exèrcit. Ans al contrari, l'exèrcit espanyol és hostil per naturalesa al que representa la Mancomunitat, ja que associa el catalanisme amb un risc per a la unitat i l'homogeneïtat d'Espanya. Durant el període de la Mancomunitat, és encara recent la pèrdua de les colònies, que l'exèrcit ha rebut de forma més dura que la mitjana de la societat espanyola, i tampoc obté en les seves accions de guerra colonial al Marroc uns resultats positius comparables als que altres potències colonials obtenen en les seves expedicions.

Les tensions internes dins de l'exèrcit afloren a la superfície a partir de novembre de 1916 amb l'aparició de les Juntes de Defensa, que representen una organització

---

⁴² La carrera de Nishi és una mostra de la pervivència dels líders del bakufu en el nou règim, ja que posteriorment actuarà a les ordres del govern Meiji en el Ministeri de Defensa en diverses posicions, aplicant reformes similars.

---

corporativista d'aquesta institució (Termes 2004 : 274). Les Juntes definiran explícitament el catalanisme com el seu enemic i grups de militars formen part activa de la Liga Patriòtica que s'enfronta als catalanistes als carrers de Barcelona. Des del punt de vista de la seva capacitat d'acció a Catalunya cal remarcar que l'exèrcit també disposava de la capacitat jurisdiccional i els mecanismes legals per a actuar autònomament en defensa dels seus interessos quan els considerava amenaçats a través de la Llei de Jurisdiccions de 1906 (Llei de jurisdiccions 1906). Aquesta llei permetia jutjar en l'àmbit militar qualsevol acte que es considerés injúria a l'exèrcit.

Finalment, serà l'acció de l'exèrcit, a través de la dictadura militar de Primo de Rivera la que buidarà de contingut polític l'acció de la Mancomunitat fins a liquidar-la. Aquesta liquidació no es farà de forma directa, sinó que es desenvoluparà una reforma de l'administració local espanyola que es concretarà amb l'Estatut Provincial de 20 de març de 1925, i que eliminarà la possibilitat de les províncies de mancomunar-se i comportarà la dissolució de la Mancomunitat. (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 244 – 250).

5.4 El context cultural

Inicialment, el Japó Meiji ha de combinar dues grans tendències culturals: el retorn a la tradició de l'antiguitat japonesa (*fukko*⁴³) que representa el trencament amb el que es considera la influència xinesa del període del *bakufu*, i la necessitat d'incorporar les eines del món modern per a poder participar en la competició internacional, sintetitzada en el lema *Bunmei kaika*⁴⁴ que es tradueix com civilització i il·lustració. Aquesta combinació requeria crear una cultura que fos moderna i al mateix temps japonesa (Jansen 2002 : 456-457). A més de l'interès en els coneixements pràctics occidentals necessaris per als militars, els intel·lectuals japonesos, a través dels viatges a l'estranger o l'aprenentatge d'idiomes havien aprofundit en el coneixement de la cultura occidental

---

⁴³ *Fukko*: significa restaurar l'antiguitat i apareix com a moviment en el darrer període del *bakufu*, reforçant la imatge de l'emperador com a dipositari de l'essència i la puresa de la nació en front de la corrupció d'aquests conceptes que representava la política del *bakufu* (Jansen 2002 :328).

⁴⁴ *Bunmei kaika*: civilització i il·lustració també significava la racionalització interna, la modernització i l'aprovació dels països occidentals. Aquests eren objectius del propi règim Meiji havia definit en la seva promoció del *bunmei kaika* (Jansen 2002 :473).

---

i volien impulsar-la al Japó (Hackett 1959 : 219). Un grup d'ells creen l'associació *Meiokusha* per analitzar com implantar l'occidentalització. Mori Arinori⁴⁵ era l'inspirador del moviment i impulsa a intel·lectuals reputats com Fukuzawa Yukichi⁴⁶ o Nishi Amane a formar una societat similar a Tokio. El seu òrgan d'expressió era la revista *Meioku zasshi*. Malgrat que la revista va desaparèixer l'any 1875 amb motiu de les lleis de premsa, va causar una profunda impressió al Japó per l'alt nivell del seu contingut (Hackett 1959 : 219). Aquesta visió occidentalitzadora del primer període durant els anys 1870s va desaparèixer en les dècades posteriors quan el règim comença a desenvolupar la seva forma autoritària i militarista (Jansen 2002 : 460-461). Durant aquest mateix període de final de segle, Europa inicia una transformació cultural que posarà en qüestió els principis del liberalisme burgès que conformen el contingut del *Bunmei Kaika*, que havia estat la referència per al Japó. Dins d'aquesta transformació, cal mencionar la influència mútua successiva que la cultura occidental i la japonesa exerceixen l'una sobre l'altre. L'imperialisme genera un interès per l'exotisme en els àmbits culturals dels països occidentals, que fa arribar l'art dels països dominats o llunyans a les metròpolis europees. Les avantguardes artístiques d'aquests països tractaven d'igual a igual les cultures no occidentals. Destaca la influència de l'art japonès sobre els pintors francesos (Hobsbawm 2012b : 752-753), especialment sobre els impressionistes, mentre que al propi Japó s'intentava assimilar la cultura occidental i les seves característiques.

Casassas (2014 : 59) situa el Noucentisme com el referent cultural de la Mancomunitat, que representa un trencament amb el període previ del Modernisme. Eugeni d'Ors és la figura intel·lectual d'aquest moviment, que representa un trencament amb el Modernisme, tot i que existeix una certa línia de continuïtat entre ells a través de l'objectiu de normalització de la cultura catalana que representa la Renaixença (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 436). Amb aquest objectiu, la Mancomunitat assigna

---

⁴⁵ Com a ministre d'educació, Mori Arinori va liderar el disseny i la implantació del sistema educatiu Meiji en la forma definitiva que va prendre a partir de 1885.

⁴⁶ Fukuzawa Yukichi és una de les referències intel·lectuals dels períodes del bakufu i Meiji en relació a la civilització occidental. El seu llibre *Seiyō jijō* (Condicions a Occident) era llibre de text i referència per a la seva generació. La primera secció publicada l'any 1866 va vendre 150.000 còpies oficials i probablement el mateix nombre de còpies pirates (Jansen 2002 :321).

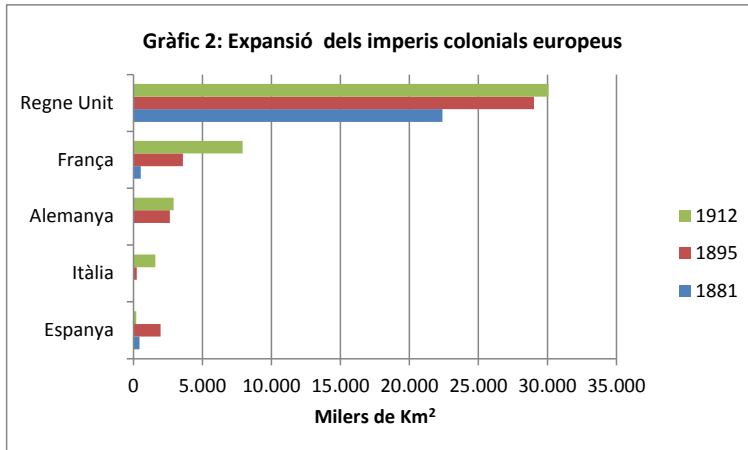
una elevada prioritat a la seva política cultural, que té un caràcter institucional molt actiu. La seva principal eina per dur-la a terme és l'IEC com a institució orientada a l'alta cultura. A través de les seves seccions crea o participa en un ampli conjunt d'organismes amb objectius científics, tècnics o humanístics, que mostren el concepte nacional i extensiu que la Mancomunitat tenia de la seva acció cultural. Aquesta acció va culminar amb l'ingrés de l'IEC a la Unió Acadèmica Internacional l'any 1923. Una fita remarcable tenint en compte que la Unió només admetia representacions d'estats (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 442-444). En l'àmbit de l'educació popular la Comissió d'Educació General tenia assignada una funció equivalent a la de l'IEC, tot i que no va arribar a assolir un nivell d'èxit comparable. Un dels seus objectius fallits era integrar políticament el conjunt d'entitats i xarxa d'associacions populars externes com la Protectora, CADCI, Casinos o Ateneus. (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 449-450). Aquesta acció global quedava complementada amb la creació d'organismes especialitzats de caràcter estratègic, que eren imprescindibles per als objectius polítics de la Mancomunitat. Alguns d'aquests organismes són el Servei Geològic i Geogràfic, Oficina d'Estudis Jurídics o Laboratori General d'Assaigs i Condicionament (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 451).

5.5 El context polític

5.5.1 *Imperialisme*

Una de les característiques principals del context polític en el qual es desenvolupen els dos processos és la de l'imperialisme global de l'últim terç del segle XIX. Al model imperial tradicional, que dominava extenses regions contigües de l'Europa Oriental i Àsia com eren l'imperi rus, l'imperi otomà, l'imperi austro-hongarès o l'imperi xinès, s'afegeix un imperialisme global que ja no té la necessitat de mantenir una continuïtat territorial, atès que té la capacitat de controlar les rutes marítimes i situar forces expedicionàries de gran potència de foc en el lloc i moment que ho requereixi. L'expansió d'aquest nou imperialisme està liderada durant la segona meitat del segle XIX pels dos estat-nació més antics de l'Europa Occidental (Regne Unit i França) sota el lideratge d'una burgesia que ha consolidat el model polític que evolucionarà cap el que es coneixerà com a democràcia liberal.

Aquest model és seguit, també amb una dimensió geogràfica intercontinental però en menor extensió, pels nous estats-nació europeus creats a partir de 1870: Alemanya i Itàlia. El quadre següent mostra l'evolució de la superfície dels imperis europeus durant el darrer període del segle XIX i inici del segle XX.

Font: Elaboració pròpia a partir de Schulze (1997 : 203)

Una de les preocupacions dels líders dels nous estats imperials és evitar la decadència que han observat que s'ha produït en els grans imperis dels segles XVI a XVIII, com l'espanyol, el portuguès o l'holandès. Al Regne Unit es pensava que existien dues línies d'acció per a lluitar contra aquesta decadència. D'una banda l'expansió permanent de l'imperi (de poca aplicació en el cas del Regne Unit per l'enorme extensió del seu imperi) i d'altra banda l'increment de la cohesió nacional, estretament lligat a la teoria del *constructive imperialism*⁴⁷ i al concepte de la superioritat dels britànics sobre la resta dels pobles (blancs i no blancs) i la justificació moral de l'acció imperial civilitzadora (Schulze 1997 : 203-205).

Aquest nou paradigma de l'estat-nació imperial té una influència explícita en el desenvolupament del model d'identitat nacional i de l'estat Meiji, però també és objecte d'atenció per als líders de la Mancomunitat de Catalunya com Prat de la Riba (Casassas 2014 : 99). Així Prat de la Riba escriu "L'imperialisme és el període triomfal d'un

⁴⁷ El *constructive imperialism* representava situar l'imperi com a símbol dels interessos nacionals i la unitat d'acció nacional com a valor suprem per sobre de les diferències ideològiques o de classe. Promovia la total unió econòmica, militar i política de l'imperi i preconitzava la reducció del pes del Parlament i la potenciació de mecanismes de participació plebiscitària per tal d'evitar la decadència nacional associada a la divisió d'interessos dels partits i al socialisme (Schulze 1997 : 204).

---

nacionalisme: del nacionalisme d'un gran poble. Aquesta és la veritable substància de l'imperialisme. Per això els mestres d'imperialisme són nacionalistes fervorosos" (Prat de la Riba 2013 : 114). Els estats-nació europeus són per a ell la referència ja que el seu model d'imperialisme combina la força de la cultura i la força material. "Cultura nacional intensa, interès general de civilització, força suficienta per a sostenir l'un i l'altra, són els elements essencials de l'imperialisme" (Prat de la Riba 2013 : 117). Prat ens dóna un exemple del que considera expansió imperial quan afirma que la influència de la cultura, la política i l'economia catalana han guanyat pes dins d'Espanya i que quan l'exemple del nacionalisme sigui seguit pels pobles espanyols serà el moment de constituir un imperi de dimensió i influència comparable al prussià que Bismarck va generar, que Prat situa de Lisboa al Roine (Prat de la Riba 2013 : 121).

Des del punt de vista geopolític ni el Japó Meiji ni, evidentment, la Mancomunitat tenen una capacitat d'influència global. Tanmateix, el Japó Meiji esdevindrà una potència imperial d'àmbit regional, centrada en la seva expansió geogràfica a Corea i amb una actuació militar exitosa contra les altres potències regionals com són la Xina i Rússia.

La Mancomunitat no té cap capacitat competencial o pràctica de determinar de forma directa la política exterior que afecta a Catalunya, que és gestionada pel govern espanyol. En aquest sentit, durant el període de 1917 a 1918, membres de la Lliga com Francesc Cambó i Joan Ventosa formaran part d'aquest govern en diverses ocasions com a ministres de Foment i d'Hisenda respectivament. L'experiència va ser decebedora per a Cambó des del punt de vista de l'acció catalanista; després de preparar i negociar dins del govern un pla quinquennal d'obra pública que preveia la delegació de la capacitat d'executar les obres per donar marge a que poguessin ser traspassades a la Mancomunitat, va veure com aquesta possibilitat va ser suprimida en la publicació final del pla (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 102).

5.5.2 *Militarisme*

Com s'ha comentat anteriorment un dels principis sobre el que es construeix l'estat-nació japonès és el del poder militar, que recull el lema *fukoku-kyōhei* (país ric, exèrcit fort). A més de disposar d'un exèrcit preparat, Nishi Amane defensava que la capacitat d'executar l'acció militar era el principal requeriment per a protegir el dret del Japó i rebutjar els insults d'altres països i establia una cadena entre nació independent- govern

---

– força militar – armament. “These four things must be thought of together [...] it is not impossible to say that a nation without armaments is a nation that does not exist” (Hackett 1959 : 221).

El resultat de la confrontació bèl·lica de la Rebel·lió de Satsuma, amb les batalles de Miyako-no-jo, Nobeoka i Shiroyama l'any 1877 va demostrar que en aquell moment un exèrcit de reclutament era més efectiu (a causa del nou armament i tàctiques) que un exèrcit professional d'elit (com defensava Saigō). Des d'aquell moment, els elements militaristes de Japó varen preferir treballar dins del sistema que enfrontar-se amb ell (Norman 1943 : 156).

Aquests elements militaristes no tenien com a objectiu la defensa de la nació sinó que tenien un objectiu expansionista. Segons Norman, el mariscal de camp Yamagata havia declarat públicament que “the purpose for the revision and extension of conscription in 1883, with the accompanying enormous increase in military and naval expenditure, was a preparation for war on the continent” (Norman 1943 : 158). Com s'ha comentat anteriorment, les accions que duu a terme Yamagata dins de l'administració Meiji estan orientades a construir aquestes forces armades amb capacitat d'acció exterior, però també a aconseguir una posició política independent dels militars en relació al Govern, que permeti influir en la política exterior en el sentit d'afavorir l'expansió imperial. L'èxit Yamagata en obtenir aquesta posició d'interlocució privilegiada explica el gran pes que el militarisme té en la creació del model d'estat-nacional japonès i la forma que va prendre.

El militarisme també és un factor amb una presència molt activa durant el període d'existència de la Mancomunitat i la possibilitat de la intervenció de l'exèrcit està sempre present. Com s'ha comentat anteriorment, l'exèrcit gaudeix d'una posició de privilegi en l'assignació de recursos dels pressupostos públics, també disposa de la capacitat d'actuar autònomament amb caràcter judicial sobre civils i desenvolupa una activitat bèl·lica de caràcter colonial, que en molts casos no passa a través del govern sinó que es despatxa directament amb el rei Alfons XIII⁴⁸. La presència del militarisme

---

⁴⁸ Cal remarcar el gran impacte negatiu que va tenir la derrota en la batalla d'Annual (conegut com el Desastre d'Annual pel gran nombre de baixes) en l'opinió pública. Va arribar a involucrar al rei Alfons XIII i va ser una de les causes del cop d'estat de Primo de Rivera.

es farà evident de forma definitiva amb la presa del poder pels militars després del cop d'estat de Primo de Rivera l'any 1923 i tindrà un efecte immediat sobre la Mancomunitat amb la seva dissolució l'any 1925.

5.5.3 Sobirania d'estat

La sobirania d'estat és un element clarament diferenciador entre el Japó Meiji i la Mancomunitat de Catalunya. Dues característiques de la sobirania d'estat influeixen de forma decisiva en les possibilitats d'acció dels líders de la transformació. La primera és la capacitat de desenvolupar la legislació necessària per a impulsar la transformació que es pretén dur a terme i la capacitat de fer-la complir, i la segona és la competència sobre la definició de la política exterior i les relacions internacionals, amb la capacitat d'establir intercanvis de caràcter polític, comercial, cultural, tecnològic o científic amb altres estats, teòricament en peu d'igualtat.

En teoria el Japó Meiji no té cap limitació per a l'exercici de la sobirania, en ser un estat independent i reconegut com a tal per les potències. A la pràctica, els Tractats Desiguals com el de Kanagawa (Avalon Project 2008a) o el de Harris (East Carolina University n.d.) limitaven la seva sobirania en les relacions amb els països occidentals. Aquesta limitació no frena la definició d'una nova política exterior per part del Japó, que s'ajusta al nou ordre internacional en la regió, impulsat per la caiguda del sistema sino-cèntric a l'Àsia Oriental durant el segle XIX (Pyle 2006 : 398). La política exterior serà intervencionista al continent, especialment en la relació amb Corea i l'expansió imperial situarà al Japó en rang d'igualtat amb les potències occidentals l'any 1895 quan s'eliminen els Tractats Desiguals.

L'expansió imperial comença de forma notòria l'any 1895 amb la guerra amb la Xina. En teoria, el Tractat de Shimonoseki de 1895 que la tanca situava al Japó en una situació de superioritat en relació a la Xina, similar a la dels països occidentals. Aquests països varen quedar sorpresos i preocupats per la facilitat de la victòria japonesa, però no varen acceptar inicialment la nova posició geopolítica de Japó. Alemanya, Rússia i França varen intervenir per a recomanar al Japó la renúncia a algunes adquisicions territorials com la concessió sobre la península de Liaotung (amb el port de Dalien). Els japonesos varen transigir però es varen sentir humiliats (Jansen 2002 : 432-433).

La seva consideració com a potència amb capacitat d'interlocució amb les potències occidentals quedarà plenament confirmada amb la victòria de Port Arthur sobre Rússia l'any 1905⁴⁹.

En les seves propostes inicials el moviment catalanista majoritari havia descartat els aspectes relacionats amb la sobirania d'estat. Per exemple, en l'article 1 de les Bases de Manresa la Unió Catalanista atribuïa al Poder Central "les relacions internacionals, els temes militars i les relacions econòmiques d'Espanya ab los demás països" (IES Montilivi n.d.). Posteriorment, tot i que el conjunt del catalanisme evoluciona cap a l'exigència de més autonomia, en les demandes formals que es plantegen a l'estat, com per exemple la proposta d'Estatut de 1919, també es renuncia a plantejar els temes de sobirania.

L'Estatut de 1919 detalla únicament les competències del poder regional, que es subordina a l'autoritat de l'estat, i no esmenta les competències de l'estat central com s'havia fet en les Bases de Manresa, probablement per la manca de força de negociació del catalanisme en aquells moments. Aquesta subordinació i manca de sobirania és una limitació molt clara pel que fa a la capacitat d'acció autònoma que hauria de caracteritzar una entitat nacional, tot i que a la pràctica s'observa que no té efectes negatius sobre el procés de construcció de la identitat nacional catalana sinó que queden restringits a la seva implantació com a identitat nacional de masses.

5.5.4 Model d'estat i estabilitat política

El règim Meiji no es consolida definitivament fins a sortir vencedor de la Rebel·lió de Satsuma, tot i que és durant aquest període de conflictivitat quan comencen a definir-se els seus trets principals.

Constitució

En opinió de Beckmann (1954: 259), la creació de la Constitució Meiji s'origina durant la dècada del 1871-1881 com a reacció a la crisi generada per Saigō Takamori els anys

---

⁴⁹ En el tractat de Portsmouth (New Hampshire) Japó va aconseguir de nou la península de Liaotung i drets territorials a Manxúria, però el seu benefici més important va ser el reconeixement de la seva posició predominant sobre Corea (Jansen 2002 : 440). A diferència de la guerra amb Xina aquesta guerra no va gaudir de popularitat al Japó, per causa del gran nombre de baixes que es varen produir.

1872-73 amb la seva demanda de guerra amb Corea, que es va agreujar amb la rebel·lió armada de 1874. Entre les accions de resposta, els oligarques varen haver de prometre una constitució, però no es varen veure obligats a desenvolupar-la i a concretar una data fins la crisi del Govern de 1881.

La resolució de la crisi de 1881 provocada pel conflicte entre Itō i Ōkuma sobre el procés de venda de propietats estatals a Hokkaidō⁵⁰, va propiciar que es concretés el procés d'elaboració de la Constitució. La crisi semblava decidir-se sense un guanyador clar, ja que d'una banda es va decidir cancel·lar la venda d'Hokkaidō i prescindir d'Ōkuma en el govern i d'altra banda es va anunciar públicament que s'establiria una Constitució i un Parlament democràtics.

Iwakura va prendre el lideratge d'aquest procés, per tal de controlar-lo estrictament. Es varen establir una sèrie de principis que la Constitució havia de garantir, com el predomini de l'emperador, i el seu comandament de l'exèrcit, la marina i l'administració pública o la no subjecció del govern al control del Parlament, i es va assignar la tasca d'elaborar el projecte de Constitució a Inoue Kowashi, un home de la seva confiança. Juntament amb Inoue cal esmentar Roesler com un dels artífexs d'aquesta Constitució (Beckmann 1954: 268).

Iwakura preconitzava un model centralitzat i autoritari. En la comparació de sistemes polítics de referència Iwakura preferia el model prussià sobre el britànic entenent que el paper del rei era central en aquell model, mentre que en el cas britànic havia perdut tot el seu poder en mans del Parlament. En aquest sentit, considerava significatiu el fet que el rei de Prússia seleccionés el seu propi gabinet que era responsable davant d'ell (Beckmann 1954: 269).

Els líders Meiji segueixen la visió de Leopold Von Ranke: “Such realist thinking was also characteristic of the Meiji leaders. They came to the same conclusions by their own cultural path, but there can be no doubt that they shared common assumptions with their

---

⁵⁰ La privatització de les propietats del govern a Hokkaidō va provocar la crisi de govern de l'any 1881, que va significar l'apartament d'Ōkuma de la vida pública. Itō i el seu model polític i econòmic va ser vencedor en la pugna política amb Ōkuma, que liderava l'oposició a aquesta operació. Itō, per la seva banda, analitzava aquesta oposició com basada en l'ambició personal i donava validesa als rumors de que responia a una aliança política secreta entre Ōkuma, Fukuzawa Yukichi i la Companyia Mitsubishi contra el govern (Beckmann 1954 : 267).

Prussian counterparts who also came out of a military and feudal background". (Pyle 2006 : 400). Aquest realisme és expressat per Itō en la seva anàlisi sobre els models polítics occidentals i la necessitat de la seva adopció per Japó:

“In his *Rikken kaitai ni kansuru ikensho* (Opinion on constitutional government) written in 1880, Itō explains why Japan must change its domestic structure and adopt constitutional and representative institutions:

“Today conditions in Japan are closely related to the world situation. They are not merely affairs of a nation or a province. The European concepts of revolution, which were carried out first in France about 100 years ago, have gradually spread to the various nations. By combining and complementing each other, they have become a general trend [*taisei*]. Sooner or later, every nation will undergo changes as a result [...]. The trend of the times has brought [this] about, and human efforts cannot control it” (Pyle 2006 : 408-409)

Cal remarcar l'aspecte d'inexorabilitat que Itō expressa en relació a la implantació dels models polítics que considera que neixen de la Revolució Francesa. Itō ho defineix com *taisei*⁵¹, concepte de la cultura japonesa que expressa una tendència general de gran amplitud i força a la que no és possible oposar-se, sinó que cal adaptar-se (Pyle 2006 : 407)

La Constitució que Inoue prepara respon a aquests criteris i és acceptable pels oligarques. Inoue havia traduït la constitució prussiana l'any 1874 i tenia un bon coneixement de la llei constitucional europea, i comptava també amb l'ajuda de Roesler:

“What the fathers of the Constitution owe to Roesler was the deeper understanding of its basic principles, the working out of the ground scheme, the insight into the rationale of the particular articles, the shaping of the elements into an integrated constitutional System, and, finally, the precise formulation of the articles. Above all, the Meiji Constitution owes to Roesler its most distinctive feature, the synthesis of the imperial authority and the rights of the people: that it is to say, in consistently carrying through

---

⁵¹ Pyle (2006 : 407) indica que segons una visió compartida entre molts acadèmics japonesos, en el context de la tradició política japonesa la resposta al *taisei* implicaria un respecte per la capacitat de canviar i adaptar-se a la tendència dominant, d'entendre els sentiments dels altres i l'atmosfera d'una situació i de protegir-se un mateix aliant-se amb els poderosos.

the principle of sovereignty of the Emperor in all the functions of the government it leaves intact the fundamental principles of a liberal constitution” (Siemes 1964 : 43).

Els objectius inicials de l'imperi Meiji havien estat definits en el *Gokajyo no Goseimon* (Carta del Jurament en cinc articles) que es va proclamar el 7 d'abril de 1868, després de l'eliminació del Shogunat. Aquest plantejament inicial definia un model obert en el que en teoria es dóna participació a les diverses classes socials i s'accepta que la influència exterior és positiva per al desenvolupament del país (Columbia University, East Asian Curriculum Project n.d.).

La Constitució Meiji representa un canvi radical sobre aquest plantejament, com mostra el jurament de l'emperador que l'acompanya. La Constitució definia una fonamentació del poder i exercici de la sobirania de caràcter etern i basada en la legitimitat de l'emperador:

“We do hereby, in virtue of the supreme power We inherit from Our Imperial Ancestors, promulgate the present immutable fundamental law, for the sake of Our present subjects and their descendants. The Imperial Founder of Our House and Our other Imperial Ancestors, by the help and support of the forefathers of Our subjects, laid the foundation of Our Empire upon a basis, which is to last forever” (National Diet Library 2003-2004).

El resultat final de la Constitució construïda per Itō combinava la doctrina legal prussiana, un parlament d'estil britànic i un sistema de governança interna centralitzat d'inspiració francesa i supervisat per un poderós ministre de l'Interior.

La promulgació de la Constitució va anar acompanyada d'una sèrie de lleis que definien el model complet de representació política (Colegrove 1937 : 1027-1028):

- La Llei de la Casa Imperial que regulava la successió al Tron
- L'Ordenança Imperial en relació a la Casa dels Pars, amb la composició i el procediment de la cambra alta de la Dieta
- La Llei de les Cases, en relació a l'organització de les dues cambres de la Dieta
- La Llei d'elecció dels membres de la Casa dels Representants
- La Llei de Finances

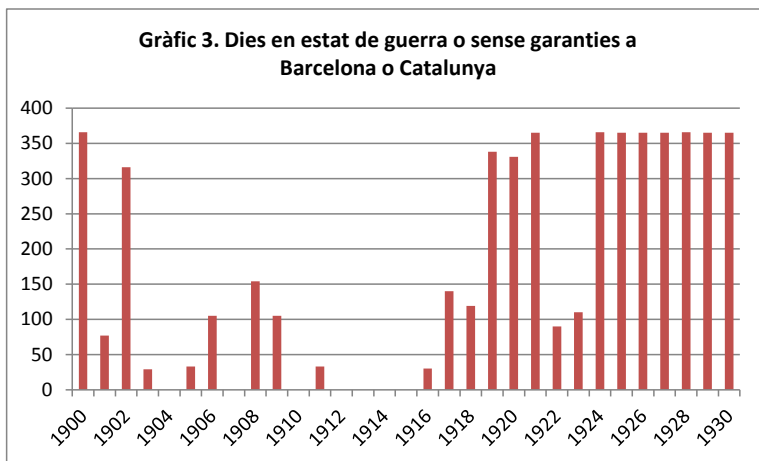
En aquest sentit, la promulgació de la Constitució significa el tancament del model polític i el triomf d'una visió autoritària, intervencionista i imperialista que es mantindrà fins a la derrota de la Segona Guerra Mundial. L'estat va assumir la jurisdicció de tots els aspectes de la vida social, i per fer-ho disposava d'una burocràcia que tenia la capacitat d'arribar a llocs remots i amb mà ferma. (Samuels 2003 : 22).

Pel que fa a la Mancomunitat, considerant la limitació del seu poder polític, es pot destacar l'any 1917, com l'any que representa una fita en el cicle de vida de la Mancomunitat. Tres circumstàncies externes de gran transcendència situen aquest any com una cruïlla: la crisi de les Juntes de Defensa Militars i la seva acceptació per part del govern, l'assemblea de parlamentaris del 19 de juliol a Barcelona i la vaga general del 10 d'agost (Vicens Vives 2012 : 172-174). A aquestes circumstàncies externes s'afegeix la mort de Prat de la Riba i la assumptió de la presidència per Puig i Cadafalch. Aquesta nova conjuntura de 1917 i les condicions del context polític en què es desenvolupa creen un punt d'inflexió durant els anys 1918 i 1919 que determinen el futur de la Mancomunitat.

La situació a Catalunya és de conflicte obert on juguen diversos elements com són el Govern Central, la Mancomunitat, el sindicalisme anarquista obrer de la CNT, el sindicalisme catalanista dels empleats del CADCI, el militarisme de les Juntes de Defensa i el pistolisme (sindical, patronal i governamental).

La Mancomunitat no aconseguirà ser un element decisiu per a assolir l'estabilitat política. No disposa de cap capacitat efectiva de controlar l'ordre públic. De fet les autoritats que gestionen l'ordre públic actuen en contra de la seva política tant a nivell de l'acció policial, que actua activament contra dels elements catalanistes, com en l'acció de l'exèrcit, que pren el control de l'ordre públic en situacions d'especial conflictivitat.

El gràfic següent mostra l'increment significatiu que els dies en situació d'excepció van representar a partir del 1917, transformant-se en una situació habitual entre el 1919 i el 1921.

Font: Elaboració pròpia a partir de González Calleja (2008 : 126)

El triomf inicial de la revolució bolxevic de 1917 és percebut en general com una amenaça pels règims europeus. Els líders de la Mancomunitat no són una excepció en aquesta anàlisi, especialment quan prenen en consideració la situació de conflictivitat social i el predomini de l'anarquisme en el sindicalisme obrer a Catalunya.

Una altra de les situacions que tenen influència és la finalització de la guerra mundial l'any 1918, que representa el triomf dels principis de Wilson en relació a l'autodeterminació, i genera entre els líders de la Mancomunitat l'opinió que existeix una oportunitat per a plantejar un nou model de relació amb l'estat. Aquest nou model hauria de superar les limitacions del model existent, tant per assolir alguna quota de poder polític i sobirania interna com per a obtenir un finançament suficient per a les competències i els serveis prestats. L'Estatut de 1919 representa la concreció d'aquests plantejaments, que no arribaran a tenir viabilitat.

5.6 El context econòmic

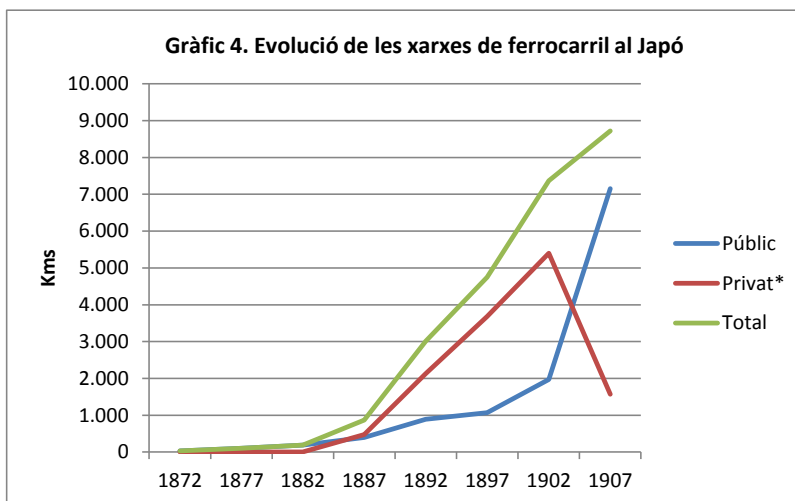
5.6.1 Capitalisme i inversió estrangera

En el camp econòmic el règim oligàrquic Meiji acaba produint un retorn del control de l'economia a mans privades. Aquesta transferència es produeix en condicions molt avantatjoses per als receptors dels negocis transferits i es garanteix que les grans empreses i sectors industrials de caràcter estratègic quedin en mans de capital japonès i específicament de membres de l'oligarquia. El resultat és la formació dels *zaibatsu* o conglomerats d'empreses que dominen els sectors estratègics de l'economia.

Tanmateix, dins de la pròpia oligarquia es produeixen lluites per al control d'aquests actius. Aquestes lluites arriben a tenir conseqüències polítiques importants.

Des del punt de vista econòmic podem distingir tres períodes d'evolució del règim Meiji. De 1867 a 1878, l'economia està dirigida pel Govern amb l'objectiu de promoure un desenvolupament ràpid de la indústria el comerç i les finances. De 1878 a 1884 es produeix un període de transició, en què es realitza la privatització de les grans empreses entre els oligarques i un tercer període en el qual ja funciona una economia de caràcter capitalista liberal. (Colegrove 1937: 1049).

El següent gràfic mostra aquesta evolució en un àmbit estratègic com és el dels Km de ferrocarril construïts per la iniciativa pública i privada.

*Inclou xarxes de llarga distància, rodalies i tramvies

Font: Elaboració pròpia a partir de Tang (2014 : 868)

El desenvolupament econòmic durant el període de la Mancomunitat va estar afavorit per la neutralitat d'Espanya en la Primera Guerra Mundial. Segons Vicens Vives (2012 : 145-146) el capital estranger havia estat invertint de forma significativa en la indústria espanyola des de 1905 en els sectors miner, metal·lúrgic i químic, i especialment en la generació d'energia hidroelèctrica al Pirineu, que era imprescindible per al desenvolupament industrial. La situació de guerra a Europa va evitar un col·lapse de la balança comercial al poder accedir en situació de privilegi a un mercat exterior que compensava la ínfima dimensió del mercat domèstic. El benefici produït per aquest creixement ràpid va facilitar la creació de grans fortunes però no va canviar les

condicions de vida de la majoria de la població. La conseqüència segons Vicens Vives va ser l'agreujament dels nivells de conflictivitat social.

Termes coincideix amb Vicens Vives en qualificar de punt d'inflexió l'any 1917. Segons ell va ser "un any crucial per la coincidència d'una crisi internacional i una crisi espanyola". En l'àmbit exterior l'any 1917 es produeix la revolució russa i a més es produeix una inflació elevada que afectarà els béns de primera necessitat (Termes 2004b : 273).

El diagnòstic de la situació per part de la Mancomunitat no és més optimista. En la seva segona presa de possessió com a president de la Mancomunitat l'any 1919, després de quatre anys de funcionament, i abans de llançar l'emprèstit que té per objectiu potenciar l'acció de la Mancomunitat, Puig defineix Catalunya com a una zona de guerra devastada, no per les guerres sinó pels mals governs i els governs indiferents i hostils, que tractaven Catalunya com un país conquerit, en el que no es feia cap mena d'acció de desenvolupament (Puig i Cadafalch 1919 : 14).

Per a resoldre aquesta situació anuncia i planteja com a imprescindible un programa de reconstrucció que considera que representa un gran esforç perquè "el preu de les coses s'ha doblat: el que podia ésser hisenda pública té ja amo, i cada dia més s'agreujarà l'esforç necessari" (Puig i Cadafalch 1919 : 7). Com s'ha comentat en el punt relatiu a la situació financera de la Mancomunitat, aquest programa no es podrà dur a terme per manca de capacitat de finançament fins a 1925 i posteriorment per la desaparició de la institució.

5.6.2 Proletariat Industrial

Durant el període analitzat no existeix un moviment obrer organitzat en el Japó Meiji. Keene (2002 : 683-684) afirma que els treballadors no tenien mitjans per a protestar contra la seva explotació. Aquesta situació d'indefensió es va mantenir fins i tot en el període posterior a la guerra xino-japonesa de 1895, que és un període de ràpida industrialització, i de gran canvi social, amb increment del nombre de treballadors assalariats i creixement dels preus. Com a fita inicial significativa es pot remarcar l'aparició pública de la figura de Katayama Sen l'any 1897. Katayama és un personatge principal de la història del socialisme japonès que havia estudiat als EUA i s'havia

---

convertit al cristianisme. Aquest any comença a participar activament en la creació de sindicats i es converteix en l'editor del primer periòdic sindical.

A Catalunya, pel volum de persones que representa, i el seu pes en el funcionament de la indústria, els obrers representen un factor rellevant en el conflicte nacional. Durant el període de la Mancomunitat es veurà la seva força i capacitat de mobilització a la vaga de la Canadenca de 1919. Tant la Mancomunitat com l'estat consideren una necessitat estratègica que el món obrer s'integri en la identitat nacional que cada un d'ells defensa o com a mínim que no s'alineï amb la identitat nacional contrària. Així, Ventosa en el seu discurs de la sessió de 2 de juliol de 1907 fa referència a un discurs de Segismundo Moret⁵² a l'Ateneu de Madrid en el qual presenta el regionalisme com un moviment agressiu i fratricida contra el que calia reaccionar. Plantejava com a estratègia per a lluitar contra ell convèncer als obrers que només amb una acció a nivell espanyol podrien obtenir la justícia social i la distribució de la riquesa (DSC 1907c : 866).

La CNT, sindicat hegemònic a Catalunya, es defineix com internacionalista i les seves recomanacions de participar o no en les eleccions determinen els resultats de les votacions. El nivell de participació en les eleccions a les Diputacions Provincials és habitualment més baix que en les generals o locals, també perquè hi ha una percepció menor dels avantatges que aporta l'acció d'aquesta administració en relació a l'administració central o municipal. Aquesta menor participació consolida una massa de votants en les eleccions provincials més alineats amb els plantejaments catalanistes, que es veuria reflectit en les repetides majories de la Lliga mancada d'una competència potent dins d'aquest àmbit. El més gran impacte sobre els resultats de la Lliga el produirà la competència en l'àmbit catalanista, amb l'aparició d'Acció Catalana l'any 1923, que provocarà una important disminució del nombre de diputats de la Lliga en les eleccions del 10 de juny d'aquell any (Balcells, Pujol, Sabater 1996 : 291-292).

---

⁵² Segismundo Moret va ser president del govern espanyol entre 1905 i 1906. Durant el seu mandat es va aprovar la Llei per a la repressió dels delictes contra la Pàtria i l'Exèrcit coneguda com a Llei de Jurisdiccions, que en el seu article 3er posava sota jurisdicció militar qualsevol fet que es considerés ofensa a l'Exèrcit i l'Armada. Cal remarcar que aquest article esmentava explícitament estampes, caricatures, al·legories publicades utilitzant qualsevol mitjà mecànic de publicació.

6. Identitat nacional

6.1 Estatisme vs. localisme

El conflicte entre estatisme i localisme és central en relació a la construcció de la identitat nacional.

En el cas del Japó Meiji, com a conseqüència del triomf d'un model polític centralitzat i homogeneïtzador, tal com queda reflectit en la seva Constitució, s'imposa una identitat nacional homogènia que està desenvolupada i promoguda des del poder de l'estat. El localisme és una desviació a destruir. A aquesta voluntat centralitzadora i homogeneïtzadora cal afegir la primacia de l'element militar i l'estratègia imperial expansiva del Japó. El militarisme incrementa el sentit de jerarquia i disciplina que s'imposa en els trets definidors de la identitat nacional japonesa.

Aquest conflicte es produeix també en el cas de la Mancomunitat. La seva acció és titllada de regionalista o provincialista de forma derogatòria per part de l'estat, que havia adoptat un model centralitzador i homogeneïtzador en la Constitució de 1876.

En aquest cas la posició de la Mancomunitat és la inversa a la del Japó i una de les seves línies d'acció, tot i que no formin part del seu programa estratègic de transformació, ha de ser defensar-se de la visió homogeneïtzadora que guia l'acció de l'estat. S'estableix així un estat de conflicte permanent que manté un equilibri dinàmic, on la Mancomunitat té la capacitat d'actuar sobre el territori i l'estat la capacitat de condicionar el marc d'actuació (a nivell executiu, legislatiu i judicial). Aquest equilibri es trenca quan l'estat decideix canviar el marc d'actuació amb el cop d'estat de Primo de Rivera.

La posició de força que pren l'estat i l'eliminació de la Mancomunitat no significa la destrucció del procés de construcció de la identitat nacional, ja que, a diferència del Japó, aquest procés no està promogut des del propi estat. A la pràctica, el procés es veu reforçat pel factor de resistència a una acció autoritària, i la tendència a la unitat d'acció en les forces opositors que aquesta resistència afavoreix. Tot i això, perd la capacitat d'acció institucional que li permetia desenvolupar alguna de les característiques de l'"State-building".

6.2 State-building i Nation-building

La disponibilitat d'institucions públiques estructurades i amb implantació en el territori és un requeriment imprescindible per a la construcció d'una identitat nacional des de l'estat. L'estat Meiji es basa en la tradició prèvia d'una administració pública amb experiència en la gestió centralitzada per a implantar unes noves estructures homogènies d'àmbit estatal. La religió d'estat, l'ensenyament públic o el reclutament obligatori, tres estructures de caràcter general, esdevenen eines eficaces per a la difusió i consolidació de la nova identitat nacional.

Durant tot el període Meiji es van publicant ordenances específiques i proclames generals dirigides als estudiants i als soldats per a corregir desviacions respecte als objectius que l'estat-nació ha marcat per a cada un d'aquests àmbits. Entre les més importants es pot considerar en l'àmbit militar la *Proclama Imperial: als soldats i mariners* que associa les forces armades a la persona de l'emperador (màxim símbol nacional definit) formant part d'un únic cos "We rely upon you as Our limbs and you look up to Us as your head", i en l'article primer els hi indica que la més important de les seves obligacions és la lleialtat a l'emperador "The soldier and sailor should consider loyalty their essential duty" sense entrar en la pugna política "therefore neither be led astray by current opinions nor meddle in politics, but with single heart fulfill your essential duty of loyalty" (Orr n.d.).

En l'àmbit de l'educació, la *Proclama Imperial: Els grans principis de l'educació de 1879*, pretén corregir les conseqüències no desitjades d'una educació massa oberta, que no reforça els principis d'autoritat, lleialtat i pietat filial:

"Although we set out to take in the best features of the West and bring in new things in order to achieve the high aims of the Meiji Restoration—abandonment of the undesirable practices of the past and learning from the outside world—this procedure had a serious defect: It reduced benevolence, justice, loyalty, and filial piety to a secondary position. The danger of indiscriminate emulation of Western ways is that in the end our people will forget the great principles governing the relations between ruler and subject, and father and son. Our aim, based on our ancestral teachings, is solely the clarification of benevolence, justice, loyalty, and filial piety. For morality, the study of Confucius the best guide." (Motoda n.d.).

En la mateixa proclama s'anuncia un canvi en el contingut dels estudis per als fills dels agricultors i comerciants per a dotar-los d'un caràcter més pràctic i orientat a la

professió en comptes de més generalista i obert. En paraules de la proclama: “It is hoped, therefore, that the educational system will be less high-flown and more practical” (Motoda n.d.).

La Mancomunitat no disposa d'aquesta administració experta sinó que ha de crear-la. Les institucions que crea tenen un objectiu de desenvolupar àrees de la seva competència, però que van més enllà de la simple prestació dels serveis a la població. La Mancomunitat no té l'exclusivitat de les competències sobre aquests serveis i tampoc disposa dels recursos financers per a dur a terme una acció de caràcter massiu. Com a solució a aquestes limitacions, la Mancomunitat situa al capdavant de les institucions i organismes que crea, persones que tenen un plantejament d'actuació en línia amb els desenvolupaments punters de l'època.

L'actuació d'aquestes persones desenvolupant, tot i que de forma limitada, les idees i els projectes que havien de transformar la societat catalana, té l'efecte de crear una consciència d'identitat nacional. Aquesta es basa en la confirmació de l'eficàcia de les seves accions i els resultats obtinguts. Així, l'acció de la Mancomunitat generarà un grup suficientment nombrós de professionals de diversos àmbits i especialitats, que garantirán la continuïtat i el prestigi de la identitat nacional construïda.

6.3 Nacionalisme de masses

Un altre aspecte a considerar en la identitat nacional construïda és el nivell de coneixement i d'acceptació que té entre la població en general. En els casos analitzats destaquen dos vehicles per a la seva difusió: l'idioma i la difusió dels símbols.

6.3.1 L'idioma

Per a Eugen Weber (2003 : 390), l'establiment d'un idioma nacional és l'element clau per a reforçar la personalitat dels estats-nació que es consoliden al llarg del segle XIX. Aquesta implantació de l'idioma nacional significa en el cas dels estats-nació la primacia de la llengua triada com a idioma de l'estat. Weber cita l'opinió de Theodore Roosevelt indicant que només hi ha lloc per a un idioma als EUA, que és

l'idioma anglès, ja que l'objectiu és generar americans i no persones sense lligams permanents⁵³.

En els casos comparats hem observat la importància que tant el govern Meiji com la Mancomunitat donen a l'establiment d'aquest idioma nacional estandarditzat i en el seu ús oficial, en línia amb el pensament i les estratègies contemporànies. La implantació de l'idioma nacional japonès no és immediata sinó que requereix un període llarg de temps, quan l'estat Meiji ja estava consolidat. L'any 1898 un lingüista destacat considerava que l'idioma nacional no estava unificat i que els "dialectes" encara tenien predomini a les seves regions. Encara durant l'any 1913 es plantejaven queixes sobre la vigència de varietats regionals a Aizu (Shimoda 2010 : 715). Aquestes consideracions confirmen la importància que es dona a l'idioma nacional com a element de cohesió. En aquest cas l'acció des de l'estat possibilita que aquesta implantació es faci a nivell massiu, ja que es controlen estructures com l'administració pública i l'ensenyament primari, que tenen un abast general. L'acció sobre aquestes estructures combinada amb el relleu generacional fa que el pas del temps elimini les resistències passives al canvi que es poguessin plantejar.

En el cas de la Mancomunitat, l'expansió de l'ús de l'idioma, especialment en els entorns oficials, de la cultura i de la tecnologia és un objectiu prioritari. S'ha esmentat en punts anteriors la posició contrària de l'estat en relació a la política lingüística de la Mancomunitat. Aquesta oposició esdevindrà més activa després del cop d'estat de l'any 1923 i la implantació de la dictadura. Primo de Rivera i la pròpia presidència de la Mancomunitat imposada per ell mateix, posaran en pràctica accions dirigides a eliminar la presència que la llengua catalana havia assolit en els àmbits públics i oficials.

La identificació de l'idioma per part de l'estat com un factor de diferència inassumible i a eliminar confirmen el pes que té en aquell moment en la construcció dels elements de la identitat nacional. Aquesta oposició activa i posterior prohibició del seu ús en l'àmbit públic representa un risc de marginalització de l'idioma, tant per la pèrdua de l'oficialitat com per la pèrdua de prestigi, en quedar restringit a àmbits privats. Al mateix temps, fa que l'idioma es transformi en un element

---

⁵³ "dwellers in a polyglot boardinghouse" en l'original (Weber 2003 : 390)

simbòlic de gran pes per a totes les parts en conflicte. El manteniment i la promoció de l'ús del català esdevindrà un objectiu prioritari per als grups catalanistes. En aquest sentit, l'acció que la Mancomunitat havia realitzat durant la seva vida institucional en els àmbits culturals, científics i tecnològics, té una important influència per a garantir una dimensió suficient dels grups que continuaran la defensa del català, tant per al nombre de persones, com per el seu prestigi en el seu àmbit d'especialització. A partir de la seva acció, aquests grups de persones disposaran d'eines com l'estandardització de l'idioma, assolida (ortografia, gramàtica, diccionari) i d'un vocabulari modern en diversos àmbits i d'aplicació pràctica.

6.3.2 La difusió dels símbols

A més d'un idioma comú, Eugen Weber (2003 : 389) opina que, per a poder exercir la sobirania popular, a nivell general és necessari que es comparteixi un conjunt comú de referències simbòliques o evocatives. Weber assigna la tasca d'implantar aquestes referències a les escoles i el professorat. En aquest sentit remarca la importància de la implantació de l'ensenyament públic, utilitzant l'exemple de França, on indica que malgrat que la difusió dels símbols havia estat un objectiu des de la Revolució Francesa, no es va assolir l'èxit fins que la Tercera República va construir escoles amb caràcter general.

El Japó Meiji i la Mancomunitat coincideixen en aquesta prioritat de l'educació per a la transmissió dels símbols de la identitat nacional. Com s'ha esmentat anteriorment, el Japó Meiji pot dissenyar i implantar el seu pla d'ensenyament general sense excessives restriccions externes, ja que disposa de la capacitat normativa de l'estat per a decidir i implantar el seu model educatiu. A diferència del cas de la Mancomunitat, tampoc existeix un poder estructural alternatiu com és l'Església Catòlica que pugui dissenyar i executar estratègies diferents pel que fa a l'ensenyament.

Utilitzant aquesta capacitat de decisió absoluta, el Japó Meiji actua sobre el model educatiu per a corregir les desviacions que observa i que representen un risc per als valors que s'intenten impulsar associats a la identitat nacional japonesa.

El risc d'expansió de valors occidentals a través de l'educació fa que, com s'ha esmentat anteriorment, l'any 1879 es publiqui la Proclama Imperial: els grans

principis de l'educació (Motoda n.d.), que exigeix el retorn als principis confucians de respecte a l'autoritat i que s'apliquin només els aspectes pràctics de l'ensenyament occidental.

En el cas de la Mancomunitat, la seva acció suposa un trencament amb el model existent. Aquest és un punt que demostra l'objectiu d'assolir una transformació social real. La incorporació del mètode de Maria Montessori en la definició del model d'ensenyament, representa un conflicte de gran profunditat amb les estructures de poder de l'estat. Cal recordar que el concordat de 1851 donava a l'església catòlica pràcticament el monopoli de l'ensenyament (de qualitat) a Espanya.

Segons Weber (2003 : 391) la promoció i expansió del concepte de la identitat nacional a nivell massiu entre la població és un recurs que s'aplica en un moment històric en el que la classe dirigent ha de trobar nous mitjans per a conduir l'opinió de les masses, considerant la progressiva tendència cap al sufragi universal que incrementa la base de votants i incorpora capes de la població allunyades del poder. Weber ho sintetitza en l'estratègia de "nosaltres" i d'"ells" i opina que la identitat nacional esdevé un factor per a la mobilització de les masses a través de la xenofòbia i el xovinisme. Aquest plantejament sembla confirmar-se en el cas del Japó Meiji, mentre que no seria d'aplicació en el cas de la Mancomunitat, bàsicament per la seva manca de capacitat per a mobilitzar les masses en defensa dels seus objectius de forma efectiva.

Segons Hobsbawm el catalanisme de les primeres dècades del segle XX

“seguía perteneciendo principalmente a las clases medias locales, a próceres de provincia y a intelectuales, pues la clase trabajadora militante y predominantemente anarquista, tanto la catalana como la formada por inmigrantes, seguía mirando el nacionalismo con suspicacia por motivos clasistas. [...] la izquierda y derecha regionales sólo se juntaron bajo Primo de Rivera, mediante una especie de frente popular que se basaba en la autonomía para Cataluña” (Hobsbawm 1990 : 149).

L'opinió de Hobsbawm és de clara aplicació al sindicalisme anarquista que no estava integrat amb els plantejaments del catalanisme. De fet, produïa els seus documents en castellà per subratllar la seva visió internacionalista. Aquesta anàlisi es mostra incompleta, ja que redueix la visió de la classe treballadora al món industrial, deixant de banda altres grups de treballadors que no formen part del proletariat industrial, com són

els dependents de comerç. Aquests s'agruparan en torn al CADCI i representen un grup social diferenciat, amb altres interessos i possibilitats de progrés social i més integrats en el model polític i social que representa la Mancomunitat, tot i que els fets demostraran que no té la capacitat d'actuació massiva de la que disposa la CNT.

L'anàlisi de Hobsbawm (Hobsbawm 1990 : 149) planteja que probablement l'acció de la Dictadura de Primo de Rivera va tenir una influència positiva sobre la difusió de la identitat nacional a nivell massiu, ajudant a unir l'acció de l'esquerra i la dreta catalanistes en una acció de resistència davant d'un enemic comú. Aquesta opinió menysprea l'efecte de la pròpia acció de la Mancomunitat. Tot i que aquesta acció no és de caràcter massiu, representa una transformació en profunditat de les estructures existents, especialment en les àrees cultural, sanitària, educativa i en la creació d'institucions públiques de caràcter especialitzat. Com en el cas de l'idioma, la constatació d'aquesta possibilitat de canvi activa i mobilitza un grup de persones minoritari, però nombrós, influent i representatiu. Aquest grup de persones que comparteixen la idea de la identitat nacional consolidada tindran el pes suficient perquè la identitat nacional definida tingui continuïtat i es desenvolupi, segons es podrà veure posteriorment en l'actuació de la Generalitat durant els anys 1930s.

7. Conclusions.

En els dos casos, a la finalització del període Meiji al Japó i en el moment de la dissolució de la Mancomunitat, s'ha assolit la construcció d'una identitat nacional amb trets diferenciats i característics, que són coneguts i assumits pels que s'hi reconeixen en elles, i en el cas de la Mancomunitat, també són identificats com a tals pels opositors al seu desenvolupament, tot i que no els acceptin formalment.

A diferència de la identitat nacional construïda pel Japó Meiji, la construïda durant el període de la Mancomunitat no presenta les característiques d'una identitat nacional de masses, ja que no té la capacitat de mobilitzar la població en nom de la nació.

La manca de les capacitats normatives i institucionals d'un estat per a la difusió i promoció dels símbols de la identitat nacional, així com l'existència d'una administració pública amb més poder i oposada a l'acció de la Mancomunitat limita de forma severa la possibilitat d'incidir de forma efectiva sobre tots els segments de la població, especialment aquells que ideològicament són majoritàriament contraris als grups polítics que dominen la Mancomunitat.

Les identitats nacionals creades no presenten homogeneïtat en la tipologia dels principis i valors sobre els que es fonamenten. En el cas del Japó la nova identitat nacional no està en contraposició amb els valors antics, sinó que els utilitza com a base, potenciant aquells que ja eren acceptats o formaven part de la tradició cultural. En el cas de la Mancomunitat, sí que existeix una contraposició amb els valors dels grups dominants a l'estat.

Els elements de diferenciació en relació als grups hegemònics de l'estat estan ben definits, com pot ser l'idioma o la creació d'institucions inexistents a nivell estatal. Aquesta heterogeneïtat determina que la hipòtesi plantejada que la identitat nacional es construeix en contraposició als valors i símbols dels grups socials dominants que es volen substituir resulta falsa en el cas del Japó Meiji i verdadera en el cas de la Mancomunitat.

En canvi es confirma la hipòtesi plantejada que tant el Japó Meiji com la Mancomunitat cerquen entre els models polítics d'èxit dels estat-nació occidentals la base de referència del seu desenvolupament i modernització, tot i que no utilitzen un únic país com a

---

model. Gran Bretanya, França i els Estats Units són la referència inicial per al Japó Meiji, com a conseqüència dels contactes que ja s'havien establert durant el temps del *bakufu*. Aquests models es combinaran de forma pragmàtica, com en el cas de l'ensenyament on s'utilitza el model d'administració francès i els continguts dels EUA. Serà l'Alemanya unificada la que proporcioni el model polític i militar que s'ajusta de forma més precisa als requeriments que els líders Meiji tenen per al seu estat-nació.

La forma política que pren l'Alemanya unificada, amb el seu caràcter autoritari i la posició central de poder que ocupa l'emperador per sobre del Parlament, és el factor decisiu que els líders Meiji consideren per utilitzar aquest model com la referència de la seva constitució, per contraposició al model britànic que consideren que deixa l'executiu en mans del Parlament.

En el cas de la Mancomunitat les seves referències també són variades a partir dels estats-nació europeus avançats, però tenen un component polític reduït, són específiques per a les seves àrees de competència i estan relacionades amb l'aportació d'innovació i nous models de gestió.

Tant en el cas del Japó Meiji com en el cas de la Mancomunitat les elits que arriben al poder per impulsar el projecte de modernització de la seva societat utilitzen la identitat nacional com a vehicle de la transformació, confirmant la hipòtesi plantejada. En el cas del Japó Meiji es produeix un procés de construcció de la identitat nacional des de l'estat, aplicat a través de l'administració (religió d'estat, ensenyament públic, lleva obligatòria) amb caràcter general i homogeni, que proporciona els principis sobre els quals es construeix el nou model polític de l'estat-nació.

En el cas de la Mancomunitat les elits dirigents actuen principalment a través del desenvolupament d'institucions especialitzades en l'àmbit de la cultura i l'educació. Aquestes institucions no abasten tota la població com en el cas del Japó, però la seva concepció en clau de cultura nacional eixampla les àrees d'aplicació a àmbits artístics, científics i tècnics. Això facilita l'aparició d'un nombre significatiu de persones en cada un d'aquests àmbits, que eren necessàries per a impulsar la modernització del país, però que també estan integrades en el projecte de construcció nacional.

En ambdós casos s'observa que aquestes elits reaccionen per a donar resposta a una situació d'endarreriment en relació als països més avançats, que col·locava les seves societats en una posició d'inferioritat. Aquest fet podia restringir la seva llibertat d'acció

i situar-los en una posició de dependència irreversible, confirmant també la hipòtesi plantejada en aquest sentit.

Les causes i circumstàncies de l'endarreriment són diferents per al Japó Meiji i la Mancomunitat i estan definides pel seu entorn geogràfic i cultural, situació geopolítica i nivell de sobirania. En els dos casos els líders del procés de canvi diagnostiquen que no és possible donar una solució satisfactòria a aquest endarreriment des de la situació prèvia existent i actuen per transformar-la, intentant al mateix temps mantenir la direcció i el lideratge de la transformació. Els líders del Japó Meiji aconsegueixen els seus objectius i es mantenen en l'oligarquia durant tot el període, especialment Itō i Yamagata, mentre que els líders de la Mancomunitat perden el poder i fins i tot la capacitat d'acció política amb la Dictadura de Primo de Rivera de l'any 1923 i la liquidació definitiva de la institució l'any 1925.

Es confirma també la hipòtesi que la referència dels models exteriors es mostra fonamental per ambdós processos, tant a nivell de la construcció de la identitat nacional com en àmbits culturals, científics o tècnics, i que aquests models no es copien de forma mimètica sinó que s'ajusten als principis i estratègies que els líders del Japó Meiji i la Mancomunitat han definit.

A partir de la informació obtinguda en viatges d'estudi amb propòsits específics es produeix una selecció de models de països diferents segons l'àmbit d'aplicació i també s'incorporen especialistes amb la missió de desenvolupar les tècniques més novedoses que es consideren que formen part de l'èxit dels estats occidentals més avançats.

En canvi es mostra falsa en el cas del Japó la hipòtesi de que la industrialització i les transformacions socials associades són un element fonamental de la transformació política i social i la condicionen. El model econòmic del Shogunat ja havia establert una concentració urbana de dimensió significativa i una interrelació econòmica entre el camp i la ciutat. L'estat-nació Meiji limita de forma molt dràstica els drets laborals durant el període considerat i la seva política de desenvolupament industrial dirigit des del govern, combinat amb el seu model autoritari li permet aplicar accions de control i repressió en cas necessari. En el cas de la Mancomunitat la hipòtesi es confirma i és especialment important l'efecte de la conflictivitat social sobre l'estabilitat del període i les condicions en les quals es desenvolupa l'acció de la Mancomunitat.

7.1 Altres línies d'anàlisi

Un dels punts d'interès per a efectuar la comparació entre el Japó Meiji i la Mancomunitat era les grans diferències que "a priori" s'observen entre elles. La comparació realitzada mostra àrees en les quals existeix una gran disparitat entre les situacions a les que s'enfronten, la capacitat d'actuació o el tipus d'accions dutes a terme pels líders, tot i que els plantejaments estratègics en l'àmbit nacional poden ser similars.

La comparació també mostra dues àrees que tenen un caràcter altament prioritari per al Japó Meiji i la Mancomunitat i en les que el nivell de profunditat i extensió de la seva acció és similar. Aquestes àrees són les de l'idioma i l'educació. En l'àmbit de l'idioma totes dues institucions defineixen l'objectiu d'implantar l'ús d'un idioma nacional. Molts dels problemes específics que han de resoldre són diferents, així com la capacitat de plantejar i executar accions per a resoldre'ls, però en ambdós casos existeix un procés (que seria l'objecte d'estudi) a través del qual es transforma una realitat lingüística heterogènia preexistent, en un llenguatge normatiu, acceptat acadèmicament i amb projecció de futur.

En l'àmbit de l'educació, no és possible fer una anàlisi comparativa dels efectes de l'aplicació dels programes educatius, atès la limitació de l'acció de la Mancomunitat. En canvi, és possible efectuar una comparació dels objectius i del contingut dels programes educatius i estratègies d'implantació, que són molt complets en ambdós casos i inclouen tots els nivells de l'ensenyament: primari, secundari i superior.

També és possible analitzar altres aspectes relacionats amb l'educació, com són els principis que es volen transmetre a través de l'educació i el nivell d'èxit assolit, o la consideració del gènere en l'educació, en temes com les diferències en el contingut dels programes educatius, o en la impartició dels estudis.

7.2 Conclusió final

La comparació entre els processos de construcció nacional del Japó Meiji i la Mancomunitat permet observar que alguns elements de la construcció de la identitat nacional, com l'idioma o la identificació de l'ensenyament com eines estratègiques són comuns, independentment de l'entorn cultural o polític. També es pot observar la

diferència entre les possibilitats que ofereix una posició de sobirania en front a una posició de poder delegat en relació a la capacitat d'implantar la identitat nacional a nivell de les masses, especialment pel que fa a possibilitat de dirigir i condicionar l'acció de l'administració pública.

També es confirma la importància d'un factor comú de caràcter decisiu, com és l'existència d'un grup de líders determinat en la seva acció, professionalment competent, amb capacitat de dirigir el procés de transformació, que tenen un objectiu compartit, que són eficaços en executar les polítiques que han dissenyat i les ajusten si descobreixen que no satisfan els objectius per als que varen ser dissenyades.

8. Referències

- Arxiu General Diputació de Barcelona. n.d. *Revista Minerva*.
<http://www.diba.cat/web/arxiu/biblioteca-auxiliar> (Consulta 20/7/16 12:42)
- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. n.d. *ONZE DE SETEMBRE: Història de la commemoració de la Diada a Barcelona*.
<http://arxiuhistoric.bcn.cat/onzesetembre/1865/els-primers-homenatges-a-rafael-casanova> (Consulta 22/7/16 0:15)
- Avalon Project. 2008a. *Japanese-American Diplomacy - Treaty of Kanagawa; March, 31, 1854*. http://avalon.law.yale.edu/19th_century/japan002.asp (Consulta 4/5/16 20:33)
- . 2008b. *Simonoseki Indemnities : October 22, 1864*
http://avalon.law.yale.edu/19th_century/usmu008.asp (Consulta 4/5/16 20:36)
- Balcells, Albert, Enric Pujol, i Jordi Sabater. 1996. *La Mancomunitat de Catalunya i l'Autonomia*. Barcelona : Institut d'Estudis Catalans
- Beasley, William G.. 2007. *La Restauración Meiji*. Gijón : Satori
- Beckmann, George M.. 1954. "Political Crises and the Crystallization of Japanese Constitutional Thought. 1871-1881" *Pacific Historical Review* 23(3) : 259.
<http://0-search.proquest.com.cataleg.uoc.edu/docview/1290880807?accountid=15299>
(Consulta 18/3/16 23:49)
- Buruma, Ian. 2003. *La Creación de Japón, 1853-1964*. Barcelona: Mondadori
- Casassas, Jordi. 2014. *La nació dels catalans. El difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya*. Catarroja : Afers
- Cohen, Mark. 2014. "The Political Process of the Revolutionary Samurai: A Comparative Reconsideration of Japan's Meiji Restoration." *Theory and Society* 43(2) : 139-168. <http://0-search.proquest.com.cataleg.uoc.edu/docview/1501547389?pq-origsite=summon>
(Consulta 22/2/16 23:31)

- Colegrove, Kenneth. 1937. "The Japanese Constitution." *The American Political Science Review* 31(6) : 1027-1049. <http://0-www.jstor.org.catalog.uoc.edu/stable/1948956> doi:1 (Consulta 18/6/16 19:11)
- Columbia University, East Asian Curriculum Project. n.d. *Primary Source: The Charter Oath of 1868*. http://www.iun.edu/~hisdcl/G369_2002/meijiconstitution.htm#note1 (Consulta 22/3/16 22:28)
- Correa Ballester, Jorge. n.d. *Concordato 1851*.
<http://www.uv.es/correa/troncal/concordato1851> (Consulta 17/6/16 0:06)
- Diario de Sesiones de las Cortes. 1907a. Legislatura 1907-1908. Sessió de 13 juny de 1907. vol. 25 http://www.congreso.es/est_sesiones/ (Consulta 8/6/16 13:15)
- . 1907b. Legislatura 1907-1908. Sessió de 14 juny de 1907. vol. 26
http://www.congreso.es/est_sesiones/ (Consulta 8/6/16 20:33)
- . 1907c. Legislatura 1907-1908. Sessió de 2 de juliol de 1907. vol. 40
http://www.congreso.es/est_sesiones/ (Consulta 9/7/16 0:06)
- . 1919. Legislatura 1918-1919. Sessió de 7 de febrer de 1919. vol. 120
http://www.congreso.es/est_sesiones/ (Consulta 9/7/16 23:24)
- East Carolina University. n.d. *The Treaty of Amity and Commerce Between the United States and Japan, 1858 (The Harris Treaty)*.
<http://core.ecu.edu/hist/tuckerjo/harris.html> (Consulta 4/5/16 20:28)
- Escola d'Administració Pública de Catalunya. n.d.
http://eapc.gencat.cat/ca/lescola/centenari_eapc/ (Consulta 20/7/16 20:15)
- González-Agàpito, Josep. 2008. "Dos formas de construir España: educación e identidad nacional. Una visión desde la cultura catalana" *Historia de la educación* 27: 195-213.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo;jsessionid=BD58F18D4CED24C39DC028B914B2DB95.dialnet02?codigo=3010159> (Consulta 23/5/16 16:56)
- González Calleja, Eduardo. 2008. "La política de orden público en la Restauración" *Espacio, tiempo y forma. Serie V, Historia contemporánea* 20 : 93-12.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2936095> (Consulta 10/7/16 0:13)
- Grau Mateu, Josep. 2015. "El català, llengua de govern: la política lingüística de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924)". *Revista de llengua i dret*, 64 : 86-101.

-
- <http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rld/article/view/10.2436-20.8030.02.117/n64-Grau-ca.pdf> (Consulta 13/5/16 23:29)
- Hackett, Roger F. 1959. "Nishi Amane--A tokugawa-Meiji Bureaucrat." *Journal of Asian Studies* 18(2) : 213. <http://0-search.proquest.com.catalog.uoc.edu/docview/1290513648?accountid=15299> (Consulta 18/3/16 23:40)
- Hobsbawm, Eric. 1990. *Naciones y nacionalismo desde 1780*. Barcelona : Crítica
- . 2012a. La era del capital (1848-1875). A *Trilogía de Hobsbawm*. Barcelona : Crítica
- . 2012b. La era del imperio (1875-1914). A *Trilogía de Hobsbawm*. Barcelona : Crítica
- Hroch, Miroslav. 2000. *Social Preconditions of National Revival in Europe: A comparative analysis of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. Cambridge: Columbia University Press
- IES Montilivi. n.d. *Bases de Manresa de 1892*.
<http://www.iesmontilivi.net/arees/Ciencies%20Socials/web/2Bat/HistoriaComuna/apunts/08%20catalanisme/Bases%20de%20Manresa.pdf> (Consulta 26/4/16 23:32)
- Jansen, Marius B.. 1959. "Takechi Zuizan and the Tosa Loyalist Party" *The Journal of Asian Studies* 18(2) : 199-212. <http://0-www.jstor.org.catalog.uoc.edu/stable/pdf/2941682.pdf> (Consulta 26/8/16 0:02)
- . 1965. "Tokugawa and Modern Japan" *Japan Quarterly* 12(1) : 27. <http://0-search.proquest.com.catalog.uoc.edu/docview/1304279656?accountid=15299> (Consulta 16/2/16 20:34)
- . 2002. *The Making of modern Japan*. Cambridge (Mass.); London : The Belknap Press of Harvard University Press
- Keene, Donald. 2002. *Emperor of Japan : Meiji and His world, 1852-1912*. New York : Columbia University Press
- Kolstø, Pål. 2014. "Identifying with the old or the new state: nation-building vs. Yugonostalgia in the Yugoslav successor states" *Nations and Nationalism* 20 : 760–781. <http://0-onlinelibrary.wiley.com.catalog.uoc.edu/doi/10.1111/nana.12071/abstract> (Consulta 11/7/16 10:12)

-
- Llei de jurisdiccions. 1906. *Gaceta de Madrid*. Año CCXLV. Núm 114, p. 317-318
<https://www.boe.es/buscar/gazeta.php> (Consulta 26/3/16 22:58)
- Mancomunitat de Catalunya. 1918. *Declaració Relativa al Règim Jurídic de Catalunya. Acords de l'Assemblea del mes de Maig de 1918*. Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat
- . 1923. *L'Obra Realitzada : anys 1914 - 1923*. 2 vols. Barcelona : Arts Gràfiques
Henrich
- Moore, Barrington Jr.. 2002. *Los Orígenes sociales de la dictadura y de la democracia : el señor y el campesino en la formación del mundo moderno*. Barcelona :
Península
- Mosse, George L. 1997. *La cultura europea del siglo XX*. Barcelona : Ariel
- Motoda, Eifu. n.d. *Imperial Rescript: The Great Principles of Education, 1879 (Official Document)*. A Children and Youth History Item #134.
<https://chnm.gmu.edu/cyh/primary-sources/134> (Consulta 22/5/16 0:10)
- National Diet Library. 2003-2004. *The Constitution of the Empire of Japan*.
<http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c02.html> (Consulta 27/4/16 0:12)
- Norman, E. Herbert. 1943. "Soldier and Peasant in Japan: The Origins of Conscriptio
(Part II)." *Pacific Affairs* 16(2) : 149–165.
<http://www.jstor.org/sire.ub.edu/stable/pdf/2751956.pdf> (Consulta 23/3/16 20:39)
- Orr, James. n.d. *Imperial Rescript to soldiers and sailors*. 1882.
<http://www.facstaff.bucknell.edu/jamesorr/ImpResSoldSailors1882web.htm>
(Consulta 19/5/16 23:56)
- Prat de la Riba, Enric. 1917. *Als Diputats de la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona:
Impremta de la Casa de la Caritat
- . [1906]. 2013. *La Nacionalitat catalana*. Barcelona : Columna : Proa
- Puig i Cadafalch, Josep. 1919. *Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya en pendre possessió de la Presidència per a la qual fou novament elegit*. Barcelona :
Impremta de la Casa de Caritat. <http://ddd.uab.cat/record/60183> (Consulta 30/4/16 0:41)
- Pyle, Kenneth B.. 2006. "Profound Forces in the Making of Modern Japan." *Journal of Japanese Studies* 32(2) : 393–418. <http://www.jstor.org/stable/25064650>
(Consulta 18/2/16 23:35)

- Renan, Ernest. 1882. "Qu'est-ce qu'une nation ?" Université du Québec à Chicoutimi. http://classiques.uqac.ca/classiques/renan_ernest/qu_est_ce_une_nation/qu_est_ce_une_nation.html (Consulta 18/10/15 23:12)
- Samuels, Richard J.. 2003. *Machiavelli's children : leaders and their legacies in Italy and Japan*. Ithaca, New York : Cornell University Press
- Schulze, Hagen. 1997. *Estado y nación en Europa*. Barcelona : Crítica
- Senado de España. n.d. *Constitucion 1876*.
http://www.senado.es/web/wcm/idc/groups/public/@cta_senhis/documents/document/mdaw/mde5/~edisp/senpre_018546.pdf (Consulta 22/3/16 22:48)
- Shimoda, Hiraku. 2010. "Tongues-Tied: The Making of a "National Language" and the Discovery of Dialects in Meiji Japan." *The American Historical Review* 115(3) : 714–731. <http://0-www.jstor.org.catalog.uoc.edu/stable/23302944> (Consulta 22/3/16 0:16)
- Siemes, Johannes. 1964. "Hermann Roesler's Commentaries on the Meiji Constitution." *Monumenta Nipponica* 19(1/2) : 37–65. <http://0-www.jstor.org.catalog.uoc.edu/stable/pdf/2383283.pdf?acceptTC=true> (Consulta 11/3/16 0:17)
- Smith, Anthony D. 2000. *Nacionalismo y modernidad: un estudio crítico de las teorías recientes sobre naciones y nacionalismo*. Madrid : Istmo
- Tang, John P. 2014. "Railroad Expansion and Industrialization: Evidence from Meiji Japan" *The Journal of Economic History* 74 : 863-886.
<http://journals.cambridge.org.sire.ub.edu/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9335261&fileId=S002205071400062X> (Consulta 22/3/16 22:11)
- Termes, Josep. 2004a. *La fi de l'antic règim i la industrialització (1787-1968)*. Vol. 5 d'*Història de Catalunya*. Dir. Pierre Vilar. Barcelona : Edicions 62
- . 2004b. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)*. Vol. 6 d'*Història de Catalunya*. Dir. Pierre Vilar. Barcelona : Edicions 62
- Tuchman, Barbara. 2014. *The Proud Tower*. New York : Random House Trade Paperback
- Ueno Kenji. 2012. "Mathematics Teaching before and after the Meiji Restoration." *ZDM Mathematics Education* 44 : 473–481. [Juan Vilches Pérez](http://0-</p></div><div data-bbox=)

link.springer.com.cataleg.uoc.edu/article/10.1007%2Fs11858-012-0443-9

(Consulta 22/2/16 23:20)

Vicens Vives, Jaume. 2012. *España contemporánea (1814-1953)*. Ed. Miquel Angel Martín Gelabert. Barcelona : Acantilado

Weber, Eugen. 2003. "The Myth of the Nation and the Creation of the "Other" *Critical Review* 15 (3/4) : 387-402. [http://0-](http://0-search.proquest.com.cataleg.uoc.edu/docview/217272458?pq-origsite=summon)

[search.proquest.com.cataleg.uoc.edu/docview/217272458?pq-origsite=summon](http://0-search.proquest.com.cataleg.uoc.edu/docview/217272458?pq-origsite=summon)

(Consulta 25/8/16 21:10)